

**ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

Матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Дніпро, 26 грудня 2024 року

**РВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА
ПСИХОЛОГІЇ**

*Матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної конференції
26 грудня 2024 року*

Дніпро
2024

УДК 340.143, 159.9

А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою ВНПЗ «Дніпровського гуманітарного університету» від 26.02.2025 (протокол № 6).

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 26 грудня 2024 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. 142 с.

Збірник конференції містить матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (26.12.2024), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**, докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**, докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**, канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРИСНЯКОВА**, докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**

© ВНПЗ ДГУ, 2024

© Автори, 2024

ЗМІСТ

Секція I

Актуальні проблеми юриспруденції

Бабич Семен Олександрович ЗНАЧЕННЯ ШЛЮБУ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН.....	7
Биба Назар Євгенович ПИТАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАХИСТУ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	9
Біла Ярослава Олегівна ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ЮРИСТА: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ.....	12
Бондар Вікторія Володимирівна МІСЦЕ ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ СЕРЕД ГІЛОК ВЛАДИ.....	15
Буряк Дар'я Миколаївна РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СУДДІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ.....	17
Ємець Максим Олександрович МАЛОЗНАЧНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	20
Ковальчук Яків Валерійович ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	23
Кравцова Кіра Віталіївна ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У ЮРИСТІВ: СИМПТОМИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ.....	28
Лихолат Вадим Сергійович ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ.....	31
Ліксман Вячеслав Юрійович ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ	34

Лобунець Максим Сергійович АРБІТРАЖ АД НОС: ГНУЧКІСТЬ У ВИРІШЕННІ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ.....	38
Лобунець Максим Сергійович АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	40
Марцінкевич Катерина Сергіївна ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	42
Наумик Антон Сергійович ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..	45
Струнь Анастасія Олегівна АГРАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ.....	50
Суярко Ксенія Олександрівна ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ СТРАТЕГІЇ НА 2021-2025 РОКИ.....	53
Тарарака Іоланта Сергіївна ПРАВО НА ОПЛАТУ ПРАЦІ.....	55
Ткаченко Павло Ігорович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ.....	59
Трякова Юлія Андріївна СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	64
Федоренко Дарья Віталіївна ДЕЯКІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ВІДПУСТОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	70
Яцюк Тарас Сергійович ІНСТИТУТ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН.....	73

Секція II
Актуальні проблеми психології

Бородай Яна Володимирівна ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТІВ: ЧИННИКИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	77
Ботнарєнко Віолєта Сергіївна, Велика Катєрина Ігорівна ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ ПСИХОЛОГІВ: ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИГОРАННЯ ТА ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ.....	80
Бурхович Ярослава Владиславівна ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	85
Бурхович Ярослава Владиславівна ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	87
Велика Катєрина Ігорівна ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	91
Ільхман Яна Вікторівна МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ САМОДОСТАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ..	96
Киян Анна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ ЯК КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У ПІДЛІТКІВ.....	101
Козакевич Геннадій Вікторович ТИПИ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	106
Кононова Вікторія ВПЛИВ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	109
Марусєнко Світлана Володимирівна ЕКСТРЕМАЛЬНІ ФАКТОРИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	112
Павловська Марина Сергіївна, Станчуляк Ельвіра Юріївна УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ ТА СТРЕСОМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА: ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ..	116

Пайос Тетяна Василівна ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПАТОХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ РИС ХАРАКТЕРУ...	121
Рябова Тетяна Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ІЗ РОЗВИТКОМ РИС ОСОБИСТОСТІ.....	123
Серченко Оксана Володимирівна ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ.....	128
Станчуляк Ельвіра Юріївна, Козачок Анастасія Сергіївна ВПЛИВ РІВНЯ РИГІДНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	131
Топчило Анна Валеріївна ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОДИНИ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ.....	135
Тронь Олександра Валентинівна ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	138

Секція I
Актуальні проблеми юриспруденції

Бабич Семен Олександрович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Лежнєва Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ЗНАЧЕННЯ ШЛЮБУ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Спостерігаючи за контентом та коментарями у соціальних мережах, можна помітити сучасну тенденцію ставлення до інституту шлюбу серед молоді та інших верств населення. Вона полягає у тому, що люди здебільшого ставляться до шлюбу як до певного негативного явища, яке їм нав'язує старше покоління; а сам шлюб вважається таким, який немає цінності. На мою думку, така думка є помилковою, вважаю її поверхневою. Адже шлюб має значно більше значення, ніж просто стати чоловіком та дружиною та жити разом. Дійсно, певна недовіра до цього інституту може бути справді обґрунтованою таким: 1) наразі досі існують певні прояви нерівності між подружжям, з різних точок зору; 2) держава забезпечує недостатню підтримку молодих сімей (це можна проілюструвати розміром державної допомоги на утримання дітей – 860 грн на місяць на одну дитину – що є очевидно недостатнім).

Але все ж шлюб є важливим у багатьох аспектах.

1. Соціальна сфера. Шлюб є втіленням певних цінностей, традицій, звичаїв, моральних норми, що значно впливає на культуру суспільства. Ця властивість шлюбу та загальний розвиток цього інституту впливає на розвиток суспільства, його ідеологію, самоусвідомлення, правосвідомість, законослухняність тощо.

2. Економічна сфера. Подружжя зазвичай частіше витрачає гроші на купівлю чи оренду житла. Також витрачаються гроші на товари та послуги для дітей (освіта, медицина тощо). Загалом такі витрати сприяють економічному обороту, розвитку економіки, фіскальним надходженням.

3. Демографічній сфера. Створення сім'ї підвищує народжуваність, збільшує кількість громадян, які ростуть та виховуються саме у сім'ї, що створює для держави здорових, психічно стабільних та забезпечених громадян, які у майбутньому можуть послужити на благо державі.

4. Правова сфера. Шлюб важливий, оскільки допомагає врегулювати багато життєвих аспектів та полегшує роботу судам завдяки існуванню норм Сімейного кодексу України. Це проявляється у тому, що з укладенням шлюбу виникають чіткі права та обов'язки подружжя – як особисті, так і майнові. Цей аспект також проявляється у захисті вразливих членів сім'ї: дітей, непрацездатних батьків, осіб похилого віку.

З правової точки зору, шлюб є певним засобом полегшення для держави та судової системи, оскільки за допомогою інституту шлюбу та його правового регулювання набувають правової визначеності питання, сімейного законодавства питання про поділ майна та частки подружжя у сумісній власності, прав та обов'язків подружжя, відносин між батьками та дітьми, захист дітей та їхнє право на аліменти; значно спрощується вирішення сімейних спорів. Для сім'ї шлюб також має позитивні наслідки: створює режим спільної сумісної власності, що дозволяє більш справедливо розподілити матеріальні блага. У свою чергу, укладення шлюбного договору дозволяє врегулювати майнові відносини, запобігаючи конфліктам у майбутньому, також дозволяє додатково врегулювати право одного із подружжя на утримання.

У висновку, на мою думку, варто зазначити, що шлюб не є якоюсь чарівною паличкою, яка виправить стосунки людей або миттєво змінить їх життя на гірше чи на краще. Правильніше вважати, що шлюб – це більше корисний інструмент саме для держави, оскільки за допомогою шлюбу можна полегшити роботу судів, сприяти демографічній ситуації, соціальному та економічному розвитку. А громадянам він може допомогти у офіційному закріпленні стосунків та наданні їм правового значення, полегшити вирішення спорів щодо майна та багатьох інших аспектів.

Биба Назар Євгенович

здобувач вищої освіти
першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПИТАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАХИСТУ ІСТОРИКО- АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Питання проблематики захисту історико-археологічної спадщини України у контексті широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, є надзвичайно гострим питанням, яке потребує негайного вирішення на загально державному та міжнародному рівні.

Основним Законом, що регулює питання охорони археологічної спадщини є Закон України «Про охорону археологічної спадщини».

Законом надано офіційне тлумачення терміну «*археологічна спадщина*».

Археологічна спадщина України (далі - археологічна спадщина) - сукупність об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини[1].

Також надано офіційне тлумачення терміну «*охорона археологічної спадщини*».

Охорона археологічної спадщини - комплекс заходів, що здійснюються відповідно до законодавства органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, спрямованих на ведення обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікацію, картографування, державну реєстрацію), захист, збереження, належне утримання, відповідне використання, консервацію, реставрацію, реабілітацію та музеєфікацію об'єктів археологічної спадщини, а також поширення знань про археологічну спадщину[1].

Проблема охорони культурної та археологічної спадщини України були ще від здобуття незалежності нашої держави, основними можна зазначити наступні: незаконні археологічні розкопки, знищення, руйнування, викрадення, вивезення об'єктів культурної та археологічної спадщини.

Проте після 2014 року з анексії Автономної Республіки Крим, часткової окупації Луганської та Донецької області проблема охорони та захисту

об'єктів культурної та археологічної спадщини набула надзвичайно загрозливої ситуації.

Особливо страждав та страждає від незаконних археологічних розкопок, знищення археологічної спадщини та інших незаконних дій – Автономна Республіка Крим. Саме на території АР Крим знаходиться одна з нечисленних пам'яток археологічної спадщини ЮНЕСКО – «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора», а також відомий Ханський палац в Бахчисараї.

ЮНЕСКО оприлюднила нову доповідь генерального директора організації щодо ситуації в анексованому Росією Криму в сферах освіти, науки, культури, поширення інформації та функціонування ЗМІ[2]. Як повідомляє МЗС України, в документі констатується подальше погіршення ситуації на півострові у всіх сферах компетенції ЮНЕСКО[2].

До списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входить заповідник «Херсонес Таврійський» в анексованому Криму. Також кандидатами на внесення в список є Ханський палац у Бахчисараї, Генуезька фортеця в Судаку, Кримська астрофізична обсерваторія, Мангуп-Кале, Ескі-Кермен і Чуфут-Кале[2].

Після незаконної анексії АР Криму Російська Федерація оголосила про перехід під свою юрисдикцію всіх об'єктів культурної та археологічної спадщини, яка розташована на півострові, що є цілком незаконно.

"Протягом 10 років окупації РФ та її окупаційна адміністрація сприяє проведенню незаконних археологічних розкопок на території півострова, що спричиняє руйнування об'єктів культурної спадщини України[4]. Також окупанти проводять незаконні реставрації таких об'єктів задля викривлення історії Криму та демонстрації її "російської" складової", — наголосив керівник прокуратури автономії Ігор Поночовний[4].

Офіційний Київ постійно нагадує та просить взяти ЮНЕСКО під свій захист об'єкти археологічної та культурної спадщини, що належать українському народові.

На території Луганської та Донецької області перед усім страждали стародавні курганні групи та могильники. Багато через пошкодження внаслідок бойових дій, розкрадання.

В умовах збройних конфліктів пам'ятки культурної спадщини, внаслідок притаманних їм особливостей, стають одними з найвразливіших об'єктів[3]. При цьому, точна оцінка шкоди, завданої бойовими діями, в багатьох випадках утруднюється чи взагалі унеможлиблюється відсутністю прямого доступу до місця розташування тієї чи іншої пам'ятки, зумовленої різними причинами[3].

Проте, найбільш загрозливою ситуація стала після початку повномасштабного вторгнення та потужних бойових дій Російської Федерації проти України.

Ситуація стала настільки загрозливою саме через наступні ключові чинники:

1. Не було проведено повної паспортизації та обстеження археологічної спадщини, саме через це багато археологічних об'єктів «випало» з Державного реєстру нерухомого майна України та регіональних списків пам'яток.

2. Відсутність кваліфікованого натурального обстеження спеціалістами, виявлення археологічних шарів.

3. Знищення археологічної спадщини внаслідок ураження мінами, снарядами, ракетним вогнем; облаштування опорних пунктів та пунктів спостереження, фортифікацій та вогневих точок.

4. Мародерство та грабiж археологічної спадщини.

5. Відсутність належного контролю за станом археологічної спадщини з боку органів місцевого самоврядування, органів державної влади та державних органів виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Варто зазначити намагання протидіяти незаконним археологічним діям на тимчасово окупованих та анексованих територіях.

В 2023 році прокуратура АР Крим та Севастополя повідомила про підозру громадянину РФ, який проводить незаконні археологічні розкопки на об'єкті культурної спадщини України в окупованому Криму за ч. 4 ст. 298 КК України Санкція статті передбачає від 2 до 5 років позбавлення волі[4].

В Збройних силах України потрібно створити підрозділ з охорони археологічної спадщини в Збройних силах України[3]. Про це в Українському кризовому медіа-центрі на презентації «Археологія України у час війни: проблеми і перспективи» заявив член-кореспондент НАН України, директор Інституту археології НАН України Віктор Чабай[3].

Вищезазначені підрозділи вже існують в розвинених країнах, особливо в країнах блоку НАТО, Україні варто скористатися вже наявним досвідом та запозичити модель створення та функціонування зазначених підрозділів.

Отже, варто зазначити, що проблема охорони об'єктів культурної та археологічної спадщини є неймовірно гострим питанням, щодня пошкоджується та знищується українська історія, об'єкти державного та світового значення. На жаль, українська сторона майже не має змоги вплинути на ситуацію до припинення повномасштабної війни, все, що залишається це фіксувати все, що знищено державою-агресором, фіксувати кожне порушення, рятувати рухомі об'єкти культурної та археологічної спадщини, забезпечити максимальну-можливу безпеку нерухомих об'єктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про охорону археологічної спадщини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text> (дата звернення: 17.12.2024).
2. Свобода Р. Нова доповідь ЮНЕСКО фіксує погіршення ситуації в Криму. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-unesco-pohirshennya-sytuatsii-v-krymu/30191631.html> (дата звернення: 18.12.2024).

3. Археологічні пам'ятки в Україні: як їм загрожує війна. *Антикорупційний штаб*. URL: <https://shtab.net/articles/view/arxeologichni-pamyatki-v-ukrajini-yak-jim-zagro/> (дата звернення: 18.12.2024).

Біла Ярослава Олегівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ЮРИСТА: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ

Ми стоїмо на етапі глобальних змін в усьому, і імідж юриста який був сталий багато поколінь зараз зазнає змін. Адже саме юрист перш за все відіграє роль суспільства у довірі до органів державної влади та правосуддя. Як повинен виглядати юрист? Це одне з досить важливих питань яке стоїть перед представником даної професії. Питання іміджу охоплює не тільки зовнішній вигляд, а і його етичні здібності.

Звернемося до генези визначення поняття «імідж». Різні гіпотези вчених щодо походження слова імаго зводяться до того, що спочатку воно йменувало іншу реальність (статус копії), яка наслідувала «першу» реальність, імітувала, символізувала її, могла сприйматися людиною як справжня, не будучи такою. Широкому використанню цей термін зобов'язаний американському економісту К. Болдуїнгу, який у 60-ті рр. ХХ ст. ввів у науку термін «імідж», обґрунтував його корисність для ділового успіху. Саме тоді, коли з'явився попит на професійне формування іміджу політиків, артистів, спортсменів, проблеми формування іміджу стали розроблятися в межах психології, соціології, педагогіки та інших наук. Сучасний етап (кінець ХХ ст. – дотепер) характеризується повноцінним науковим вивченням іміджу, його можливої універсалізації та поширенням на нові галузі знань. У зарубіжних розвідках імідж досліджували та визначали як узагальнення людського сприйняття і його осмислення (К. Боулдінг), сукупність знань, уявлень і передбачень людини про об'єкт і його оточення (Б. Гарднер, С. Леви), набір особистісних якостей, що асоціюється людьми з певною індивідуальністю (Р. Бентон), ментальну картинку; ідею, породжену уявою, або особистість в

уявленнях людини, організації (С. Олівер), публічне «Я» людини, своєрідну маску, що застосовується, аби в очах інших людей мати привабливий вигляд (П. Берд), певний символічний образ сприйняття будь-якого явища, об'єкта та людини (Б. Брюс, Ж. Сегела), процес створення фірмової репутації, метою якої є ідентифікація суб'єкта і привертання до нього уваги (Е. Бернейз), конструкт, що складається зі ставлення, пізнання, сприймання і переконання (С. Беланджер, С. Бали, Б. Лонгден). Довідникові джерела трактують імідж як «стереотип, що сформувався у масовій свідомості, цілеспрямовано сформований, емоційно забарвлений образ певного об'єкта». [1]

Для досягнення професійного успіху необхідно говорити про чотири складові іміджу: по-перше, зовнішній вигляд – рівень доглянутості (обличчя, волосся, зуби, руки), постава та манера рухатися; по-друге, манера одягатися – доречність одягу, його якість, а також придатний до фігури силует, ступінь виразності власного стилю; по-третє, манера говорити – звучання та тембр голосу, організація мови загалом, комунікативні здібності та загальний стиль спілкування; по-четверте, манера поведінки – ступінь відкритості та впевненості, загальне виховання та вміння поводитися в суспільстві, момент самопрезентації; по-п'яте, знання правил етикету, особливо актуальним нині стає виконання вимог європейського етикету у діловому спілкуванні, оскільки ділові контакти значно поширилися за межі України. Сьогодні виклики юридичного бізнесу стосуються не лише належної якості юридичних послуг та позитивних результатів для клієнта, але й бездоганної репутації правника та дотримання ним етичних норм. Лорд Філіп Честерфілд говорив: «Куди б ми не йшли, наш імідж (не важливо, хороший чи поганий) нас обов'язково випередить». Це висловлювання є особливо актуальним в умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій, коли потенційний клієнт, перш ніж звертатися за наданням правової допомоги, має можливість безперешкодно знайти необхідну інформацію про юриста (юридичну фірму) та зробити відповідні висновки. [2]

Слід зазначити, що в іміджі організації та лідера мають місце загальне й окреме. Розглянемо зокрема загальне:

- образ створюється в масовій свідомості й має характер емоційно забарвленого стереотипу;

- формування іміджу відбувається значною мірою стихійно і внаслідок спеціалізованих дій (застосування технологій з галузі політичної психології, політології, реклами, політичного маркетингу, соціології та комунікативної системи);

- імідж відображує соціальні очікування відповідних соціальних груп, звідси – здатність уловити ці очікування з боку суб'єкта політичної діяльності і втілити їх у гаслах, закликах і діях;

- відображує з'єднання в іміджі двох начал: «що ти є насправді» і «як тебе уявляють інші» ; останнє може виявитися сильнішим, і в цьому разі можливий образ, далекий від дійсності, від реального прототипу. Водночас є й деяка специфіка іміджу організації та лідера. Зумовлена вона природою феномену сукупності, групи людей, об'єднаних загальною метою й діяльністю [3].

Невід'ємним чинником у формуванні позитивного іміджу правника є його навички самопрезентації. Поняття самопредставлення є багатограним та розглядається в різних наукових галузях. Самопрезентація з точки зору психології та соціології – це вміння представити свою особистість громадській думці. Цікавою для нашого дослідження є думка Н. Ларіної, що у 72% загальних випадків позитивне чи негативне сприйняття юриста залежить від першого враження: зовнішній вигляд, культура мовлення, сфера його зацікавлень тощо. [4]

Одяг, фігура, зачіска, голос, поведінка можуть сказати багато чого вже з перших хвилин зустрічі. Люди формують свою думку про співбесідника протягом перших же секунд, просто кинувши погляд. Чи влаштуєте ви презентацію перед колегами, чи ведете переговори – у будь-якому разі дуже важливо, яке перше враження ви справляєте. Недоречний зовнішній вигляд може відштовхнути. Для того, щоб імідж був дієвий, він повинен бути цілісним. Навіть, якщо поки потрібний нам стиль не знайдений, треба постаратися виглядати більш умілим, більш впевненим і таким, що заслуговує довіру. Це допомагатиме рухатися по кар'єрних сходах.

У професії юриста як, можливо, ні в якій іншій – все залежить від себе. Юрист, що не зумів створити власний імідж і встановити психологічний контакт і комфорт зі своїм начальником, своїми підлеглими, часто вважає себе невдахою. Він починає шукати нову роботу, проте в іншому місці може повторитися те ж саме. Здається в цьому випадку проблема полягає не в самій ситуації яка відбувається, а безпосередньо в самому юристові. Такому фахівцю можна порадити звернутися до англійської приказки, яка свідчить: «Станьте людиною, про яку можна сказати: «Він зробив себе сам». [5]

Отже, ми повині розуміти, що як виглядає юрист, як виглядає його кабінет, документи, як він уміє спілкуватися, демонструвати високий рівень етичності, професіоналізму та людяності і т.д – це все формує уявлення і довіру до особи яка надає і здійснює правову діяльність. Адже це не тільки репутація, а взагалі довіра до правової системи загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / уклад. : В. Б. Шапар, В. О. Олефир, А. С. Куфлієвський, Б. І. Фурманець та ін. Харків: Прапор, 2009. 672 с.

2. Попович Г. В. Основні складові іміджу юриста. Наукові досягнення – шлях до професії: Тези міжвузівської науково-практичної конференції 15 грудня 2021. С. 278.
3. Кирилюк Ф. М., Обушний М. І., Хвилько М. І. та ін. Політологія: Навчальний посібник / За ред. Кирилюка Ф. М. К.: Здоров'я, 2004. 776 с.
4. Ларіна Н. Б. Імідж як комінкативна основа позиціонування влади. Державне будівництво. 2013. № 2. С. 26-36.
5. Основні складові іміджу юриста. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/2021/Zbrnik-SHlyah-do-profes---2021.pdf#page=277 (дата звернення 09.12.2024)

Бондар Вікторія Володимирівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Солодка Ірина Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
фінансового та адміністративного права
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

МІСЦЕ ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ СЕРЕД ГІЛОК ВЛАДИ

Принцип розподілу державної влади найперше був сформований англійським філософом Джоном Локком, однак у сучасному розумінні це поняття розвинув французький філософ і правознавець Шарль Луї Монтеск'є у XVIII столітті.

Зміст цього принципу полягає в тому, що розмежування єдиної державної влади на три самостійні і незалежні галузі (законодавчу, виконавчу та судову) запобігає можливій узурпації влади та виникненню тоталітарного управління державою. Кожна з гілок влади виконує тільки ті завдання і функції, які віднесені до її компетенції [1, с. 168].

Однак поряд із законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, які є основними у регулюванні суспільних відносин, існують й інші органи, які виконують свої специфічні функції та також відіграють вагомий роль. Так, прикладом таких органів є орган конституційного контролю, який вважається «четвертою» невизнаною гілкою влади.

В Україні органом конституційного контролю є Конституційний Суд України, що розпочав свою діяльність, яка базується на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, відкритості, гласності, повноти і всебічності розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості його ухвалених рішень і висновків, 1996 року [2].

Відповідно до статті 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційності) законів України та інших нормативно-правових актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України та інші повноваження [3].

Аналіз норм Конституції України доводить підстави стверджувати, що даний орган був складовою судової гілки влади. Однак відповідно до змін у Конституції України від 2016 року положення, що регулюють засади функціонування Конституційного Суду були виключені із Розділу VIII «Правосуддя» та з доповненнями стали основою Розділу XII Конституції України, що має назву «Конституційний Суд України». Разом з тим законодавчу базу також складає Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року.

Незважаючи на зміни, які були запроваджені в законодавстві, на сучасному етапі розвитку у правовій науці все ще існують дискусії, щодо належності Конституційного Суду України до судової системи.

Так, наприклад, Микола Іванович Козюбра – суддя Конституційного Суду України у відставці, стверджував, що Конституційний Суд України потрібно відносити до судової гілки влади. Він аргументував це тим, що відповідно до організаційної природи це в першу чергу суд, що безпосередньо відображено в самій назві органу. Його функціональне призначення полягає у вирішенні спорів про право. Конституційний Суд України діє за принципами – незалежності, колегіальності, обґрунтованості та обов'язковості рішень тощо, як і судова система України [4, с. 33-34].

Безпосередню взаємодію органу конституційного контролю із законодавчою та виконавчою владами можна простежити через повноваження Конституційного Суду України.

Так, відповідно до пункту 3 частини 1 статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» надання за Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість [5].

Представники законодавчої влади, тобто народні депутати України, та Верховна Рада України загалом, можуть звертатися до Конституційного Суду України щодо надання висновків: про відповідність Конституції України (конституційність) питань, що пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; щодо додержання процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України; про порушення Верховною Радою Автономної

Республіки Крим Конституції України чи законів України (ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України») [5].

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що Конституційний Суд України, як орган конституційного контролю, безпосередньо взаємодіє із основними гілками влади в державі та відіграє провідну роль щодо забезпечення верховенства права та Конституції України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки. *Підприємництво, господарство і право*, 2020. С. 165-169. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/31.pdf>
2. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php> (дата звернення від 12.11.2024)
3. Конституція України *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення від 12.11.2024)
4. Терлецький Д., Батан Ю., Запорожець В. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.
5. Про Конституційний Суд України: Закон України *Відомості Верховної Ради*, 2017. № 35. ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення від 12.11.2024)

Буряк Дар'я Миколаївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СУДДІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Роль судді є однією з головних у правовій державі, бо від його професійності, неупередженості та дотримання етичних норм залежить довіра суспільства до судової системи даної країни. Основи професійної етики суддів базуються на принципах незалежності, об'єктивності, законності, чесності та відповідальності, про що йдеться у прийнятому Рішенні XX чергового з'їзду

суддів України від 18 вересня 2024 року № п0001415-24 «Кодекс суддівської етики»

Відповідно до ст. 2 «Суддя має уникати конфлікту інтересів, проявляти стійкість до будь-якого тиску або втручання у діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним у процесі прийняття рішень.» - це є верховенство права.

Згідно ст.3 «Суддя має докладати зусиль, щоб на думку звичайної розсудливої людини (законослухняної людини, яка, будучи достатньою мірою поінформованою про факти та процеси, що відбуваються, об'єктивно сприймає інформацію та обставини зі сторони) його поведінка відповідала високому статусу посади та не викликала обґрунтованих сумнівів у його доброчесності. Суддя не повинен допускати поведінки, що створює враження про недотримання ним етичних стандартів судді.»

Аналізуючи статтю 9, розділ 2, що особливо стосується професійної етики: «Суддя повинен поважати людську гідність, яка є джерелом усіх прав і свобод людини та їх основою. Суддя під час здійснення правосуддя повинен не допускати дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного та соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, місця проживання, мовних та інших ознак і не дозволяти цього іншим». Цей витяг підкреслює важливість етичної відповідальності судді у забезпеченні верховенства права та поваги до людської гідності. Будь яка людина має право на справедливе рішення суду незалежно від вище описаних факторів власного існування.[1]

Суддівська етика є різновидом професійної етики і є однією із галузей етичної науки, науки про мораль. Етичні норми являють собою систему ідей і уявлень про правильну і неправильну поведінку, які вимагають виконання одних дій і забороняють інші. Етичні вимоги до поведінки судді являють собою сукупність моральних правил поведінки судді, за допомогою яких можна оцінити його дії з погляду таких цінностей, як справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо. Отже, під суддівською етикою треба розуміти певну систему базових принципів регламентації поведінки суддів у судовому засіданні, в суді та позасудової поведінки, які побудовані з урахуванням особливостей професійної діяльності судді та створені для підтримки суддівських стандартів, діють об'єктивно і незалежно з метою збільшення значущості наявних правових норм та правил поведінки для суддів [2, с. 65].

Важливими аспектами є дотримання стандартів правової культури, забезпечення рівності сторін і недопущення зовнішнього впливу на прийняття рішень. Правова культура – зумовлене соціальним, моральним, духовним, політичним та економічним устроєм якісне становище правового життя суспільства, яке характеризується високим рівнем правових знань, переконань, навичок і дій громадян у соціальній спільноті, якістю законодавства, рівнем правосвідомості громадян, станом гарантованості та

захищеності їх прав і свобод, здатністю громадян до свідомого та законного використання своїх прав і свобод, без обмежень прав і свобод інших людей. Таким чином, суддя виступає як гарант справедливості, який визначає ефективність функціонування всієї системи правосуддя.

Основи професійної діяльності судді базуються на принципах незалежності, неупередженості, законності, професійної компетентності та етичної відповідальності. Суддя має забезпечувати справедливе судочинство, керуючись нормами національного та міжнародного права, а також професійними стандартами, власними переконаннями і досвідом. До того ж, у діяльності судді мають бути наявні прозорість, тобто обґрунтованість і публічність судових рішень; забезпечення довіри суспільства до судової системи; повага до сторін процесу; забезпечення рівності, культури спілкування та належного ставлення до учасників судового розгляду.

Звернемось до співвідношення понять «рівність суддів». Законодавець беззастережно наголошує, що усі судді в Україні мають єдиний статус, незалежно від «адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді». Важливо відмітити, що перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду. І навіть за таких умов посада голови суду, від районного до Верховного, залишається предметом бажань та почасти протистоянь у суддівському середовищі. Це обумовлено частково повноваженнями голови, частково – процедурою призначення, але здебільшого статусом та сприйняттям частково суду, яке склалося історично. Саме ці повноваження зумовили сприйняття голови суду, як ієрархічного адміністративного керування, наділеного достатніми важелями для того, щоб впливати на суддю або його захистити. Сьогодні голова суду, насамперед, представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами. Водночас голова суду зберігає повноваження «керівника суддів». Серед таких, зокрема, забезпечення виконання рішень зборів суддів, забезпечення виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів, визначення адміністративних повноважень заступників голови суду. Такі повноваження покладають на голову суду відповідальність за рішення чи дії суддів, на які він впливати почасти не може і не повинен, і ефективність їх виконання залежить виключно від сумлінності самого голови, його почуття відповідальності та авторитету серед колег-суддів.[3, С.54-55]

Більшості осіб, котрі йдуть до суду, немає на кого опиратися. А людям важливо відчувати надійність та захист. Професія судді, як і решта професій, вимагає від людини як дотримання вимог, безпосередньо встановлених законом, так і якостей, у законах не згаданих, але очевидних за замовчанням.[3, С.79-80]

Професія судді є однією з найбільш відповідальних і вимогливих. Вона вимагає від особи високого рівня знань, що поєднується з моральною стійкістю, умінням приймати неупереджені рішення та витримувати тиск з

боку суспільства чи влади. Саме завдяки достойній роботі суддів, їхній чесності й відданості принципам права громадяни відчують захист своїх прав і свобод, що є фундаментом демократичної правової держави.

Отже, етика судді, його незалежність і професійна відповідальність є ключовими елементами функціонування судової системи, яка виступає гарантом справедливості та верховенства права. Тільки чесне виконання обов'язків суддями може забезпечити повну реалізацію прав людини, захист її інтересів та зміцнення довіри до суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Кодексу суддівської етики: Рішення XX чергового з'їзду суддів України від 18 вересня 2024 року № п0001415-24. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS40146> (дата звернення 11.12.2024).
2. Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. Вісник Національної академії правових наук. № 1(76). 2014. С. 75–85.
3. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею. Київ, 2015. 216 с.

Ємець Максим Олександрович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Токар Алла Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

МАЛОЗНАЧНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасному правовому світі, де адміністративне право відіграє одну з провідних ролей у підтриманні громадського порядку, виникає необхідність гнучкого підходу до застосування адміністративної відповідальності. Одним із важливих інструментів, що дозволяє уникнути надмірного покарання за незначні порушення, є малозначність діяння. Ця правова категорія дозволяє звільнити особу від відповідальності, якщо її дії не становлять значної загрози суспільним відносинам. Малозначність сприяє гуманізації адміністративного

процесу та дозволяє зосередити зусилля на боротьбі з більш серйозними правопорушеннями. Але існують певні проблеми визначення та застосування цієї правової категорії.

Як зазначає Акішина Л. Д., існують певні прогалини в інституті адміністративно-правової відповідальності, зокрема, прикладом такого явища є визнання малозначності правопорушення [1]. Статтею 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено, що у разі малозначності адміністративного правопорушення, існує можливість звільнити правопорушника від відповідальності, застосувавши усне зауваження як стягнення [ст. 22, 2]. Зазначена норма не передбачає інших важливих критеріїв для визначення малозначності конкретного правопорушення на практиці та є можливістю для виникнення корупції [3].

Цю проблему визнають і державні органи. Зокрема, Лист Міністерства юстиції України від 06.03.2018 щодо надання роз'яснення поняття малозначності вчиненого правопорушення, підтверджує те, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення відсутні поняття малозначності та перелік правопорушень, які можуть визнаватись такими. Також зазначено, що звільнення особи від адміністративної відповідальності відбувається індивідуально з урахуванням характеру діяння та обставин справи [4].

Погляди науковців щодо цього питання теж різняться, але загалом вони вирізняють вже зазначені проблеми визначення малозначності [5]. Втім, у доктрині адміністративного права сформувалися певні ознаки, характерні для малозначних правопорушень. Серед таких можна виділити:

- 1) не мають значний ступінь суспільної шкідливості;
- 2) порушник щиро розкаюється у їх вчиненні;
- 3) не здатні заподіяти значної шкоди суспільним чи державним інтересам, правам і свободам громадян або іншим цінностям, які охороняються законом;
- 4) матеріальна шкода, нанесена правопорушенням, є незначною та відшкодована добровільно до вирішення справи [5].

Наведена наукова позиція все ще підлягає критиці. Пов'язано це з тим, що деякі з наведених ознак є обставинами, що пом'якшують адміністративну відповідальність, але не звільняють від неї повністю [5].

Позиція Резніка С. О. зазнає меншої критики з боку науковців. У своїй праці він виділяє такі ознаки малозначності:

- 1) розмір завданої шкоди менший ніж розмір передбаченої санкцією;
- 2) діяння не може заподіяти істотну шкоду;
- 3) розмір доходів, одержаних протиправним шляхом, є незначним;
- 4) наявність обставин, що пом'якшують адміністративну відповідальність;
- 5) правопорушення вчинене особою вперше або особою, як раніше не притягалась до адміністративної відповідальності та інші ознаки.

б) правопорушенням не було завдано ніякої шкоди державним та суспільним інтересам [6, с. 15-16];

Критика цієї позиції пов'язана знову ж таки з включенням обставин, що пом'якшують адміністративну відповідальність, до ознак малозначності. Проте, підхід до визначення малозначності правопорушення через максимальний розмір стягнення, встановленого у санкції статті, є найбільш практичним у застосуванні. Пояснюється це тим, що зазвичай законодавець оцінює рівень суспільної небезпеки діяння за допомогою виду і розміру стягнення.

Таким чином, малозначність як підстава для звільнення від адміністративної відповідальності є важливим правовим інструментом. Однак, для того щоб ця правова норма діяла справедливо та ефективно, необхідно вдосконалювати критерії її застосування та забезпечувати прозорість і рівність у правозастосуванні. Зрештою, малозначність повинна слугувати інструментом, що не лише захищає права громадян, але й зміцнює довіру до правової системи та забезпечує її гнучкість і адаптивність до конкретних ситуацій. Це, у свою чергу, сприятиме побудові більш справедливого та правомірного суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акішина Л. Д. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності. Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації. Вінниця, 2020. С. 392-395.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731- X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.
3. Пастух І. Д. Звільнення від відповідальності при малозначності адміністративного проступку. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 4. С. 46–50.
4. Щодо надання роз'яснення поняття малозначності вчиненого правопорушення: Лист Міністерства юстиції України від 06.03.2018. № 8887/4408-33-18/11.2.2.
5. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. Звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2020. Вип. 62. С. 235–239.
6. Резнік С. О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровськ, 2011. 280 с.

Ковальчук Яків Валерійович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Варто зазначити, що на разі нам видається особливо цікавою для аналізу виборча система Сполучених Штатів Америки (далі – США). Її сутність закріплена в Конституції США та, за правовими підходами, вона класифікується як непрямі, де вищих представників влади обирає не населення, а обрані цим населенням виборці. На нашу думку, така система має власні переваги та недоліки, останні особливо загострилися з 2000-х років і зумовлені постійною конкуренцією Демократичної партії з Республіканською.

Для порівняння слід вказати, що в Україні, починаючи з 1991 року, постійно змінюється виборче законодавство, тоді як у США воно майже незмінне понад 200 років. Тому досвід виборів США потрібно досліджувати. Вивчаючи це питання О.Г. Козинець та В.В. Кот вважають, що такий досвід проведення виборів у США насамперед цікавий тим, що визначає певні переваги своєї виборчої системи, що можуть застосовувати під час проведення виборів у нашій країні, а також це можливість більше дізнатися про особливості застосування виборчих систем на практиці в країні, яка вважається «стовпом» демократії [1, с. 19-20].

Загалом, можна виділити два основних типи виборів, шляхом яких формуються державні органи, а саме: «прямі» та «непрямі».

Перший тип властивий більшості країн, в тому числі і для України, оскільки громадяни безпосередньо обирають посадових осіб, представницькі органи без формування іншого колегіального органу, що «відбирає» їх право обирати владу у своїй країні.

Менш поширеним типом є «непрямі» вибори, за яких громадяни обирають лише виборників або інший орган, що наділяється певним колом повноважень для обрання державних органів та посадових осіб.

Остання система застосовується на виборах президента США.

«Непрямі» вибори Президента США – це досить складний та багатогранний процес, що має власні специфічні риси, які відрізняють його від загальносвітового досвіду.

Загалом, тільки вибори президента в США є непрямими, а всі інші органи обираються лише способом прямих виборів. Така специфіка зумовлена

положеннями Конституції США, яка закріплює непряму систему, що, як уважали її автори, може забезпечити рівноправність усередині країни та позбутися негативних ризиків, які має пряма система голосування.

Відповідно до ст. 2 Конституції США виконавча влада належить Президенту. Він обіймає свою посаду протягом чотирьох років разом із віце-президентом, обраним на той самий термін [1, с.20].

Конституція також визначає основні вимоги до кандидата в президенти: громадянство США, отримане за народженням (можна вважати певною дискримінацією за ознакою отримання громадянства, однак для американців важливо, щоб президент був уродженцем їхньої країни, а не іншої), вік 35 років, право голосу, ценз осілості не менше 14 років.

Посаду президент США обіймає не більше двох термінів (раніше обмежень не було, але фактично кожен президент за традицією, що пішла від Джорджа Вашингтона, перебував на посаді не більше двох термінів, звичайно, якщо така особа була переобрана, а поправка про заборону обіймати посаду більше двох термінів зумовлена перебуванням на посаді три строки підряд Франкліном Рузвельтом, оскільки останні вибори, в яких він брав участь, припали на часи Другої світової війни). Термін каденції становить 4 роки.

Організація виборів покладена на політичні партії, а безпосереднім голосуванням займається місцева влада. На відміну від України, де строки виборів, як правило, не перевищують 90 днів, можна сказати, що в США вибори тривають цілий рік. А.А. Моренчук та О.В. Новиков виділяють такі етапи виборчого процесу, як відбір кандидата, коли політичні партії вирішують, кого слід висунути як свого представника й на чію користь слід організувати виборчу кампанію; номінація, коли влада вирішує, які прізвища будуть фігурувати у виборчих бюлетенях; власне вибори, коли виборець повинен віддати свій голос одному з кандидатів [2, с. 2].

Так виборчий процес президента в США можна поділити на такі етапи:

1. відбір кандидата - коли політичні партії вирішують, кого слід висунути як свого представника й на чію користь слід організувати виборчу кампанію;
2. номінація - коли влада вирішує, які прізвища будуть фігурувати у виборчих бюлетенях;
3. власне вибори - коли виборець повинен віддати свій голос одному з кандидатів [2, с. 2].

Початковою стадією виборчого процесу є «праймериз». Це своєрідні вибори серед прихильників певної партії, що голосують за кандидата, який, на їхню думку, має стати кандидатом у президенти, або делегатів, яких уповноважують самостійно вирішувати питання про те, який кандидат є найбільш достойним.

Як інститут первинних президентських виборів «праймериз» являють собою сукупність різних первинних партійних виборчих заходів – як власне «праймериз» (прямі таємні вибори, що проводяться на рівні штату), так і різних партійних зборів – так званих «кокусів». За результатами «праймериз» і

«кокусів» від штатів направляються делегати на партійні з'їзди, де остаточно визначаються єдині партійні кандидати в президенти.

На думку І.Лі Георгізової, метою «праймериз» є виявлення найбільш конкурентоспроможного кандидата, який користується підтримкою більшості виборців-однопартійців претендента на відповідну посаду, а отже, здатний більш ефективно представляти партійний електорат на виборах [3, с. 119].

Варто зазначити, що уперше попередні вибори були проведені в 1842 р. На законодавчому рівні було вперше закріплено обов'язковість «праймериз» у 1903 р., хоча деякі науковці вважають, що обов'язковість попередніх виборів була закріплена лише після 1912 р. (у зв'язку зі скандалом, що спалахнув тоді в Республіканській партії) [3, с. 119].

Попередній етап починається в рік президентських виборів навесні, коли визначаються дві головні партії США – Демократична та Республіканська.

«Праймериз» у штатах відбуваються в різні терміни, перший день припадає на вівторок, а вівторок, коли відбувається розподіл найбільшої кількості голосів, має назву «супервівторок» [1, с. 21].

Як вже було зазначено раніше, в широкому розумінні система первинних президентських виборів, крім безпосередньо «праймериз», включає в себе і систему «конусів». Це слово походить від однієї з індіанських мов і буквально означає «дуже гучні збори». У сучасному розумінні «кокус» – це специфічна форма зібрання прихильників політичної партії. В одинадцяти американських штатах замість «праймериз» проводяться саме «кокуси». Слід, однак, зауважити, що «кокуси» не є такою ж одноразовою подією, як «праймериз», які проводяться раз на 4 роки, і не пов'язані лише з визначенням кандидата на президентських виборах. Призначення і застосування «кокусів» більш широке, фактично це зібрання політиків, на якому обговорюють висунення кандидатів на ту чи іншу посаду або навіть зібрання однодумців з тих чи інших політичних чи расових питань [3, с. 120].

Остання стадія виборчого процесу – власне голосування, що відбувається (згідно з конституцією США) першого вівторка після першого понеділка листопада (у 2020 році це було 3 листопада). Така норма продиктована історичними реаліями, оскільки 200 років тому населення було здебільшого сільським, а саме в листопаді закінчуються польові роботи, тому це ідеальний час для проведення виборів. Нині ця норма залишається лише як данина традиції. Відповідно до законодавства США зазначається, що не може бути обмежень у праві брати участь у голосуванні ні за ознаками раси, кольору, ні за соціальним статусом, а також заборонено позбавляти права голосу у зв'язку з допущеними помилками в офіційних документах, які надають право голосувати, а також «проводити будь-яку перевірку грамотності як умови набуття права голосу на всіх виборах» [3, с. 120].

Участь у голосуванні є добровільною, хоча деякі штати практикують застосування штрафу за неучасть у виборах. Також виборці мають відповідати

віковому цензу (18 років) та цензу осілості (6 місяців – 1 рік (усе залежить від штату) [3, с. 119].

Як зазначив В.А. Мацканюк у день проведення виборів, громадяни голосують не за кандидата, а за колегію виборників, що й обиратиме президента [4, с. 625].

Кожна партія в окремому штаті висуває єдиний список виборників. Голосування відбувається за списком загалом. Якщо партія набирає відносну більшість голосів у межах одного штату, то в колегію виборників обирається весь її список. Колегія виборників утворюється так: кожен штат у колегію обирає стільки виборців, скільки від нього в сумі обирається сенаторів і представників у Конгресі (наприклад, Каліфорнія представлена в Конгресі 55 представниками, серед яких є 2 сенатори і 53 представники) [4, с. 625].

На думку О.В. Козинця колегія виборників є досить суперечливою структурою, яка має як переваги, так і недоліки. Як перевагу О.В. Козинець наводить таку традиційну тезу, що через малообізнаність та нецікавість програм кандидатів просте населення не може обрати достойного кандидата, а виборники ж наділені правом голосувати за кандидата, який, на їхню думку, є найкращим, хоча сучасне законодавство штатів поступово обмежує це право, тому виборники повинні голосувати за кандидата, що отримав більшість у штаті. Тих же, хто відходить від такого правила, називають «невірними виборниками», їх можуть оштрафувати або посадити у в'язницю за відступ від волі народу. Основним недоліком є ігнорування думки більшості, що вже траплялося в історії США (президентські вибори 2000 р. та 2016 р.). Це означає, що особа, яка набрала більшість голосів виборців, може не виграти вибори, оскільки кількість виборників є недостатньою для перемоги через перемогу в штатах, що надають невелику кількість виборників. У сучасних умовах систему непрямих виборів найбільше бажає зберегти Республіканська партія, для якої це єдиний можливий варіант виграти вибори. День голосування виборників відбувається на 41-й день після дня всенародного голосування. З цього моменту залишається лише формальна процедура – затвердження результатів виборів у Конгресі США. Сенат та Палата представників призначають по двоє осіб, що відповідають за підрахунок голосів [1, с. 22].

За результатом викладеного мною зроблено наступний висновок, що вибори є важливою складовою будь-якої демократичної держави, без якої влада не може вважатися легітимною в очах власних громадян. Сукупність законів та норм, що регулюють порядок проведення виборів, складають виборчу систему, особливості якої залежать від кожної держави окремо та від її історичних традицій.

Так, найменш поширеним типом виборів є непрямі вибори, що, як вважають деякі науковці, обмежують право громадян вибрати та сформувати органи державної влади та вибрати особу, що стане офіційним главою держави.

Однак потрібно погодитись і з тим, що процедура виборів Президента США, модель якої побудована саме на системі непрямих виборів дозволяє максимально залучити рядових виборців до процедури відбору кандидатів (за умови, що висловлена виборцями на попередніх виборах думка буде врахована, а не проігнорована).

Це насамперед сприяє підвищенню самооцінки громадян, усвідомлення ними, що вони реально можуть вплинути на персональний склад виборних органів і посад, а не виконувати роль статистів.

Такий приклад всебічного і зваженого вивчення негативних і позитивних проявів «праймеріз» та «кокусів» у виборчій практиці США, вважаю, дає можливість іншим країнам виробити для себе найбільш оптимальну і ефективну модель проведення виборів.

На мою думку, загальні переваги «непрямих виборів» полягають у тому, що система виборів із застосуванням «праймеріз» та «кокусів» дозволяє: розширити електоральну базу влади, зокрема долучивши до виборів малообізнане та яке не цікавиться виборами просте населення; стабілізувати партійну систему; забезпечити додаткове фінансування формування партій; сформувати порядок денний задовго до виборів; підвищити популярність, рейтинг партії і кандидатів; сформувати громадську думку – фактично розширити час і можливості виборчої кампанії; отримати підтвердження лояльності еліт.

Вважаю, що Україна в майбутньому могла б перейняти досвід проведення непрямих виборів із застосуванням «праймеріз» та «кокусів», що допоможе підвищенню самооцінки громадян, усвідомлення ними, що вони реально можуть впливати на персональний склад виборних органів і посад, укріпити позиції сильних партій, зорієнтувати їх на постійний діалог із виборцями, а також розширить участь останніх у політичному житті країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Козинець О. Г., Кот В. В. Особливості проведення виборів президента США. Національний університет «Чернігівська політехніка»: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 33 (72). № 1 2022. С. 19-24. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/4.pdf (дата звернення 12.12.2024).
2. Моренчук А. А. Особливості президентських виборів у США. Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 15–16 листопада 2016 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 84–88. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11303/1/Моренчук%20А.А.pdf> (дата звернення 12.12.2024).
3. Гергізова І. Л. Виборча система США: переваги та недоліки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 118–121. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/853/1/ВИБОРЧА%20СИСТЕМА>

[%20В%20США.pdf](#) (дата звернення 12.12.2024).

4. Мацканюк В. А. Особливості непрямих президентських виборів США. Молодий вчений. 2018. № 5 (57). С. 624–627. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/144.pdf>. (дата звернення 12.12.2024).

Кравцова Кіра Віталіївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У ЮРИСТІВ: СИМПТОМИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

Професія юрист завжди була, є і буде однією з найбільш стресових професій. Юристи кожен день стикаються з великою кількістю питань, проблем та високим рівнем відповідальності, морально складними ситуаціями та необхідністю дотримуватися жорстких дедлайнів. І всі ці аспекти і є елементами до емоційного вигорання. Юрист – це той же лікар, тільки лікар лікує органи, а юрист захищає порушені права і від обох професій залежить доля людей.

Професійне вигорання (burn out) – це стан, який зазвичай виникає внаслідок тривалого стресу на роботі, Цей стан характеризується втратою цікавості та інтересу до професійної діяльності. Коли людина з активного професійного стану потрапляє в пасивний, і це стає помітним..

Головними симптомами професійного вигорання є виснаженість, відчуття безсилля, погіршення професійної компетентності і відчуття цинізму або відчуженості від роботи та колег.

Емоційне вигорання – це більш загальне поняття, яке охоплює вигорання, що може виникати не тільки на роботі, але й в інших сферах життя. Це стан, коли особа відчуває виснаженість емоційно і може бути втрачена здатність відчувати радість, ентузіазм та співчуття. Емоційне вигорання може бути результатом тривалого стресу, неспроможності справлятися зі змінами в житті, конфліктів і т. д.

Хоча ці поняття є відмінними, вони можуть взаємодіяти між собою та бути взаємозалежними. Наприклад, професійне вигорання може сприяти емоційному вигоранню, оскільки тривалий стрес на роботі може впливати на емоційний стан людини. З іншого боку, емоційне вигорання в інших сферах

життя може підвищити ризик професійного вигорання, оскільки воно може зменшити резерви емоційного здоров'я, необхідні для ефективної роботи. [1]

Перше, що я б виділила — це звичка жити «у темпі великого міста», тобто постійно бігти та намагатись встигати робити безліч справ одночасно, причому паралельно як по роботі, так і особистих, що в підсумку призводить до нервів, недосипу, перевтоми та нічних затримок на роботі (адже ти професіонал і повинен все робити вчасно, щоб не червоніти перед клієнтами та/або керівництвом).

Встигнути все і скрізь просто неможливо, і крапка. Необхідно розставляти пріоритети та чітко розмежувати завдання особисті та професійні. У цьому плані дуже допомагає ведення щоденника. Обов'язково став у щоденнику строки подання апеляційних скарг, судові засідання і паралельні задачі без строків (будь то договір, клопотання, заява тощо). При виконанні викреслюй і йди далі.

Так, дійсно бувають моменти, коли особисте життя ставиться вище, ніж підготовка процесуальних документів клієнта (наприклад, хвороба одного з членів сім'ї), і це така подія, що її не впишеш у щоденник та не розплануєш заздалегідь. У такому випадку можна делегувати свої повноваження колезі по роботі або просто зателефонувати клієнтові та пояснити причини затримки. Клієнт не оцінить твою самопожертву та роботу уночі, а здоров'я твоє та твоїх рідних — найголовніше.

Друге — високе навантаження, тобто велика кількість справ та завдань, які знаходяться на виконанні у юриста. Дійсно важко роздвоїтися, коли тобі, наприклад, необхідно їхати на судове засідання в інше місто та одночасно готувати апеляційну скаргу зі строками, які вже догорають. Тут вже не до сну. Мушу визнати, що 2020 р. вніс свої корективи у роботу юриста/адвоката, запропонував нам залишатися вдома та користуватись відео-конференцією із застосуванням програм Zoom та Easycop. Також допомагає електронний суд, адже тепер немає необхідності бігти до канцелярії суду або на Укрпошту, щоб відправити документи. Користуйся у повній мірі, адже це не тільки зручно, а ще й дійсно допомагає суттєво зекономити час.

Третє — надлишковий перфекціонізм у роботі. Це велика проблема для інтровертів. Це поділ справ на чорне та біле, добре та погано. Це — зробити роботу дуже добре або ще краще. Фактично надлишковим перфекціонізмом людина заганяє себе у глухий кут, що, у свою чергу, призводить до самобичування та заниження своїх професійних якостей. Ось вчора на судовому процесі ти не так красномовно відповідав опоненту, як хотілося б, та в'яло проговорив дебати. А три дні тому ти на обшуку не «ліг кістками» на той ноутбук, і злий слідчий його вилучив (просто непоправна втрата!)

Можливо, такі думки і є нормальними, але лише з боку професіоналізму, а не з метою зганьбити себе та свою роботу і загнати у жорсткі рамки ідеалізму та завжди виграшних справ. Ти маєш розуміти, що також є людною, і програна справа в суді першої інстанції — це ще не кінець і зовсім не значить, що ти поганий адвокат і зовсім не здатний перемагати. Це

не заклик писати процесуальні документи та робити свою роботу абияк, а порада ставитись до повсякденних справ з меншим запалом та тверезим розумом.

Саме з третього пункту впливає четвертий — намагання постійно ставити перед собою завищені планки. Це фактично переоцінка своїх можливостей. І тут вже все в сукупності: набрати купу завдань та довести всю цю купу до ідеалу. Тобто вважаючи себе професіоналом, ти не дозволяєш собі програвати жодну судову справу. А коли в черговий раз суддя проголошує резолютивну частину рішення, і ти розумієш, що вона точно не на користь твого клієнта, ти впадаєш у депресію і починаєш займатися самобичуванням. Отримай повний текст рішення, зрозумій свої помилки, проаналізуй практику та подай апеляційну скаргу. Не буває великої перемоги без маленьких поразок.

І найголовніший пункт, який дуже часто зустрічається саме у юристів, — це одноманітна робота. Так, кожен адвокат займає свою нішу в юриспруденції: кримінальне, податкове, трудове, цивільне, корпоративне або конкуренційне право. І кожен день він робить одну й ту саму роботу, виробивши за роки певну тактику поведінки у судах, певний почерк у написанні процесуальних документів. У такого адвоката все відбувається швидко та «як під копірку». Більшість юристів таке становище влаштовує, але є й такі, котрі на грані професійного вигорання та вже не можуть робити одне й те саме роками. А чому б не взяти нову справу за новим напрямом? Нехай вона буде нескладна, але це допоможе надихнутись та надасть ковток свіжого повітря у професійну діяльність. [2]

Доведено, що емоційне вигорання розглядається як процес, якому притаманні певні стадії розвитку. Найбільш поширеною й визнаною у психологічній науці є модель емоційного вигорання, запропонована К. Маслач, яка виокремлює три структурні складові: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію професійних досягнень. Емоційне виснаження є першим симптомом з якого розпочинається процес вигорання. Воно проявляється переважно у формі надмірного переживання психотравмуючих обставин, тривоги та депресії. Деперсоналізація передбачає негативне ставлення до професійної діяльності та людей, з якими фахівець взаємодіє. Вона характеризується байдужістю та дистанціюванням від власних проблем та інших людей. Людина поступово стає працювати як робот, як бездушний автомат. Редукція професійних досягнень пов'язана зі зниження бажання працювати, незадоволеністю собою та результатами своєї праці. Таким чином, емоційне вигорання проявляється як в когнітивній, емоційно-вольовій сферах, так і в поведінці фахівця, і характеризується психосоматичними, особистісними та професійними порушеннями.

З метою запобігання емоційного вигорання у юристів важливе значення мають: 1) особливості професійної діяльності: сприятливе професійне середовище, емоційний клімат в колективі, підтримка колег, друзів, уміння працювати в команді, позитивна оцінка ефективності роботи фахівця, застосування моральних та матеріальних заохочень; 2) організаційні

умови роботи: правильна організація праці і режиму дня, наявність умов для відпочинку і релаксації, ефективний розподіл робочого навантаження, уміння розставляти пріоритети – визначити, які завдання є важливим і першочерговими, а які можна відкласти; 3) індивідуально-психологічні особливості: формування позитивної мотивації досягнень, адекватної самооцінки, уміння здійснювати емоційний самоконтроль. [3]

Таким чином емоційне вигорання у юристів трапляється дуже часто, і це цілий виклик щоб не потрапити до нього в пастку. Але якщо правник буде мати правильний підхід до роботи, уміти розподіляти час, розуміти власні межі, розвивати свою стресостійкість, умітиме як надавати так і отримувати допомогу від колег, підтримуватиме здорове робоче місце та буде шукати джерела натхнення, то юрист зможе подолотати, або взагалі не потрапити в стан емоційного вигорання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Як боротись з професійним вигоранням? Практичні поради для юристів. URL: <https://pravokator.club/news/yak-borotys-z-profesijnym-vygorannjam-praktychni-porady-dlya-yurystiv/> (дата звернення: 09.12.2024)
2. Юрист сучасності: як подолати вигорання в юридичній професії. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/yurist-suchasnosti-yak-podolati-vigorannya-v-yuridichniy-profesiyi.html> (дата звернення: 09.12.2024)
3. Шпак М. М., О. М. Ороновська. Психологічні особливості прояву синдрому емоційного вигорання у юристів. *Publishing House “Baltija Publishing”* (2020). URL: <file:///C:/Users/Svetik/Downloads/68-Chapter%20Manuscript-3420-1-10-20201030.pdf> (дата звернення: 09.12.2024)

Лихолат Вадим Сергійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Юридична техніка є невід'ємною складовою правотворчої та правозастосовчої діяльності. Тому потрібно знаходити ефективні важелі щоб могла функціонувати правова система будь-якої демократичної держави. Її

поняття охоплює сукупність прийомів, правил і засобів, що використовуються для створення, застосування та інтерпретації правових норм.

Юридична техніка в Україні є важливим інструментом забезпечення ефективності правової системи, особливо в умовах трансформаційних процесів, пов'язаних з реформуванням правової системи, адаптацією до стандартів Європейського Союзу та цифровізацією державного управління.

О. Л. Дзюбенко наголошує на тому, що набуває актуальності питання дотримання суб'єктами відомчої нормотворчості техніко- юридичних вимог під час створення та упорядкування відомчих документів. Саме тому, з метою усунення колізій та прогалин, які існують у чинному законодавстві, підвищення культури нормотворчої діяльності та оперативності суб'єктів відомчої нормотворчості під час виконання ними нормотворчих функцій, забезпечення якості актів та, відповідно, їх ефективної реалізації, постає гостра потреба подальшої розробки та вдосконалення правил юридичної техніки відомчої нормотворчості» [1, с. 3]

Юридична техніка як мистецтво написання законів та інших нормативно-правових актів, а також правозастосовних і правореалізаційних актів не є винаходом сьогодення. Юридична техніка в Україні стикається з низкою проблем, які впливають на ефективність законотворчої та правозастосовної діяльності. Основні виклики це недосконалість законодавчої техніки, тобто часта зміна нормативно-правових актів, що спричиняє правову нестабільність, нечіткість формулювання правових норм, що призводить до різних тлумачень, низький рівень узгодженості між окремими законодавчими актами, що спричиняє юридичні колізії. Відсутність єдиних стандартів юридичної техніки та вплив міжнародних стандартів. Україна перебуває на етапі гармонізації свого законодавства з нормами ЄС, що створює нові виклики для юристів у сфері юридичної техніки.

Деякі форми юридичної техніки виникли разом із першими законами. Високого рівня розвитку юридична техніка досягла у правовій системі Давнього Риму. Точні формулювання, вдалі терміни, чіткі правила викладу нормативних приписів до цих пір викликають захоплення та використовуються сучасною юриспруденцією. Юридична техніка в Україні почала зароджуватися наприкінці X – на початку XI ст. Законодавча судова і слідча, нотаріальна, інтерпретаційна та інші різновиди юридичної практики вимагають відповідної професійної підготовки і кваліфікації суб'єктів, використання спеціальних прийомів і засобів юридичної техніки. Насамперед юридична техніка як майстерність у правотворчості та правозастосуванні повинна стосуватися кваліфікованого й досконалого викладу правового матеріалу, правильного утворення юридичних конструкцій і прийомів викладу правових норм, точності юридичних дефініцій, грамотного та зрозумілого словесного формулювання правових приписів, та системи посилань. Юридична техніка є критерієм визначення сутності права, критерієм направленості політичної волі законодавця, критерієм документально-

вербального викладу змісту правового акта; професійним мистецтвом правотворця та правозастосувача.

Юридична техніка в правотворчості охоплює нормативні акти (техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні законів і підзаконних актів), а в правозастосовній діяльності — індивідуальні акти (техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні судових актів, договорів).

Для забезпечення верховенства закону і його ефективної дії необхідний високий рівень законодавчої техніки.

Юридична техніка в правотворчості містить у собі методики роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця (інших суб'єктів правотворчості) у статтях нормативно-правових актів, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології і мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо. Вона забезпечує юридичну досконалість нормативних документів.

Істотне значення має зведення до мінімуму кількості нормативних актів з одного й того ж питання, а також наявність спеціальних правових засобів, що забезпечують додержання нормативно-правового акта (організаційні заходи, заходи заохочення, контролю та ін.).

Найзагальнішими прийомами і правилами юридичної техніки є:

- 1) юридична термінологія;
- 2) юридичні конструкції;
- 3) форма нормативного акта, прийоми і правила викладу його змісту. [2]

Юридична термінологія – це шар лексики, який обслуговує правознавство і пов'язаний з ним як з наукою, фахом, як сферою професійної діяльності. Особливість юридичної термінології полягає у власних словотворчих моделях, у характерних для неї структурних і лексико-семантичних відносинах, у специфічному становленні та розвитку. Юридичну термінологію утворюють слова та словосполучення, які вживаються у законодавстві та є назвами юридичних понять, мають точний і визначений зміст та відрізняються значеннєвою однозначністю та функціональною стійкістю. Юридична термінологія також охоплює назви предметів, дій, явищ, осіб, безпосередньо пов'язаних з юриспруденцією та її функціонуванням у суспільстві [3].

Поняття юридичних конструкцій давно відоме і використовується в юриспруденції. Ще Рудольф фон Ієринг у своїй відомій праці писав, що «вираз «юридична конструкція» належить до найпоширеніших юридичних термінів нинішньої юриспруденції. Кожен вживає його і кожен розуміє його так, як і інші, але на питання: що таке «юридична конструкція»? Яка її мета? За якими принципами вона працює? лише деякі в стані дати відповідь. Наука залишає нас в усіх цих питаннях без допомоги, вона досі не зробила спроби визначити хоча б лише поняття юридичної конструкції, не говорячи про створення якоїсь теорії про неї, про виклад мети, яку вона переслідує і тих принципів, на яких вона працює» [4, с.34]

Підсумовуючи вищесказане, то ми повині розуміти, що юридична техніка в Україні зумовлена необхідністю вирішення ключових проблем правової системи: забезпечення якості законодавства, гармонізації з міжнародними стандартами, прозорості правозастосування, а також адаптації до цифрових викликів. Підвищення рівня юридичної техніки сприятиме ефективності роботи державних органів, зміцненню правової культури та довіри громадян до правової системи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дзюбенко О. Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 18 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
3. Семенов А. О. Характеристики юридичних термінів. Актуальні питання розвитку комунікації в професійній діяльності правоохоронних органів: матеріали Науково-практичної конференції до Міжнародного дня англійської мови в ООН. Одеса. 2021. С. 124–128.
4. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України: Монографія / А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 176 с.

Ліксман Вячеслав Юрійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національного університету

«Чернігівська політехніка»

Науковий керівник:

Пузирна Наталія Станіславівна

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет

«Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Сфера національної безпеки та оборони України сьогодні має багато викликів, пов'язаних з митним оформленням військової техніки. У зв'язку з воєнним станом, введеним у нашій країні ще в лютому 2022 року [1], і необхідністю забезпечення боєздатності Збройних сил України, митне

оформлення військової техніки набуває особливої важливості. Правильне та своєчасне здійснення митних процедур забезпечує ефективний доступ до стратегічно важливих ресурсів, а також контроль за ввезенням і вивезенням військових матеріалів, що сприяє національній безпеці і виконанню міжнародних угод. У цьому контексті важливим є розгляд специфіки митного законодавства, яке регулює цей процес.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють митне оформлення військової техніки, є Митний кодекс (далі – МК) України від 13 березня 2012 року № 4495-VI та Порядок митного оформлення військової техніки, у тому числі військових транспортних засобів, які перетинають митний кордон України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 63 (далі – Порядок).

Згідно зі ст. 252 МК України, військова техніка, яка повністю укомплектована військовою командою (включаючи бойові та транспортні літаки, військові кораблі та судна забезпечення Військово-Морських Сил тощо), при перетині митного кордону України повинна пройти митне оформлення. Митне оформлення такої техніки іноземних держав здійснюється митними органами за участю представників Міністерства оборони України, а в разі, коли відповідні заходи належать до компетенції іншого центрального органу виконавчої влади, – за участю представників цього органу. Товари, що переміщуються через борти іноземних військових кораблів і літаків на митну територію України або у зворотному напрямку, також підлягають митному оформленню [2].

Особливості оформлення військової техніки встановлені Порядком. Цей Порядок визначає особливості митного оформлення військової техніки, зокрема бойових та військово-транспортних літаків, військових кораблів, суден забезпечення Військово-Морських Сил України та іноземних держав, які повністю укомплектовані військовим персоналом і перетинають митний кордон України без права їх відчуження [3].

Митне оформлення військової техніки іноземних держав проводиться згідно з цим Порядком із врахуванням вимог Закону України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України» [4].

Митне оформлення військової техніки здійснюється у пріоритетному порядку. Для виконання митних процедур щодо військової техніки призначається уповноважена особа, яка діє на основі доручення відповідного центрального органу виконавчої влади. Переліки посадових осіб, уповноважених підписувати такі доручення, визначаються відповідними органами влади і подаються до Держмитслужби, разом з прикладами підписів та печаток цих осіб. Митне оформлення військової техніки іноземних держав проводиться митними органами за участю представників Міністерства оборони. Якщо заходи, що стосуються переміщення таких товарів, належать до компетенції іншого центрального органу виконавчої влади, участь беруть представники цього органу. Уповноважена особа Міністерства оборони або

представник іншого органу підтверджує достовірність даних митної декларації, подавши письмове підтвердження до митного органу, що здійснює оформлення [3].

Переміщення військової техніки через український кордон супроводжується обов'язковим митним оформленням. Уповноважена особа подає заздалегідь письмову заяву з деталями перевезення та оформляє митну декларацію. Особисті речі військовослужбовців оформлюються за загальним порядком. Для військової техніки, яка перетинає кордон для участі у міжнародних операціях, спрощується процедура митного оформлення, якщо такі дії передбачені міжнародними угодами. Список такої техніки погоджується з Держекспортконтролем і затверджується керівником відповідного центрального органу виконавчої влади. Військова техніка іноземних держав, що перетинає митний кордон України з метою надання допомоги в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, підлягає митному оформленню за спрощеною процедурою, умови якої визначає Кабінет Міністрів України [3].

Варто зазначити, що у сфері митного оформлення військової техніки відбулися нововведення. Так, МК України було доповнено ст. 252-1 згідно із Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів» від 23 серпня 2023 року № 3345-IX [5].

З метою спрощення процедур митного контролю для військової техніки та інших товарів, що належать збройним силам країн ЄС, НАТО та інших держав, допущених на територію України, передбачено використання спеціальної Форми 302. Ця форма замінює стандартну митну декларацію і застосовується для різних митних режимів, таких як тимчасове ввезення або транзит. Форма заповнюється відповідно до вимог країни, яка направила ці підрозділи.

Для розміщення військової техніки та інших товарів підрозділів Збройних Сил України, що направляються відповідно до закону в інші країни, можуть використовуватися митні режими тимчасового вивезення та реімпорту, зокрема Форма 302. Зразок і порядок її заповнення визначаються Кабінетом Міністрів України або ж форма 302 за зразком країни, до якої направляються підрозділи, якщо вони отримали дозвіл на перебування на території цієї держави [2].

Отже, митне оформлення військової техніки є критично важливим елементом національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану. Це забезпечує ефективний доступ до ресурсів і контроль за переміщенням військових матеріалів, що підтримує боєздатність Збройних сил України та виконання міжнародних угод. Згідно з Митним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, військова техніка, що перетинає митний кордон України, підлягає обов'язковому митному оформленню, включаючи спеціальні процедури для техніки іноземних держав. Окрім того, останні зміни

до Митного кодексу України, що набули чинності в 2023 році, узгоджують митні процедури з європейськими та північноатлантичними стандартами, забезпечуючи більшу ефективність і спрощення процедур для техніки підрозділів збройних сил країн ЄС та НАТО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 10.12.2024).
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 10.12.2024).
3. Порядок митного оформлення військової техніки, у тому числі військових транспортних засобів, які перетинають митний кордон України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-2003-п#Text> (дата звернення 10.12.2024).
4. Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1479-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1479-14#Text> (дата звернення 10.12.2024).
5. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3345-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3345-20#Text> (дата звернення 10.12.2024).

Лобунець Максим Сергійович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та
права Іменні Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Іванова Роксолана Юріївна

кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри міжнародного та
європейського права
Хмельницького університету управління та
права Іменні Леоніда Юзькова

АРБІТРАЖ AD HOC: ГНУЧКІСТЬ У ВИРІШЕННІ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Арбітраж ad hoc є однією з найстаріших форм альтернативного вирішення спорів. Його унікальність полягає в гнучкості процедури та автономності сторін, які мають право повністю визначати всі аспекти арбітражного розгляду. У цьому контексті ad hoc арбітраж є популярним інструментом у міжнародному праві, оскільки забезпечує конфіденційність, адаптивність і економічність процесу[2].

На відміну від інституційного арбітражу, який проводиться під егідою постійно діючих арбітражних інститутів, арбітраж ad hoc формується виключно для конкретного спору. Основою його проведення є угода між сторонами. Вони самостійно визначають кількість арбітрів, правила процедури, місце розгляду та інші аспекти, що робить такий вид арбітражу максимально пристосованим до потреб учасників спору. Найчастіше сторони використовують рекомендаційні правила, такі як Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ, розроблений Генеральною Асамблеєю ООН у 1976 році. Цей документ забезпечує стандартизовану основу для проведення ad hoc арбітражу, що є особливо важливим у разі відсутності чітко прописаних процедур[1].

Однією з основних переваг арбітражу ad hoc є його економічність. Учасники спору не повинні сплачувати адміністративні збори, характерні для інституційних арбітражів, таких як Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті або Лондонський міжнародний арбітражний суд. У разі ad hoc арбітражу витрати обмежуються лише гонорарами арбітрів та іншими безпосередніми витратами на організацію слухань. Це робить ad hoc арбітраж привабливим для сторін, які прагнуть уникнути великих витрат.

Ще одним ключовим аспектом є конфіденційність. Оскільки арбітраж ad hoc не вимагає взаємодії з постійними інституціями, сторони мають більший контроль над збереженням таємності процесу. Це особливо важливо у спорах,

що стосуються комерційних та інвестиційних питань, де захист репутації і ділової інформації є пріоритетом.

Водночас арбітраж ad hoc має й певні недоліки. Найбільша складність полягає у відсутності інституційної підтримки. У разі виникнення розбіжностей щодо процедурних питань або ускладнень під час організації процесу сторони змушені самотійно вирішувати всі проблеми. Наприклад, якщо сторони не можуть дійти згоди щодо призначення арбітрів або застосування процедурних правил, це може призвести до затримок або навіть до зриву арбітражного процесу. Щоб уникнути таких ситуацій, важливо ретельно прописувати положення про арбітраж у контрактах або угодах.

Слід також зазначити, що ефективність арбітражу ad hoc значною мірою залежить від доброї волі сторін. Якщо одна зі сторін відмовляється співпрацювати, це може суттєво ускладнити реалізацію процесу. У таких випадках сторони можуть звернутися до національних судів для отримання підтримки, наприклад, у примусовому призначенні арбітрів. Проте це може зменшити конфіденційність і збільшити тривалість розгляду.

Міжнародне право відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності рішень арбітражу ad hoc. Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року, відома як Нью-Йоркська конвенція, забезпечує міжнародну правову основу для виконання рішень ad hoc арбітражу. Відповідно до цієї конвенції, арбітражні рішення мають юридичну силу у 172 країнах, які є її учасниками. Це робить арбітраж ad hoc потужним інструментом для вирішення міжнародних спорів[3].

У контексті сучасних викликів арбітраж ad hoc зберігає свою актуальність. Наприклад, у сфері міжнародних інвестиційних спорів арбітраж ad hoc залишається популярним інструментом завдяки його здатності враховувати специфіку кожного спору. Сторони часто використовують його для уникнення громіздких процедур інституційного арбітражу та забезпечення більшої незалежності процесу.

Арбітраж ad hoc також застосовується у міждержавних спорах. Яскравим прикладом є справа *Україна проти Росії* щодо захоплення українських суден у Керченській протоці, розглянута в рамках ad hoc арбітражу за Конвенцією ООН з морського права. Такий формат дозволяє сторонам обирати арбітрів з відповідними знаннями та досвідом, що сприяє об'єктивності та справедливості розгляду[2].

Отже, арбітраж ad hoc є гнучким і ефективним інструментом вирішення міжнародних спорів, що поєднує переваги автономності, конфіденційності та економічності. Водночас його ефективність значною мірою залежить від згоди і співпраці сторін, а також від ретельної підготовки угоди про арбітраж. У сучасних умовах, коли міжнародні спори стають дедалі складнішими, арбітраж ad hoc залишається важливим елементом системи міжнародного права, здатним адаптуватися до потреб сторін та забезпечувати справедливість у вирішенні конфліктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Арбітражний регламент ЮНСИТРАЛ (UNCITRAL Arbitration Rules) URL : <https://uncitral.un.org/> (дата звернення 29.11.2024)
2. Юридична газета Розквіт ad hoc арбітражу в Україні, або чи є альтернатива МКАС URL : <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/rozkvit-ad-hoc-arbitrazhu-v-ukrayini-abo-chi-e-alternativa-mkas.html> (дата звернення 29.11.2024)
3. Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Нью-Йоркська конвенція) URL : https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (дата звернення 29.11.2024)

Лобунець Максим Сергійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Токар Алла Миколаївна

кандидатка юридичних наук,
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні визначається низкою законів, які спрямовані на захист прав, свобод і законних інтересів людей, вимушених залишити свої місця проживання через збройний конфлікт або інші обставини, що загрожують їхньому життю та безпеці. Головним законодавчим актом, який регулює правовий статус ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (№ 1706-VII), ухвалений у 2014 році. Цей закон встановлює основні принципи підтримки, захисту та інтеграції ВПО в суспільство, визначає їхні права, обов'язки, а також механізми їх реалізації.

Згідно з чинним законодавством, внутрішньо переміщені особи мають право на отримання соціальної підтримки, медичної допомоги, житлового забезпечення та освітніх послуг. Окремо закон передбачає право на отримання грошової допомоги для покриття життєвих потреб, включаючи оренду житла. Додатково

передбачено можливість працевлаштування на пільгових умовах, що є важливим кроком для забезпечення економічної стабільності ВПО. Для реалізації цих прав ВПО зобов'язані отримати відповідну довідку про статус внутрішньо переміщеної особи, яка видається на підставі поданої заяви до органів соціального захисту населення.

Органи державної влади та місцевого самоврядування наділені повноваженнями щодо реалізації заходів з підтримки та інтеграції ВПО, включаючи допомогу в працевлаштуванні, навчанні, забезпеченні житлом та іншими важливими потребами. Важливо, що кожен громадянин, який має статус ВПО, може звертатися за допомогою до відповідних структур і отримати всі передбачені законом послуги. Для координації дій з питань ВПО урядом було створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, яке здійснює загальне керівництво у сфері правової, соціальної та економічної підтримки ВПО.

Водночас питання щодо адміністративно-правового статусу ВПО залишається актуальним через низку викликів. Відсутність постійного житла, складнощі з працевлаштуванням та інтеграцією в нові громади створюють додаткові перешкоди для ВПО. За даними Офісу Верховного комісара ООН у справах біженців, на кінець 2023 року понад 5 мільйонів людей мають статус внутрішньо переміщених осіб в Україні, що є викликом як для уряду, так і для суспільства в цілому. Державні програми та проекти міжнародних організацій, такі як UNHCR та Міжнародний Комітет Червоного Хреста, працюють над полегшенням інтеграції та адаптації ВПО, проте наявність у країні великої кількості ВПО вимагає подальшого вдосконалення законодавства та реалізації дієвих програм підтримки.

Отже, адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні визначається на основі спеціального законодавства та нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення їхніх основних прав і соціальної підтримки. Однак для покращення їх становища та інтеграції в суспільство необхідні подальші зусилля, які б забезпечували комплексну підтримку та захист ВПО в умовах постійної нестабільності.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України . URL : minre.gov.ua.
3. Офіс Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні (UNHCR) . URL : <https://www.unhcr.org/ua/>

Марцінкевич Катерина Сергіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Виговський Дмитро Леонідович,

кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права та
процесу
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Актуальність теми характеристики жертви кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі зумовлена специфікою пенітенціарного середовища, яке визначається суворими обмеженнями свободи, соціальною ізоляцією, впливом субкультурних норм і формуванням ієрархічних відносин серед засуджених. Ці фактори створюють унікальні умови, в яких кримінальні правопорушення мають специфічний характер, а їхні жертви – особливий статус. У пенітенціарних установах жертви злочинів є особливо вразливими через обмежений доступ до правового захисту, складність виявлення та документування правопорушень і часто недостатню увагу з боку адміністрації.

Звіти Харківської правозахисної групи, складені за підсумками моніторингових візитів до установ виконання покарань, засвідчують системні порушення норм чинного законодавства з боку адміністрацій колоній. Одним із виявлених порушень є впровадження практики залучення окремих засуджених до виконання функцій так званих «днювальних». Їм доручається здійснення контролю за іншими ув'язненими у житлових приміщеннях та на виробничих об'єктах, а також звітування персоналу колоній про факти порушення режиму утримання. Зазначена практика, з одного боку, свідчить про часткову делегованість адміністрацією своїх безпосередніх обов'язків, що суперечить нормам кримінально-виконавчого законодавства. З іншого боку, це створює ризики жорстокого поводження, зловживань або експлуатації з боку «днювальних» щодо більш уразливих засуджених. Такі дії не лише порушують права ув'язнених, а й посилюють напруженість у внутрішньому середовищі установ виконання покарань.[3]

Аналіз характеристик жертв у місцях позбавлення волі є надзвичайно важливим для розуміння механізмів злочинної поведінки в таких умовах, розробки ефективних профілактичних заходів і забезпечення прав засуджених

та інших категорій потерпілих. Важливим аспектом є критичне осмислення поняття «вини потерпілого». На нашу думку, попри те, що окремі елементи поведінки жертви, її статус чи обставини можуть виступати детермінантами злочину, термін «вина» в цьому контексті є некоректним, адже він повинен стосуватися лише злочинця як суб'єкта кримінального правопорушення.

Саме в цьому контексті поняття віктимності набуває ключового значення. Воно дозволяє не лише охарактеризувати ризики, з якими стикається потерпілий, а й глибше зрозуміти, як соціальні, психологічні та індивідуальні особливості особи сприяють її вразливості до злочинних посягань. Згідно з визначенням Л.Б. Франка, віктимність є здатністю особи через об'єктивні та суб'єктивні обставини ставати мішенню для злочинних посягань. У межах пенітенціарних установ вона набуває специфічних форм, що обумовлюють необхідність детального аналізу структури, класифікації, типології та властивостей жертви.[1,с. 351]

Серед основних категорій жертв у місцях позбавлення волі виділяють:

1. Потерпілі-засуджені – найвразливіша група, яка може піддаватися насильству, маніпуляціям чи експлуатації з боку інших ув'язнених або персоналу установ.
2. Потерпілі-працівники органів виконання покарань – працівники пенітенціарних установ (атестовані чи вільнонаймані), які стають об'єктами протиправних дій засуджених чи сторонніх осіб під час виконання службових обов'язків.
3. Інші особи – громадяни, що можуть опинитися в зоні ризику через контакти з установами виконання покарань (наприклад, відвідувачі).

У пенітенціарному середовищі певні категорії ув'язнених мають вищий ризик стати жертвами злочинів через свої фізичні, психологічні чи соціальні характеристики:

1. Новоприбулі засуджені. Відсутність досвіду адаптації до пенітенціарного середовища та розуміння його неформальних правил збільшує їхню вразливість. В тому числі, брак знань про свої права, страх перед адміністрацією або іншими засудженими часто призводить до того, що новоприбулі не повідомляють про випадки насильства чи погроз.
2. Особи, які порушують ієрархічні норми: це можуть бути ті, хто не підкоряється субкультурним стандартам та негласним правилам поведінки засуджених. Така поведінка часто стає підґрунтям для конфліктів з іншими засудженими, особливо – з лідерами серед ув'язнених.
3. Фізично чи психічно вразливі засуджені: особи зі слабким здоров'ям, порушеннями психіки чи іншими особливостями, які сприймаються як слабкі й легкою «мішенню», адже не можуть в повній мірі протистояти тиску або нападам в силу своїх особливих можливостей. [1, с. 358-]

Варто зазначити, що проведені серед засуджених-потерпілих опитування, ілюструють такі показники:

1. Серед потерпілих переважають особи віком 24-29 років;
2. Злочинами, за вчинення яких жертви відбувають покарання, зазвичай є:
 - 1) умисне вбивство;
 - 2) зґвалтування;
 - 3) насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (кримінальне правопорушення, яке визначається як сексуальне насильство відповідно до статті 153 Кримінального кодексу України)
 - 4) злочини у сфері обігу наркотичних засобів
3. На момент вчинення злочину більша частина жертв перебувала в одному відділенні зі злочинцем;
4. Мотивами вчинення злочину злочинцем-засудженим стосовно потерпілого найчастіше є :
 - 1) хуліганські мотиви;
 - 2) помста за неправомірні дії потерпілого;
 - 3) помста за надання допомоги адміністрації виправної колонії; [2, с. 123-124]

Таким чином, характеристика жертви кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі є багатоаспектною та охоплює психологічні, соціальні й фізичні характеристики. Її вивчення сприяє розумінню механізмів злочинів у пенітенціарних умовах, допомагає розробляти заходи для підвищення безпеки в установах виконання покарань і забезпечувати дотримання прав як засуджених, так і інших осіб.

Перед тим як перейти до висновків, важливо зупинитися на закономірностях правової та соціальної природи вразливості засуджених у пенітенціарному середовищі. У рамках кримінально-виконавчого права цей аспект відіграє ключову роль у формуванні механізмів попередження та боротьби із злочинністю у місцях позбавлення волі.

Насильство в пенітенціарних установах нерідко має системний характер, і одним із головних факторів цього є незахищеність певних категорій засуджених, які перебувають у ситуації, коли навіть мінімальні конфлікти можуть перерости в серйозні злочини. У таких умовах адміністрація установи відіграє критично важливу роль у гарантуванні безпеки, але часто саме її пасивність чи упередженість стають каталізатором насильства.

З правового погляду, недостатнє реагування працівників адміністрацій установ виконання покарання щодо потерпілих у колоніях загострює проблему. У багатьох випадках жертви не звертаються до адміністрації чи органів нагляду через страх репресій або недовіру до системи. Це підкреслює необхідність створення ефективних механізмів захисту прав засуджених, які б включали прозорі процедури розгляду скарг, незалежний моніторинг і посилення відповідальності за неналежне виконання обов'язків з боку персоналу.

У цьому контексті кримінально-виконавче право має стати не лише інструментом покарання, а й механізмом захисту та реабілітації, забезпечуючи баланс між дотриманням режиму і правами засуджених.

Як висновок, жертви кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі є однією з найвразливіших груп, оскільки перебувають у середовищі, де насильство може не лише носити латентний характер, але й бути інституціоналізованим. Вивчення характеристик таких жертв є необхідним для розробки заходів захисту та запобігання злочинам. Забезпечення прав ув'язнених, створення умов для їхньої безпеки та ефективний контроль за дотриманням закону у пенітенціарних установах є ключовими завданнями для правової держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінологічна віктимологія: навчальний посібник/Київський Національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006, 418 с.
2. Богатирьов І. Г., Моїсеєв Є. М. Жертва злочину в місцях позбавлення волі/ І. Г. Богатирьов, Є. М. Моїсеєв// Вісник Академії митної служби України. 2010. № 1. С. 122-126. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18452/1/Ostapko_477-480.pdf
3. Харківська правозахисна група//Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL: <https://khpg.org/802>

Наумик Антон Сергійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасні умови соціально-економічної невизначеності, значне погіршення фінансово-економічного становища держави, дія правового режиму воєнного стану, збільшення рівня злочинності в Україні стали передумовами до запровадження та підсилення принципово нового інституту сучасної правозастосовної діяльності - інституту пробації. Пробація є важливим елементом української кримінально-виконавчої системи, яка спрямована на реабілітацію правопорушників, а не на їхню ізоляцію від суспільства. Запровадження пробації відповідає європейським стандартам

гуманного поводження з ув'язненими та сприяє зниженню рівня рецидивної злочинності.

2015 рік став законодавчо осноположним в інституті пробації прийнятим відповідним Законом України «Про пробацію» згідно якого були внесені зміни в ряд нормативної бази. Згідно цього закону, ч. 1 п.6 ст.2 пробація - це система наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються за рішенням суду до осіб, обвинувачуваних або визнаних судом винними у вчиненні злочинів невеликої або середньої тяжкості. [1]

Сьогодні світова спільнота, зокрема, й Європейський Союз розглядають пробацію не як альтернативу ізоляції правопорушників від суспільства, а як заходи кримінально-правового реагування, що необхідні для виправлення та запобігання вчиненню пов торних кримінальних правопорушень. До позбавлення волі вдаються лише в крайніх випадках, коли це відповідає інтересам безпеки потерпілого та суспільства або ресоціалізації правопорушника. [2 ,С.77]

Національна система пробації складається з трьох видів пробації, які визначаються особливостями правового статусу осіб в системі правосуддя: досудова пробація, наглядова пробація, пенітенціарна пробація. [2, С.79]

Сутність *досудової пробації* полягає в забезпеченні суду інформацією, що характеризує обвинувачену особу, сприяє прийняттю судом справедливого рішення щодо доцільного обсягу кримінально-правового впливу, виду відповідальності, міри покарання тощо. Соціальне партнерство є основою під час отримання необхідної інформації для досудової доповіді. Забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, задля прийняття судом рішення про мінімально необхідну та достатню міру відповідальності та покарання потребує від працівника органів пробації експертних властивостей, здібностей аналітичного характеру, вмінь виокремлювати головне в отриманій інформації задля формулювання висновку щодо ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, можливість виправлення без реального застосування покарання, або ж без призначення найсуворіших видів покарання (обмеження волі, позбавлення волі на певний строк). Для підготовки досудової доповіді персонал органу пробації має право отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій, уповноважених ними органів, від громадян. [3,С.128]

Наглядова пробація — це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо осіб, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей

віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. [4]

Пенітенціарна пробація, яка покладена на орган пробації та пенітенціарні установи, повинна забезпечувати надання засудженому низку соціальних послуг для підготовки до звільнення з місця позбавлення волі з метою його подальшої ресоціалізації та адаптації в суспільстві. Денис Чернишов зазначає: «Працівники уповноважених органів з питань пробації здійснюють не лише нагляд за особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням або обмеженням волі, а й працюють також в установах закритого типу для участі в підготовці засуджених до звільнення (за ініціативи адміністрації установи виконання покарань (слідчого ізолятора), координуючи ці заходи з підрозділами пробації за місцем проживання засудженого після звільнення або місцем розташування установ соціальної адаптації для звільнених, та залучаються в роботу щодо здійснення моніторингу проблемних питань засуджених, які готуються до звільнення, та їхніх можливих потреб після звільнення» [5, С. 327]

Пенітенціарна пробація є важливим фактором забезпечення соціальної адаптації осіб, які звільняються з місць позбавлення волі. Відповідно, такий механізм відновлення соціального статусу такої особи, дозволить, по перше, повернути її у суспільство повноправним членом, а по друге, попередити вчинення повторних кримінальних правопорушень. Тому, одним із завдань служби пробації, як органу кримінальної юстиції, максимально забезпечити реалізацію пенітенціарної пробації. [5, С. 329]

Відповідно до ст.18 З.У «Про пробацію» Орган пробації у межах своїх повноважень організовує:

- забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених;
- здійснення нагляду за засудженими;
- виконання покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, пробаційного нагляду;
- реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до пробаційного нагляду, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- соціально-виховну роботу із засудженими;
- підготовку до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. [1]

У зв'язку з вище викладеним вбачається певна колізія при реалізації положень передбачених ч. 2 ст. 76 КК та ч. 3 ст. 76 КК, ст. 18 ЗУ «Про пробацію», які визначають реалізацію пробаційних програм лише стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Вирішення даного питання потребує додаткової законодавчої регламентації. Прийняття законодавства у сфері пробації та зміни у кримінальному законодавстві відбуваються поступово, але стверджувати про ефективність конкретних заходів, на нашу думку, ще зарано Система кримінальних покарань постійно еволюціонує, спонукаючи до перегляду наявних, недостатньо ефективних,

ресурсновитратних або морально застарілих видів покарань. Ця потреба викликає необхідність доповнення новими формами покарання. Українське законодавство, підтримуючи вказаний підхід, через проєкт Закону України № 9185 від 05.04.2023 р. (який вже легітимізовано Верховною Радою України) спрямувало зусилля на впровадження покарання у формі пробаційного нагляду. Вказані законодавчі новації сприятимуть гуманізації пенітенціарної системи та розширює можливості виправлення особи без її ізоляції від суспільства. [с.227]

17 січня 2017 року було підписано наказ Міністерства юстиції України № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації» ("Nakaz Ministerstva yustytzii", 2017) Це Положення регулює порядок здійснення діяльності волонтерами пробації, його розроблено відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» ("Zakon Ukrainy", 2011) з урахуванням особливостей, визначених Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про пробацію» та нормативно-правовими актами, що регулюють організацію пробації. Основним завданням волонтерів пробації є сприяння органу пробації в здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Волонтери пробації здійснюють свої повноваження під керівництвом персоналу органу пробації. Волонтерську діяльність, пов'язану з пробацією, здійснюють волонтери пробації за такими напрямками: участь у проведенні соціально-виховної та індивідуально профілактичної роботи із суб'єктами пробації, сприяння в працевлаштуванні суб'єктів пробації, залученні їх до навчання та соціально корисної діяльності, участь у перевірці виконання обов'язків, покладених судом на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, організація виховних і благодійних заходів та акцій за різними тематичними напрямками, надання консультацій правопорушникам та їхнім сім'ям (наприклад, як допомогу з отримання певних документів) (Mendel, 2017). У Положенні зазначено, що уповноважений орган з питань пробації під час залучення до своєї діяльності волонтерів пробації зобов'язаний здійснювати підготовку волонтерів. Проте в цьому документі не визначено терміни та порядок здійснення підготовки волонтерів пробації. Тому вважаємо за необхідне внести зміни до зазначеного вище положення в частині регламентації проведення підготовки осіб із числа волонтерів пробації. [7,С.140]

У нашій державі на законодавчому рівні визначено механізм анти криміногенної політики держави, зниження рецидивної злочинності та формування безпечного середовища. Реалізація цього механізму передбачає забезпечення приведення умов тримання засуджених у відповідність з європейськими стандартами.

Позитивним є те, що Закон "Про пробацію" встановлює певні особливості пробації щодо неповнолітніх, яка спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. [8]

Серед ключових пріоритетів на наступні роки визначено такі напрями: 1) розвиток взаємодії із судами, прокуратурою, адвокатурою, центрами з надання безоплатної правової допомоги, поліцією та іншими учасниками системи правосуддя; 2) подальшу реалізацію заходів комунікативної політики пробації; 3) поглиблення співпраці з громадою, розширення практики підтримки пробації через регіональні програми, розвиток банку ресурсів із надання послуг клієнтам пробації; 4) розроблення кадрової стратегії та стратегії волонтерства з урахуванням міжнародного досвіду; 5) розроблення стандартів оцінки ефективності діяльності працівників пробації; 6) створення електронної бази ведення справ суб'єктів пробації, автоматизацію статистики; 7) створення передумов упровадження електронного моніторингу у пробації (браслетів). [9, с.95]

Підводячи підсумок, можна сміливо сказати, що застосування інституту пробації в нашій країні та світі в цілому зумовлює низку додаткових питань, які потрібно додатково вивчати, вдосконалювати та втілювати в життя задля впровадження ефективних механізмів запобігання і протидії злочинам. Тому що не ізольовавши правопорушника від суспільства є гарним аспектом в залишенні роботи, сім'ї і таким чином швидко виправлені. Та і державі набагато економніше бути, адже не потрібно його утримувати. Інститут пробації в Україні сприяє гуманізації правосуддя та зниженню рівня рецидивної злочинності. Її розвиток дозволяє правопорушникам уникнути ізоляції, зберегти соціальні зв'язки та реабілітуватися в суспільстві. Водночас необхідне подальше вдосконалення законодавства та ресурсів, а також впровадження сучасних технологій, таких як електронний моніторинг. Загалом, пробація є ефективним механізмом ресоціалізації та запобігання рецидивам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про пробацію: Закон України від 25.02.2015 № 160-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 08.12.2024).
2. Наумик А. Побудова ефективної структури державного управління. Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації. матеріали III міжнар. студент. наук. конф. м. Луцьк, 16 груд. 2022 р. С. 66–67.
3. Устюжанінова О. Т., Спиця О. В. Пробація в Україні: актуальні питання та її перспективи. *Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів*: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. м. Херсон, 26 лют. 2021 р. С. 306–309.
4. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13> (дата звернення: 08.06.2024).

5. Sydorenko N., Pakulova T., Naumyk A. Theoretical and applied approach to reforming the system of administrative services as a key factor in the transition of Ukraine to the concept of a «service state» implementation. *Grail of science*. 2023. № 31. С. 64–67. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.09> (дата звернення: 08.06.2024).
6. Кутепов М. Ю. Пробація: сутність та проблематика запровадження в Україні. *Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації* : Матеріали науково-практ. онлайн-«круглого столу». м. Харків, 18 груд. 2020 р. С. 27–30.
7. Білас І. Я. Деякі проблеми практики застосування інституту (досудової) пробації у кримінальному провадженні. *Науковий вісник ХДУ. Серія Юридичні науки. №4 (2024). С. 29-35.*

Струнь Анастасія Олегівна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Хмельницького університету управління та

права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Костяшкін Іван Олександрович

професор, доктор юридичних наук,

завідувач кафедри трудового, земельного та

господарського права

Хмельницького університету управління та

права імені Леоніда Юзькова

АГРАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ

Шлях формування земельної реформи в Україні розпочався ще у 1991 році і триває досі. Зумовлено це тим, що законодавці розглядали варіанти моделей земельної реформи. 31.10.2020 був ухвалений законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», що фактично було кроком введення в Україні ринку землі. Перший етап земельної реформи в Україні розпочався 1 липня 2021 року і тривав до 31 грудня 2023 року. У цей період фізичним особам – громадянам України було надано право на придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Однак на цьому етапі запроваджено обмеження до 1 січня 2024 року, що стосувалось юридичних осіб, а також максимального розміру земельних ділянок, які можуть бути у власності. Зокрема, згідно з пунктом 15 розділу Х «Перехідні положення» ЗКУ, загальна площа сільгоспземель у власності однієї фізичної особи не

повинна перевищувати 100 гектарів, при цьому це обмеження не стосується ділянок, набутих до набрання чинності цим підпунктом. Крім того, до 1 січня 2024 року заборонено купівлю-продаж або інше відчуження земельних ділянок юридичним особам, зокрема:

- Земельних ділянок для товарного сільського виробництва.
- Ділянок, наданих власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства.
- Земельних часток (паїв), за винятком певних випадків, таких як заставні операції, спадкування, обмін з незначними змінами в оцінці, а також відчуження для суспільних потреб.
- Угоди, укладені під час дії заборони, визнаються недійсними з моменту їх укладення, що стосується також довіреностей.

Другий етап земельної реформи стартував 1 січня 2024 року і є продовженням лібералізації земельних відносин та відкриття ринку землі, започаткованого раніше. Незважаючи на позитивні зміни, виникли деякі суперечності, зокрема, побоювання щодо можливого викупу землі великими агрокомпаніями у малих фермерів, що може загрожувати їх існуванню. Серед найважливіших змін другого етапу – допуск юридичних осіб до купівлі сільськогосподарських ділянок, з максимальною площею у 10 тисяч гектарів на одну юридичну або фізичну особу. При цьому, доступ до ринку має лише ті юридичні особи-резиденти, які відповідають певним критеріям [4].

ЗКУ визначає вимоги для юридичних осіб, що бажають придбати сільгоспземлі: необхідно, щоб учасниками компанії були лише громадяни України, державні органи або громади; юридичні особи з іноземним капіталом не можуть володіти такими ділянками; площа сільгоспземлі не повинна перевищувати загальної площі, що дозволена для всіх учасників [1]. Нотаріуси при посвідченні угод перевіряють дотримання цих вимог, зокрема щодо площі земель та статусу юридичних осіб, використовуючи дані з реєстрів. У разі виявлення порушень, нотаріус має право відмовити у посвідченні угоди.

Стан ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні та його привабливість для інвестування юридичними особами, особливо в умовах другого етапу земельної реформи, визначається наступними аспектами.

У грудні 2023 року обсяг обороту земель сягнув близько 25 000 гектарів, що свідчить про відновлення до довоєнних показників. Середня вартість одного гектара на грудень 2023 року становила близько 40 000 грн. Найвищі ціни були зафіксовані в Івано-Франківській (до 2000 \$/га), Львівській (1450 \$/га) та Тернопільській областях (1400 \$/га). До 2023 року середньозважена ціна землі зросла на 10,4% і становила приблизно 1064 \$/га, що суттєво підвищило капіталізацію ринку, склавши близько 10% загальних доходів державного бюджету.

Відкриття ринку для юридичних осіб має призвести до подальшого зростання цін, оскільки юридичні особи, що планують довгострокові інвестиції, можуть розглядати землю як привабливий актив [3]. Другий етап

земельної реформи, що стартував 1 січня 2024 року, також приніс виклики, які стосуються ризиків і проблем для різних учасників ринку.

Зростаюча конкуренція між великими агрохолдингами та малими фермерами викликає занепокоєння, оскільки маленькі агровиробники можуть не витримати змагання через збільшення вартості земель.

У нинішніх умовах війни малі фермери стикаються з фінансовими труднощами, що ускладнює їм купівлю землі, особливо з урахуванням підвищення цін. Деякі політичні сили, зокрема партія «Батьківщина», виступають проти реформи, що ускладнює її реалізацію. Збільшення ліміту для юридичних осіб до 10 000 гектарів може призвести до концентрації земель у великих холдингах, що загрожує розвитку малих господарств. Обмеження на покупку земель юридичними особами з іноземними власниками стримують іноземні інвестиції [2].

Урахування цих викликів потребує уважного контролю та можливих правових змін для захисту інтересів малих фермерів. Це може включати податкові пільги, державні субсидії та спеціальні кредитні програми для підтримки аграріїв. Іноземні інвестори чекають на третій етап реформи, що має відкрити ринок для іноземців, однак його реалізація залежить від проведення референдуму, що наразі є неможливим. В загальному, другий етап реформи спрямований на розширення ринкових механізмів у земельних відносинах, що має забезпечити захист національних інтересів та підтримати розвиток агробізнесу в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. 2002.
2. Кравченко А. Ринок землі: як повномасштабна війна вплинула на земельну реформу. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3692064-rinok-zemli-ak-povnomasstabna-vijna-vplynula-na-zemelnu-reformu.html>
3. Матвеев М. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. URL: <https://voxukraine.org/silskogospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny>.
4. Шнайдер О.А. Проблеми реалізації земельної реформи та становлення ринку землі в Україні. *Студентський вісник Національного університету водного господарства і природокористування*. 2021. С. 110–113.

Суярко Ксенія Олександрівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Науковий керівник:

Пузирна Наталія Станіславівна

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ СТРАТЕГІЇ НА 2021-2025 РОКИ

Антикорупційна стратегія України на 2021–2025 роки є комплексним документом, спрямованим на запобігання, виявлення та протидію корупційним проявам у державному та приватному секторах. Одним із ключових аспектів цієї стратегії є впровадження дисциплінарної відповідальності, яка передбачає встановлення чітких правил і покарань для посадових осіб, що порушують законодавство або етичні норми. Впровадження ефективної антикорупційної політики має допомогти Україні досягти рівня показників Індексу сприйняття корупції (ІСК) східноєвропейських країн, що є членами Європейського Союзу, протягом найближчих років, а за 10 років — наблизитися до середньоєвропейських значень [1].

Попередня стратегія (на 2014–2017 роки) мала значний потенціал, однак його реалізація виявилася обмеженою через затяжний процес створення антикорупційних інституцій, який тривав упродовж 2014–2019 років. Враховуючи цей досвід, у новій стратегії наголошено на необхідності вдосконалення механізмів відповідальності посадовців, які допускають порушення.

Дисциплінарна відповідальність є важливим інструментом у боротьбі з корупцією, оскільки вона забезпечує чіткість і невідворотність покарання за порушення. Водночас постає проблема, що корупційні правопорушення далеко не завжди розглядаються як дисциплінарні. Значна кількість суб'єктів Закону України «Про запобігання корупції» уникають відповідальності через прогалини у правозастосуванні [2].

У рамках нової антикорупційної стратегії заплановано вдосконалити законодавчі положення, які регулюють підстави та процедуру притягнення до

дисциплінарної відповідальності. Зокрема, грубі порушення норм цього Закону розглядатимуться як підстави для дисциплінарного стягнення. Додатковою підставою стане набрання законної сили судовими рішеннями, що підтверджують факт порушення.

Одним із ключових завдань стратегії є забезпечення виконання судових рішень у справах, що стосуються корупційних правопорушень. Відповідно до очікувань, суди повинні надсилати копії таких рішень до органів, де працює правопорушник. Це забезпечує прозорість і посилює відповідальність керівництва за невиконання антикорупційних вимог.

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - НАЗК) відіграє ключову роль у реалізації цих заходів. Воно здійснює моніторинг виконання антикорупційних програм, аналізує прогрес і звітує про ефективність стратегії. Органи, відповідальні за реалізацію програми, зобов'язані двічі на рік подавати звіти до НАЗК для оцінки їхньої діяльності [3].

Однією з основних перешкод є необхідність вдосконалення механізмів внутрішнього контролю в державних установах, усунення корупційних ризиків у судовій системі та захист прав викривачів корупції. Для досягнення поставлених цілей важливе впровадження таких інноваційних підходів, як електронне врядування, незалежний аудит і автоматизація процесів. [4].

Отже, дисциплінарна відповідальність у Антикорупційній стратегії (на 2021-2025 роки) є важливим елементом ефективної боротьби з корупцією в Україні. Завдяки системі дисциплінарних заходів та механізмам контролю, держава прагне створити такі умови, за яких порушення антикорупційних стандартів буде не лише небажаним, але й високоризикованим для порушника. Це формує культуру доброчесності, зміцнює суспільну довіру та наближає Україну до європейських стандартів прозорості й ефективності.

Список використаних джерел та літератури

1. «Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки» Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 56. Ст. 3272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
4. Судово-юридична газета «Рада прийняла Антикорупційну стратегію, що визначає найважливішим напрямком роботи очищення судової

системи» від 20.06.2022 р. URL:
<https://sud.ua/ru/news/publication/241625-rada-priynyala-antikoruptyyuno-strategiyu-scho-viznachaye-nayvazhlivishim-napryamkom-roboti-ochischennya-sudovoyi-sistemi>

Тарарака Іоланта Сергіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Науковий керівник:

Литвиненко Валентина Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри публічного
та приватного права
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ПРАВО НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

Право на оплату праці є одним із ключових серед трудових прав людини, що закріплені як на національному, так і на міжнародному рівнях. Забезпечення належної та справедливої оплати праці відіграє важливу роль у соціальній стабільності та економічному добробуті суспільства. Дослідження даної теми в контексті сучасних викликів є актуальним, оскільки правове регулювання оплати праці спрямоване на забезпечення справедливих умов праці для кожного працівника, що мають відповідати міжнародним стандартам.

Правовим засадам реалізації права на оплату праці приділялася увага в роботах таких науковців: Парасюк В.М., Щербина В.І., Соцький А.М., Гетьманцева Н.Д., Процевський О.І., Вегера В.М., Коваленко О.О., Хуторян Н.М., Ярошенко О. М. та інших.

Провідну роль серед соціально-економічних прав людини відіграє право на працю, яке дає відповідну можливість людині забезпечувати себе та свою сім'ю. Так, стаття 43 Конституції України закріплює, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, а також право на своєчасне одержання винагороди за таку працю [1]. Зазначені конституційні гарантії реалізуються через норми трудового права щодо оплати праці та забезпечуються іншими галузями.

Таким чином, для забезпечення гідного життя людина може працювати та в залежності від розміру свого внеску отримувати відповідну винагороду – заробітну плату, яка відповідно до ст. 1 Закону України «Про оплату праці», визначається як винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану роботу. Згідно статті її розмір залежить від складності та умов роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [2]. Тобто в державі працюють певні правові механізми встановлення співвідношення між виконуваною працею та її оплатою, залежно від оцінки, яка здійснюється різноманітними способами [3, с. 329].

Важливим у Конституції України та законодавстві про працю є закріплення принципу мінімальної заробітної плати: право працівників на одержання заробітної плати, не нижчої за встановлений державою мінімум. Згідно із ч. 1 ст. 95 Кодексу законів про працю України, мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником норму праці [4]. Частина 3 ст. 3 Закону України «Про оплату праці» вказує на те, що мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України [2]. Таким чином законодавство встановлює державний стандарт, необхідний для реалізації права людини на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, закріпленого в ст. 48 Конституції України [1].

Надзвичайно важливе значення мають норми щодо питань оплати праці, закріплені у міжнародно-правових актах, присвячених регулюванню соціально-трудової сфери діяльності. Такими можна визначити: конвенції МОП № 26, 99, 100, 111, 131, Європейську соціальну хартію (переглянуту), Хартію Співтовариства про основні соціальні права працівників, Загальну декларацію прав людини [3, с. 328; 5, с. 56-57].

Так, стаття 23 Загальної декларації прав людини передбачає, що кожен працюючий має право отримувати справедливу і задовільну винагороду, яка б забезпечувала існування самої людини та її сім'ї [6]. Стаття 4 Європейської соціальної хартії (переглянутої) також визначає право на справедливу винагороду, що накладає на державу, що її ратифікувала, низку обов'язків: визнавати права працівників на таку винагороду, що буде забезпечувати їм та їх сім'ям достатній життєвий рівень; підвищену ставку за роботу в надурочний час; рівну винагороду для жінок та чоловіків та інші [5, с. 328].

Оскільки у 2014 р. наша держава підписала Угоду про асоціацію України з ЄС, важливе значення для громадян має гарантоване актами Європейського Союзу право на працю. Провідне місце в цій сфері належить Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників, що була прийнята у 1989 році. Відповідно до ст. 5 акту всі види зайнятості підлягають справедливій винагороді [7].

Таким чином, міжнародні правові акти є одним з найважливіших засобів забезпечення реалізації конституційного права людини на оплату праці, встановлюючи гарантії та дієві шляхи його захисту. Оскільки стандарти

реалізації права на оплату праці є загальноприйнятими міжнародним співтовариством, вони виступають вимогами до країн, які підписали відповідні акти, щодо гідної винагороди за роботу працівників, їх рівність в отриманні такої винагороди та інших гарантій. Безпосереднє здійснення прав досягається шляхом укладання трудових та колективних договорів, запровадження законодавчого механізму визначення розмірів заробітної плати та вжиття інших заходів, що відповідають національним умовам.

Актуальним на сьогодні чинником, що обумовлює значні зміни у всіх сферах соціально-правового регулювання в Україні є воєнні події, розпочаті 24 лютого 2022 року. Цього ж дня на території держави було введено режим воєнного стану, продовжений до теперішнього часу, що дозволив запровадження певних специфік у правовому регулюванні багатьох суспільних сфер на час війни. Значно режим відобразився в тому числі на напрямках реалізації соціально-економічних прав, включаючи трудові права. Так, 24 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі - Закон), який вніс значні зміни у правове регулювання праці на цей період.

В контексті нашого дослідження важливими є положення ст. 10 Закону, згідно з ч. 3 якого «роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили» [8]. Проте іншими частинами статті гарантування працівникам оплати праці все ж забезпечується, хоча і в невизначений час, оскільки строк видачі заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства. Роботодавець же в свою чергу повинен застосовувати всі можливі заходи для забезпечення реалізації права на отримання заробітної плати та не звільняється від обов'язку її виплати.

На нашу думку, такі законодавчі положення, хоча і дещо обмежують право працівників на своєчасну оплату праці, є виправданими та раціональними, оскільки вони спрямовані на забезпечення безпеки обох сторін трудових відносин, зокрема охорону їх життя та здоров'я. При цьому, незважаючи на тимчасове відтермінування, обов'язок щодо виплати заробітної плати з роботодавця не знімається.

Оплата праці є важливим соціально-економічним явищем, оскільки вона є основним джерелом доходів для громадян – найманих працівників, завдяки якому вони можуть забезпечувати себе та свою сім'ю засобами існування, що головним чином визначає рівень життя населення у країні. З іншої сторони, для роботодавців виплата заробітної плати є значною частиною загальних витрат виробництва, що означає її суттєве значення і для їх доходу в тому числі. Виконання вимог щодо гідної оплати праці роботодавцями у свою чергу сприяє формуванню висококваліфікованого кадрового потенціалу, підвищенню якості та продуктивності праці, а також розвитку конкурентоспроможності.

На нашу думку, право на справедливу оплату праці є невід'ємним від права особи на незалежне існування, оскільки виступає матеріальним забезпеченням другого. Також це право є невідчужуваним, оскільки людина лише особисто вправі розпоряджатися своїми здібностями до праці. Однак, хоча кожна особа має самостійно піклуватися про свій добробут, за державою закріплене зобов'язання створювати відповідні належні умови для надання людині можливості на заробіток для себе та своєї сім'ї. Забезпечення населення такою можливістю є одним з основних обов'язків правової держави. Право на працю, на її оплату та пов'язані з ними права мають надзвичайно велике значення для перспектив розвитку держави, оскільки виступають індикаторами її демократичності та гуманістичності.

Незважаючи на те, що право на оплату праці має конституційне і міжнародне закріплення, на жаль, все одно трапляються непоодинокі випадки недотримання цього права, у зв'язку з чим громадяни вимушені звертатися за його захистом до уповноважених органів. Проте іноді навіть внутрішньодержавних юридичних важелів буває недостатньо для відновлення порушених прав. У таких випадках особам доводиться звертатись до відповідних міжнародних правоохоронних інституцій.

Провівши дослідження права на оплату праці в Україні, ми дійшли наступних висновків:

1. Право на оплату праці, закріплене на національному та міжнародному рівнях, є фундаментальним елементом системи соціально-економічних прав людини, що забезпечує можливість працівникам отримувати винагороду, яка буде забезпечувати гідний життєвий рівень їм та їх сім'ям.

2. Належне правове регулювання права на оплату праці є одним з індикаторів правової держави. Водночас, сучасні виклики, такі як воєнний стан в Україні, вносять корективи у реалізацію цього права. У зв'язку з цим вводяться законодавчі зміни, зокрема Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», спрямовані на адаптацію механізмів регулювання праці до відповідних обставин.

3. Міжнародні акти виступають орієнтиром для забезпечення справедливості в оплаті праці, створюючи стандарти, обов'язкові для виконання державами-учасницями. Для України, яка прагне інтегруватися до європейської спільноти, важливо не лише виконувати вимоги міжнародного права, а й розвивати національне законодавство, забезпечуючи працівникам ефективний правовий захист і реалізацію трудових прав.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.12.2024).
2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

3. Щербина В.І., Соцький А.М. Трудове право України: підручник. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 07.12.2024).
5. Марченко Ю.І. Гідна оплата праці – необхідний атрибут соціальної держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(31), 2020. С. 56-59.
6. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 07.12.2024).
7. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників: ухвалена Радою Європейських Співтовариств 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text (дата звернення: 07.12.2024).
8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

Ткаченко Павло Ігорович

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ МВС України,

член Асоціації правників України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Самовільне залишення військової частини або місця служби, найнебезпечніший злочин, який порушує не лише встановлений законом порядок несення або проходження військової служби, а й створює значну загрозу національній безпеці та її складовим, зокрема воєнній, морській безпеці. Поширення фактів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби негативно впливає на психологічний мікроклімат у військових підрозділах, підриває становлений правопорядок, військову дисципліну, психологічно вражає вразливі категорії військовослужбовців тим самим знижує рівень мотивації, тощо. Вчинення військовослужбовцем самовільного залишення військової частини або місця служби – це посягання на обороноздатність окремо взятого військового підрозділу, батальйону,

військової частини, не зважаючи на те чи було воно вчинено в мирний час, в умовах особливого періоду чи воєнного стану. Так чи інакше вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України) посягає на кількісний показник особового складу окремо взятого підрозділу.

20 серпня 2024 року Верховна Рада України прийняла у другому читанні законопроект № 11322 про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану. Проектом Закону передбачалось доповнити статтю 401 КК України частиною п'ятою наступним змістом: «5. Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього розділу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо до закінчення досудового розслідування вона добровільно заявила слідчому чи прокурору про намір повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби й командир (начальник) військової частини (установи) надав згоду на продовження проходження військової служби такою особою» [1].

13 грудня 2022 року прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», яким передбачено унеможливлення призначення більш м'якого покарання за вчинення низки військових злочинів в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, серед яких, зокрема самовільне залишення військової частини або місця служби. Разом з тим, унеможливлено застосування судом до особи, яка скоїла в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці кримінальне правопорушення, передбачене ст. ст. 403, 405, 407, 408, 429 КК України, інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК України). Серед прогнозів щодо прийняття Закону № 2839-ІХ, у пояснювальній записці до відповідного законопроекту, серед іншого, зазначалось, що «реалізація положень Закону сприятиме підвищенню стану військової дисципліни та особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України в своєму висновку на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» зазначає, що даним законопроектом передбачено спеціальний різновид звільнення від кримінальної відповідальності для

військовослужбовців, які в умовах воєнного стану самовільно залишили військову частину або місце несення служби, але повернулися та висловили готовність належним чином виконувати свій військовий обов'язок. Тим самим дещо нівелюється принцип невідворотності справедливого покарання за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням в умовах воєнного стану військової частини або місця служби. При цьому в якості обґрунтування вказаних змін у пояснювальній записці до законопроекту,

що розглядався, зазначено, що «згідно статистичних даних, лише упродовж січня-квітня поточного року органами досудового розслідування та прокурорами вже зареєстровано 10 584 кримінальних проваджень за ст. 407 КК України та 7 306 кримінальних проваджень за ст. 408 КК України». Тобто очевидним стає той факт, що цілі, які були визначені пріоритетними при прийнятті Закону № 2839-IX, не були досягнуті (стан військової дисципліни, з огляду на наведені статистичні дані, не покращився) [2].

Так, зважаючи на вищевикладене, вважаємо за доцільне навести в якості прикладу судову практику в кримінальних справах пов'язаних із самовільним залишенням військової частини або місця служби, яка застосовується із урахуванням внесених змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Так, Овідіопольським районним судом Одеської області розглянуто клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого на підставі ст. 401 КК України за обвинуваченням раніше судимого за ч. 4 ст. 407 КК України військовослужбовця за призовом під час мобілізації військової частини Військово-морських Сил Збройних Сил України, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України. Аналізом описової частини ухвали встановлено, що військовослужбовець обвинувачується в тому, що він, будучи військовослужбовцем військової служби за мобілізацією, в порушення законодавчих вимог, які регулюють питання проходження військової служби, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, з метою тимчасово ухилитися від обов'язків військової служби, 01.08.2022 року самовільно залишив місце служби на території 1 роти морської піхоти військової частини, в умовах воєнного стану, та ухилився від проходження військової служби до 08.08.2024 року, проводячи час на власний розсуд, не пов'язуючи його з обов'язками військової служби, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України – самовільне залишення місця служби військовослужбовцем тривалістю понад три доби, вчинене в умовах воєнного стану. На адресу суду надійшло клопотання прокурора у кримінальному провадженні про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого військовослужбовця на підставі ст. 401 КК України. В обґрунтування зазначеного клопотання прокурором зазначено, що 30.08.2024 року набрав чинності Закон України № 3902-IX від 20.08.2024, який передбачає можливість звільнення від

кримінальної відповідальності осіб, які під час дії воєнного стану самовільно залишили військову частину, або не з'явилися вчасно без поважних причин до місця служби [4]. Згідно ч. 5 ст. 401 КК України передбачено, що особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби [3].

У зв'язку із прийняттям вищевказаного Закону зазнав змін Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), зокрема ч. 2 ст. 286 передбачається, що у разі наявності підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої частиною п'ятою статті 401 Кримінального кодексу України, прокурор або суд повинен також отримати письмову згоду командира (начальника) військової частини (установи) про можливість продовження проходження військової служби таким підозрюваним або обвинуваченим» [5].

Враховуючи викладене, слід зауважити, що законодавець визначив, що звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців за ч. 5 ст. 401 КК України можливе за наступних підстав:

1. особа вчинила злочин, передбачений ст. ст. 407, 408 КК України під час воєнного стану вперше;
2. особа підозрюється/обвинувачується у вчиненні злочинів, передбачених лише ч. 5 ст. 407 та ч. 4 ст. 408 КК України, тобто вчинених під час дії воєнного стану;
3. особа добровільно звернулася до слідчого, прокурора або суду про намір повернутись до своєї військової частини або іншої;
4. наявність письмової згоди командира відповідної військової частини на продовження проходження військової служби.

В описовій частині ухвали зазначено, що на адресу прокуратури надійшло клопотання щодо звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України у зв'язку із наміром повернутися до військової частини та продовжити проходження військової служби. Разом з тим, командиром військової частини надано письмову згоду щодо проходження обвинуваченого військовослужбовця військової служби у зазначеній частині. З огляду на викладене прокурор просить суд звільнити військовослужбовця від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України на підставі ч. 5 ст. 401 КК України, кримінальне провадження закрити, зобов'язати військовослужбовця прибути протягом 72 годин за місцем служби після набрання ухвалою законної сили. Ухвалою суду клопотання прокурора

задоволено, військовослужбовця звільнено від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України на підставі ч. 5 ст. 401 КК України, кримінальне провадження закрито та зобов'язано військовослужбовця прибути до розташування за місцем служби протягом 72 годин після набрання ухвалою законної сили [4].

Зважаючи на вищевикладене можливо дійти попереднього висновку, що зміни набуті ст. 401 КК України, сприяють можливості повернення військовослужбовців, які вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби за певних різноманітних мотивів, до лав війська, при цьому, слушно враховується згода командира військової частини, який надає таку з огляду на всебічну оцінку моральних та ділових якостей військовослужбовця,

а також його характеристику, тощо. З іншого боку, актуальні питання звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби з подальшим поверненням військовослужбовця на військову службу можливо дослідити з точки зору ресоціалізації, при цьому, виключаючи кримінально-виконавчі аспекти.

Підводячи підсумки варто зауважити, що в тій чи іншій мірі, застосування ч. 5 ст. 401 КК України, а саме звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення в умовах дії правового режиму – воєнного стану, кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 407, 408 КК України, у разі якщо особа добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби, сприяє відновленню рівня обороноздатності, окремо взятого підрозділу. Однак, актуальні питання звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби становлять підґрунтя для подальших наукових досліджень крізь призму кримінально-правової та кримінологічної наук.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану»: Внесений до Верховної Ради України Народними депутатами України 06 червня 2024 року № 11322. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44373>. (Дата звернення: 17.12.2024).
2. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

- вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану»: Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2419591>. (Дата звернення: 17.12.2024).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення: 17.12.2024).
 4. Ухвала Овідіопольського районного суду Одеської області від 07 жовтня 2024 року у справі № 509/5707/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122107346>. (Дата звернення: 17.12.2024).
 5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (Дата звернення: 17.12.2024).

Трякова Юлія Андріївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Булгакова Юлія Миколаївна

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Вибори є однією з найбільш дієвих форм безпосередньої демократії, адже під час виборів волевиявлення громадян перетворюється у волю народу, реалізуючи таким чином народний суверенітет. Вибори вважаються індикатором рівня розвитку правової держави, прав і свобод людини і громадянина, громадянського суспільства тощо. Пріоритетом розвитку прямої демократії в Україні є створення відповідних умов для реалізації громадянами свого конституційного права вільно обирати і бути обраними.

Українська виборча система пройшла довгий шлях складного історичного та соціального розвитку для створення передумов формування демократичного виборчого права.

О. Галус «інститут виборів» тлумачить так: «під інститутом виборів доцільно розуміти сукупність правових норм, які регулюють суспільні

відносини, що виникають при здійсненні безпосереднього народовладдя у формі виборів» [1, с. 36].

Досліджуючи вибори як форму безпосередньої демократії, Марина Іванівна Ставнічук визначає виборче право як один із найдавніших інститутів публічного права, звертаючи увагу на певну етапність його розвитку. Вона пише: «Загальні голосування були притаманні ще давнім демократіям, потім тривалий час не застосовувалися в суспільній практиці, з'явилися знову в зародковому стані тільки у XVIII ст., а отримали свій розвиток у XIX ст.. При цьому інститут стародавніх виборів не обов'язково відповідає сучасній виборчій моделі, і важлива відмінність між античною та сучасною демократією полягає в трактуванні рівності та загальності суб'єктивного виборчого права» [2, с. 31].

На думку дослідників, реальною точкою відліку історії сучасного виборчого права стала Велика французька революція 1789 р., яка вперше поставила завдання перетворити виборчу процедуру у загальнонаціональний поведінковий акт. Вважається, що саме відтоді всі нації землі користуються виборчим бюлетенем, вириваючи право голосу в безжалісних автократій і диктатур [2, с. 31]. Безумовно, на розвиток виборчого права в Україні мали вплив процеси становлення виборчого права в країнах світу. Проте, окрім загальних рис, притаманних відповідному рівню виборної демократії, виборче право в Україні отримало риси, зумовлені історичним розвитком України як держави.

Дослідники, виходячи із загальноновизнаних процесів українського державотворення та відповідних державно-політичних режимів, визначають три основні історичні етапи розвитку інституту виборців в Україні: перший – від перших державних утворень на території України (VII ст. до н.е. – VIII н.е.) та Київської Русі (IX-XII ст.) до становлення і розвитку української національної держави – Української народної республіки (1917-1918 рр.) включно; другий – радянський (1917-1991 рр.); третій – сучасна незалежна Україна [2, с. 31].

Першою історичною формою безпосереднього народовладдя вважають віча – загальні збори членів конкретної спільноти, до участі у яких допускались лише повноправні вільні громадяни. На таких зборах приймалися закони, обирались відповідні посадові особи. Право голосу на зборах було обмеженим і надавалося лише вільним громадянам – повнолітнім чоловікам. Більше того, воно належало не усім членам роду, а лише «представникам визнаних родів, що здобули пошану своєю діяльністю» [2, с. 31].

Віча продовжували існувати і за часів Київської Русі, в них брали участь вільні дорослі жителі міста (купці, ремісники та ін.), але вирішальна роль належала міській феодальній верхівці – боярам і «старцям градським» [2, с. 31].

Після занепаду Київської Русі, окупації Польщею західноукраїнських земель та приєднання всіх інших українських земель до литовських українці набували досвіду участі у виборах через обрання шляхтою на повітових сеймиках своїх представників до Вільного Сейму і обрання у містах з

Магдебурзьким правом їх жителями міських рад на народних сходах відкритим голосуванням. За того періоду правовий статус осіб, які мали право голосу, характеризувався чітко вираженим класовим характером виборчого права.

Особливого характеру інститут виборців набув в політичному житті Запорозької Січі, де вищим органом влади вважалася військова січова рада (січові збори, велике коло, козацьке коло тощо). Січова рада була демократією військового товариства і справедливості, базувалась на козацькому звичаєвому праві і реалізовувалася через загальну раду (коло), в якій мали право брати участь всі козаки. фактично провідна роль належала козацькій старшині, хоча формально всі учасники військової січової ради мали рівні права.

Аналіз історичних фактів свідчить про вагомий вплив суміжних держав, під чийм підпорядкуванням перебували в різні часи окремі території України, на формування її виборчих традицій. Так, на початку ХІХ століття більша частина земель на лівому, правому та південному берегах України входила до складу Російської імперії. Галичина, Північна Буковина і Закарпаття на заході України перебували на околиці Австрійської імперії. Цей період за визначенням науковців характеризувався становленням капіталістичних відносин і проведенням у другій половині ХІХ ст. буржуазно-демократичних реформ.

Новий етап розвитку виборчого права визначило скасування кріпосного права в Росії. Цей період характеризується законодавчим встановленням наприкінці ХVІІ – першій половині ХІХ століття системи виборчих органів і посад і перехід до виборів, що регулювались нормативними актами центральної влади. Саме виборчі органи відігравали суттєву роль в управлінні справами держави і утворювались на основі станового (класового) принципу. Ця система за допомогою квот, курій і цензів позбавляла права голосу майже половину населення країни. Куріальна система виборів також діяла в Західній Україні за часів австрійського та польського панування.

Перший етап становлення і розвитку інституту виборців в Україні завершується періодом відродження української державності (1917-1918 рр.). Зважаючи на революційний характер того часу громадяни мали обмежені правові можливості для участі у виборах. Прийнятий Центральною Радою у 1917 р. закон «Про вибори до Установчих Зборів Української Народної Республіки», встановлював принципи загального, рівного, прямого виборчого права і таємного голосування з дотриманням принципу пропорційного представництва. Статтею 20 Конституції Української Народної Республіки (Статуту про державний устрій, права і вольності УНР), яку було прийнято 29 квітня 1918 року, вперше було чітко визначено правовий статус виборців і визначено межі виборчого права. Так, виборці мали право голосу на виборах до законодавчих установ, до органів місцевого самоврядування та до органів громадського самоврядування.

Другий етап розвитку інституту виборців в Україні – радянський (1917–1991 рр.), відповідно до правових норм про зміст виборчого права. поділяється на декілька періодів. У перший період (1917–1937 рр.) правовий статус

виборців визначало прагнення диктатури пролетаріату до державного будівництва. Це зумовило надання представникам робітничого класу права відкритого голосування під час формування виборчих органів державної влади на основі принципу загального, непрямого і нерівного виборчого права. При цьому, в законодавстві існував відкритий перелік політичних, соціальних, економічних, релігійних цензів позбавлення виборчих прав. Другий період радянського етапу (1937-1985 рр.) ознаменований прийняттям Конституції УРСР 1937 р.. У межах виборчої системи, передбаченою Конституцією УРСР, правовий статус виборців характеризувався виборами, заснованими на принципах загального, рівного і прямого виборчого права за таємного голосування. Підрахунок результатів виборів здійснювався за мажоритарною системою абсолютної більшості голосів, за винятком виборчих цензів, раніше передбачених законом. Однак ці фундаментальні зміни фактично мали лише формальний вплив на виборче право громадян, адже всілякі вибори відбувалися під контролем командно-адміністративного апарату комуністичної партії, яка зосереджувала в своїх руках владу як в центрі, так і на місцях.

Позитивні демократичні зміни у радянській виборчій системі, які отримали подальший розвиток і у незалежній Україні відбулися з відміною дії ст. 6 Конституції УРСР про КПРС, як керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства.

Нарешті, третій етап розвитку інституту виборців в Україні розпочався з моменту набуття незалежності сучасної України. О. Галус зазначає, що час від здобуття Україною незалежності і до прийняття Конституції України 1996 р. є окремим етапом в історії становлення інституту виборів у незалежній Україні. Адже, саме в Основному Законі, вперше народ було визнано носієм суверенітету й єдиним джерелом влади, а на розвиток цього конституційного положення у ст. 69 Конституції було закріплено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосереднього народовладдя [1, с. 37].

За узагальненою характеристикою дослідників сучасний етап розвитку інституту виборців відрізняється значною демократизацією та вдосконаленням виборчого законодавства відповідно до міжнародно-правових принципів та засад організації і проведення виборів, які знайшли свій вираз у Конституції України 1996 р..

Україна пройшла через чотири основні реформи виборчої системи – від мажоритарної системи до змішаної, потім до повністю пропорційної і назад до змішаної. Це відносить Україну до списку країн з найчастішими змінами виборчої системи і правил гри для учасників виборчих кампаній.

Європарламент у своєму дослідженні зазначив, що майже безперервна виборча реформа триває протягом усього періоду незалежності країни. Однак ці зміни не гарантували всебічного перегляду виборчої системи, а були спрямовані на конкретні види виборчого законодавства – парламентське, президентське та місцеве. Такий підхід не дає змоги усунути прогалини та

невідповідності у виборчому законодавстві. Такі реформи часто проводяться напередодні виборів, що суперечить досвіду проведення виборів, і не забезпечують прозорості та консультацій із зацікавленими сторонами.

Дослідники зазначають, що за роки незалежності Україна протестувала на собі, певно, всі найпопулярніші виборчі системи, часом змінюючи «правила гри» буквально напередодні старту виборчого процесу. Так, часта непередбачувана (іноді навіть блискавична, безпосередньо напередодні проведення виборів, як, наприклад, це було перед місцевими виборами 31 жовтня 2010 р.) радикальна зміна виборчого законодавства є особливістю нашої країни. З одного боку, це відображає швидку еволюцію суспільства в Україні, а з другого – свідчить про відсутність культури (сталих традицій) проведення виборчих кампаній та бажання влади шляхом маніпуляцій із виборчим законодавством утриматись при владі. І дійсно, практично кожні чергові вибори народних депутатів України, Президента України, а також і місцеві вибори регулювалися іншим законодавчим актом.

За роки незалежності в Україні відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії: 7 президентських (з яких одні були дострокові, а одні – позачергові), 8 парламентських (з яких 4 були достроковими), 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних, дострокових, повторних.

Слід відзначити, що виборче законодавство неодноразово зазнавало суттєвих корекцій шляхом внесення до нього змін згідно з іншими законами України. Окремі з них мали настільки ґрунтовний характер, що фактично змінювали самі базові закони. 1 січня 2020 року набув чинності Виборчий кодекс, який, за сподіваннями дослідників, нарешті законодавчо закріпив виборчі системи в Україні.

Таким чином, становлення виборчої системи України, з огляду на історію та події що проходили в Україні, мало залежність від тої влади, яка домінувала в країні, від того шляху, який країна проходила в певний проміжок часу, і від того досвіду який країна має або запозичує.

Усталена та злагоджена система виборчого законодавства, що містить чіткі, зрозумілі та ефективні виборчі правила, є одним із найважливіших елементів та чинників демократичних і прозорих виборів. Виборче законодавство в Україні пройшло шлях від суперечливих, неузгоджених, перевантажених процесуальними нормами законів, до довгоочікуваного кодифікованого нормативного акту. Крім того, дослідники висловлюють сподівання щодо подальшого врегулювання на законному рівні низки проблемних питань. Зокрема, нормативного врегулювання практики внесення змін до виборчого законодавства напередодні виборів, а також окремих аспектів впровадження цифрових технологій у виборчий процес, організації виборів в умовах мінливості соціально-політичного стану тощо. Окремої уваги потребує вдосконалення та адаптація виборчого законодавства у зв'язку з повномасштабним вторгненням, адже доведеться забезпечити суспільне сприйняття та довіру до виборчого процесу після війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Галус О. О. Становлення та розвиток інституту виборів в Україні / О.О. Галус // Університетські наукові записки. – Хмельницький. – 2013. – № 4. – С. 36-41.
2. Грабильнікова О. А. Історичні етапи становлення і розвитку інституту виборців в Україні / О. А. Грабильнікова // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 30-33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_3_9
3. Виборча реформа в Україні та її вплив на політичний розвиток. Дослідження Європарламенту /електронний ресурс // <https://voxukraine.org/viborcha-reforma-v-ukrayini-ta-yiyi-vpliv-na-politichnij-rozvitok-doslidzhennya-yevroparlamentu>
4. Чемсак Ю. В. Виборче законодавство України: особливості розвитку та сучасний стан / Ю. В. Чемсак // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 12. – С. 86-89.
5. Павленко В. В. Вибори та виборча система в Україні: історико-правовий аналіз / В. В. Павленко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2020 – № 47, том 1. – С. 28-33.
6. Рибачук М., Шкурат І. Історичні аспекти становлення виборчої системи України / М. Рибачук, І. Шкурат // Політичний менеджмент. – 2004. – № 1. – С. 83-98.
7. Бабенко К. А. Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права України / К. А. Бабенко // Шостий апеляційний адміністративний суд, електронне видання <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/439-konstitutsijno-pravove-regulyuvannya-i-rozvitok-viborchogo-prava-ukrajini.html> Виборче законодавство в Україні пройшло шлях від значного обсягу суперечливих і переважаних процесуальними нормами, неузгоджених між собою законів до довгоочікуваної кодифікації.

Федоренко Дарья Віталіївна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Науковий керівник:

Литвиненко Валентина Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент
завідувачка кафедри публічного та
приватного права
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ВІДПУСТОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на відпочинок є однією з ключових соціальних гарантій, закріплених у Конституції України, і важливою складовою захисту трудових прав громадян. Відповідно до чинного законодавства це право включає різні форми відпочинку, зокрема вільний час, вихідні дні, святкові дні та відпустки, які дозволяють працівникам відновити сили, підтримувати фізичне і психологічне здоров'я, а також гармонійно поєднувати професійну діяльність із особистим життям. Саме тому, особливу увагу заслуговує інститут відпусток як важливий механізм реалізації права на відпочинок. Відпустки мають різні види, кожен з яких виконує свою функцію: щорічна основна відпустка, додаткові відпустки, соціальні та навчальні відпустки тощо. Законодавче регулювання їх тривалості, порядку надання та умов використання забезпечує захист прав працівників і сприяє дотриманню балансу між інтересами працівників та роботодавців. У зв'язку з вищезазначеним дослідження теми відпусток є актуальним не лише з точки зору юридичного аналізу, а й для практичного застосування цих норм у трудових відносинах. У контексті соціально-економічних змін та підвищення уваги до дотримання прав працівників важливо чітко визначити особливості кожного виду відпусток, їх значення та порядок реалізації. Це допомагає уникнути трудових конфліктів, сприяє гармонізації трудових відносин та підвищенню правової культури суспільства.

Відповідно до ст. 45 Конституції України, кожен працівник має право на відпочинок, що забезпечується днями щотижневого відпочинку та оплачуваною щорічною відпусткою [1]. Відпустка – це період, коли працівник не виконує своїх обов'язків, має можливість відновити сили або зайнятися особистими справами.

Перш за все потрібно зазначити, що в українському законодавстві відпустки регулюються низкою норм, які визначають права працівників на відпочинок. Зазвичай щорічна основна відпустка становить 24 календарних дні. Однак для деяких категорій працівників, зокрема освітян, цей термін встановлюється строком до 56 календарних днів. Також існують додаткові відпустки для осіб, які працюють у шкідливих та/або особливих умовах. В умовах мирного часу ці правила закріплені Кодексом законів про працю (далі - КЗпП) та Законом України «Про відпустки» [2].

З початком воєнного стану в Україні, зумовленого збройною агресією, законодавство зазнало суттєвих змін, зокрема в сфері трудових відносин. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі - Закон) від 15.03.2022 № 2136-IX регулює і питання надання відпусток [3].

Так, відповідно до статті 12 Закону роботодавець отримав право скорочувати щорічну відпустку до 24 календарних днів. Дана норма не застосовується до керівних працівників закладів освіти та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників [3].

Ця зміна відображає необхідність забезпечити безперервність роботи підприємств, особливо у критичних галузях, та адаптувати трудові відносини до обмежених ресурсів роботодавців.

Невикористані дні відпустки переносяться на час після закінчення воєнного стану, що дозволяє працівнику реалізувати своє право на відпочинок у майбутньому. Водночас роботодавець може запропонувати замість таких днів надати працівнику відпустку без збереження заробітної плати [3].

Скорочення тривалості основної відпустки та/або заміна є компромісним рішенням, яке водночас забезпечує мінімальні гарантії для працівників і можливість для роботодавців ефективно управляти робочими ресурсами.

Відмова у наданні відпусток під час воєнного стану є викликом, який врегульовується трудовим законодавством з урахуванням обмежень і потреб країни в умовах надзвичайної ситуації. Основна причина таких відмов - необхідність забезпечення безперебійного функціонування критично важливих галузей, виконання оборонних завдань та мобілізаційних потреб. До війни відмова у наданні щорічної відпустки була можлива лише у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю завершення невідкладних завдань на підприємстві. Під час воєнного стану роботодавець отримав право відмовити у наданні будь-якої відпустки, крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, якщо такі працівники залучені до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення). Крім того у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити у наданні невикористаних днів відпустки [3].

Таким чином, право роботодавця відмовити у наданні відпусток під час воєнного стану є винятковою мірою, яка спрямована на підтримку функціонування критичних галузей економіки і оборони. Разом з тим, законодавство залишає можливість для працівників реалізувати своє право на відпустку у період після припинення воєнного стану, що дозволяє зберігати соціальну рівновагу в умовах надзвичайної ситуації та демонструє посилення контролю роботодавця над кадровими ресурсами у період надзвичайної ситуації.

Раніше надання відпустки без збереження заробітної плати було можливим лише за згодою працівника та роботодавця або за ініціативою працівника в обов'язковому порядку у випадках, передбачених законодавством. Під час воєнного стану роботодавець може ініціювати заміну днів щорічної основної відпустки, що перевищують 24 дні, на відпустку без збереження заробітної плати.

До війни відпустка без збереження заробітної плати надавалася за домовленістю сторін та не могла перевищувати 15 календарних днів на рік, у 2023 році були внесені зміни згідно яких цей строк збільшується до 30 к.д. на рік [4].

Під час воєнного стану згідно із статтею 12 Закону роботодавець може надавати таку відпустку на будь-який строк за бажанням працівника, але час перебування у відпустці не враховується до стажу роботи, що надає право на щорічну основну відпустку [3].

Особливої уваги заслуговують відпустки без збереження заробітної плати для працівників, які виїхали за кордон або набули статусу внутрішньо переміщеної особи через воєнний стан. Даний вид є важливим соціальним інструментом, що дозволяє їм зберегти робоче місце, навіть перебуваючи поза межами країни. Законодавство України передбачає можливість оформлення такої відпустки на період, узгоджений між працівником і роботодавцем, але не більше 90 к.д. без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку [3].

Правовий механізм, передбачений частиною четвертою статті 12 Закону, має кілька важливих наслідків. По-перше, це гарантія збереження робочого місця для працівників, які опинилися у складних обставинах через війну, та можливість повернення до трудової діяльності після завершення відпустки. По-друге, це обмеження тривалості відпустки у 90 днів, яке дисциплінує працівників і сприяє стабільності у кадрових питаннях для роботодавців.

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки: 1) нововведення є важливим елементом правового регулювання трудових відносин у період воєнного стану. Вони дозволяють врахувати інтереси працівників, які постраждали від війни, та зберігають можливість продовження трудових відносин після стабілізації ситуації; 2) під час воєнного стану роботодавець отримав право скорочувати щорічну основну відпустку до 24 календарних днів, невикористані дні відпустки дозволяється переносити на період після завершення воєнного стану або роботодавець може ініціювати

заміну частини днів щорічної відпустки, що перевищують 24 дні, на відпустку без збереження заробітної плати, крім того роботодавець має право відмовити у наданні відпустки, визначеному законодавством колу працівників; 3) новелою є поява в період дії воєнного стану ще одного виду відпустки без збереження заробітної плати - для працівників, які виїхали за кордон або набули статусу внутрішньо переміщеної особи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
2. Про відпустки : Закон України від 15.10.1996 р. № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань : Закон України від 22 листопада 2023 року № 3494-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3494-20#Text> (дата звернення 12.12.2024).

Яцюк Тарас Сергійович
аспірант кафедри права та
публічного управління
Університету Короля Данила

ІНСТИТУТ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН

Волонтерська діяльність в Україні стала невід'ємною частиною соціального й правового життя, особливо в умовах сучасних викликів, таких як війна, масове переміщення населення, пандемія COVID-19 та численні соціальні кризи. Відповідно, інтерес науковців, особливо вітчизняних, до цього феномену значно зріс. Інститут волонтерської діяльності виступає не лише проявом громадянської активності, але й суттєвим фактором, що впливає на ефективність соціальної політики та розвиток правової системи. Волонтерство, як суспільний феномен визнано багатьма вченими соціологами, політологами, психологами. Окрім цього, волонтерська діяльність успішно реалізується громадянами та набирає активного розвитку в сучасних умовах у різних сферах суспільного життя [1, с.107].

На багатогранність волонтерської діяльності звертають увагу різні науковці, зокрема Г.О. Крапівіна розглядає волонтерство з двох основних позицій: як соціальне явище та як міждисциплінарне універсальне поняття [2, с. 70]. У соціальному контексті волонтерство базується на традиціях і нормах суспільства, його історичному розвитку та культурних цінностях. Соціальна природа людини стимулює прагнення реагувати на потреби інших, покращувати навколишнє середовище та власне життя. Масштаб соціального волонтерства варіюється залежно від рівня розвитку країни, її соціальної політики, а також внутрішніх і зовнішніх факторів. Вчена вважає, що волонтерство з'явилося як результат трансформації інституту зайнятості на сучасному ринку праці і є поєднанням інноваційних форм соціально-трудова відносин та нестандартних форм зайнятості [2, с. 78].

Як міждисциплінарне універсальне явище, волонтерство набуває особливого значення в умовах, коли виникає гостра потреба в такій діяльності. Воно може приймати різноманітні форми — від разових суспільно-корисних акцій до регулярної допомоги в різних галузях суспільного життя. Цей аспект волонтерства відображає активну громадянську позицію, спрямовану на досягнення важливих суспільних цілей, що сприяють загальному благу та добробуту громадян. Вона відіграє важливу роль не лише у розвитку суспільства загалом, але й у формуванні особистості окремої людини [2, с. 71].

Через зростання волонтерської активності в Україні, даний феномен досліджували через призму соціальних тенденцій нашої держав. Зокрема, представники Інституту стратегічних досліджень В. Потапенко та А. Двігун вважають, що волонтерський рух в Україні відображає нові соціальні тенденції постіндустріальних суспільств. Його особливістю є мережевий характер, що базується не на членстві, а на залученні прихильників. Дослідники вважають, що на відміну від політичних партій і громадських організацій, цей рух функціонує на засадах добровільності. Волонтери в Україні виступають одним із небагатьох прикладів справжніх демократичних ініціатив, які фінансуються мозаїчно «знизу» та виконують важливі соціальні завдання, притаманні громадянському суспільству [3]. Тобто, волонтерство та волонтерська діяльність виступають лакмусовим папірцем розвитку та зрілості громадянського суспільства, яке об'єднує громадян, на добровільних засадах і є каталізатором зростання держави в цілому, її основних функцій та сфер. Зокрема, позиція дослідників Горінова П. та Драпушко Р. заслуговує на підтримку, адже вони підкреслюють, що волонтерство сприяє зростанню економічної ефективності країни, зменшенню державних витрат, зміцненню соціальних зв'язків, забезпеченню створення суспільних товарів і послуг, а також формуванню умов для соціального становлення та особистісно-професійного розвитку молоді. Економічний вплив волонтерських організацій проявляється у тому, що, виступаючи як роботодавці та постачальники послуг, вони сприяють зростанню загальної економічної віддачі країни та зменшенню навантаження на державні витрати [4, с. 27]. Науковці Войтко Сергій Васильович, Корогодова Олена Олександрівна, Савко Юрій Остапович

досліджували важливі питання визначення ролі волонтерської діяльності в умовах трансформації міжнародної економічної системи. Вони розглядали теоретичні та методичні основи ефективної волонтерської діяльності в контексті еволюції міжнародної економіки. Вчені проаналізували значення волонтерства як ключового фактора трансформації суспільства та його вплив на економіку громад. Зокрема, акцентуючи увагу на ефективності волонтерських програм міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), вони досліджували їхній вплив на соціальні процеси [5, с. 560].

Одним з перших наукових досліджень українських вчених, яке заслуговує на увагу в контексті вивчення волонтерської діяльності у соціальному аспекті, є робота Т. Голованової та Ю. Гапон «Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства». У цьому дослідженні волонтерська діяльність розглядається не лише як важливий ресурс соціальної роботи, особливо в кризові періоди, але й як основа для побудови гуманного суспільства, джерело енергії та творчого потенціалу для вирішення соціальних проблем [6, с.15].

Якщо досліджувати волонтерство з точки зору соціального феномену Української держави, то можна звернути увагу на наукові доробки С.О. Рабійчука, який аналізував волонтерство як феномен української свідомості, від індивідуальної допомоги до загальнонаціональної ініціативи. Він встановив, що це явище є унікальним для українського суспільства. Володіючи все більшим розмахом, волонтерська діяльність в Україні отримала новий імпульс через повномасштабне вторгнення росії та відсутність чіткої скоординованої системи державних органів соціального спрямування. Науковець зауважує, що волонтерство стало відповіддю на суспільний запит вирішення нагальних проблем і водночас сприяє задоволенню потреб кожного окремого волонтера [7, с. 156].

В свою чергу Сидоренко С.В. зазначає, що завдяки активності громадян України, громадянське суспільство поступово набуває структури, трансформуючись у «локально-мережеве громадянське суспільство». Це відбувається на основі формування нової громадянської свідомості, соціальної відповідальності, відкритості, демократичності та взаємодопомоги. Однак все ще зберігаються певні пережитки командно-адміністративної системи Радянського Союзу, які гальмують розвиток волонтерства як елементу глобального громадянського суспільства. До таких перешкод належать корупція, низький рівень життя, олігархізація, проблеми з правовим полем, порушення прав і свобод громадян, бюрократія, сепаратизм, тероризм тощо [8, с. 172].

Діяльність волонтерських організацій в Україні є суттєвим внеском у стале суспільне розвиток. Вона орієнтована на розв'язання складних проблем окремих громадян, підтримання екологічного стану, збереження національних традицій та зміну ціннісних орієнтирів населення. Волонтерство, як засіб сталого розвитку, зміцнює громадянську активність, сприяє соціальній

інклюзії, поглиблює солідарність та підвищує відповідальність за результати розвитку [4, с. 90].

Отже, зважаючи на вищевикладене можливо зазначити, що волонтерська діяльність в Україні є унікальним соціально-правовим феноменом, що значно посилюється на тлі повномасштабного вторгнення російської федерації та інших загальнодержавних проблемах. Даний феномен відіграє важливу роль у задоволенні суспільних потреб і розвитку громадянського суспільства, формуючи нову громадянську свідомість, соціальну відповідальність, демократичність та взаємодопомогу. Інститут волонтерської діяльності сприяє сталому розвитку та економічній ефективності на шляху до Євроінтеграції. Таким чином, питання інституту волонтерської діяльності крізь призму теоретико-правових досліджень становить підґрунтя для подальших наукових досліджень, зокрема в соціально-правових аспектах із урахуванням сучасного курсу, трансформації та науково-технологічного прогресу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Яцюк Т.С. Волонтерство, як суспільно-правовий феномен. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2023. № 28. С. 101-106.
2. Крапівіна Г.О. Волонтерство: інноваційна форма соціально-трудова відносин та нестандартна форма зайнятості. Вісник Донецького університету економіки та права. 2013. № 1. С. 70-78.
3. Потапенко В., Двігун А. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. 9 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/volonterstvo_01112022.pdf. (Дата звернення: 18.12.2024).
4. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
5. Савко Ю.О., Корогодова О.О., Войтко С.В. Засади волонтерської діяльності в умовах трансформації міжнародної економічної системи. Наукові перспективи. № 1 (43) 2024. С. 551-563.
6. Голованова Т.П. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1996. 134 с.
7. Рабійчук С.О. Волонтерство як феномен української свідомості від допомоги індивідуальної до загальнонаціональної. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2024. № 1. С. 155-161.
8. Сидоренко С.В. Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних

трансформацій. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2015. № 61. С. 167-174.

Секція II Актуальні проблеми психології

Бородай Яна Володимирівна

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник

Носенко Елеонора Львовна

доктор психологічних наук,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТІВ: ЧИННИКИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Актуальність дослідження

Прокрастинація - поширене явище серед студентів, яке негативно впливає на академічну успішність, підвищує рівень стресу та сприяє погіршенню психологічного і фізичного здоров'я. У сучасному освітньому середовищі студенти часто стикаються з високим навантаженням, обмеженим часом на виконання завдань та високими вимогами, що збільшує схильність до прокрастинації. Це явище має значний вплив на якість навчання, знижуючи рівень засвоєння матеріалу та загальну академічну успішність.

Прокрастинація в студентському середовищі є комплексною проблемою, яка потребує вирішення шляхом впровадження ефективних стратегій профілактики та корекції. Вивчення цього явища, розробка рекомендацій та практичних інструментів для його подолання дозволить суттєво покращити не лише академічну успішність, а й загальне психічне благополуччя молодих людей.

Прокрастинація - це складний психологічний феномен, який поєднує в собі елементи психоаналітичної, когнітивної та поведінкової теорій. В рамках психоаналітичного підходу цей феномен розглядається як наслідок несвідомих конфліктів, що виникають через невирішені проблеми дитинства. Когнітивна теорія фокусується на ірраціональних переконаннях, які стають перешкодою для початку виконання завдань, таких як страх невдачі або невідповідності власним очікуванням. Поведінковий підхід пояснює прокрастинацію як наслідок закріплення поведінкових реакцій на неприємні завдання через уникнення та короткочасне полегшення [1;2;3].

До основних психологічних чинників прокрастинації належить низька самооцінка, яка супроводжується невпевненістю в собі та страхом критики. Страх невдачі змушує студентів уникати складних завдань, вважаючи, що вони не зможуть досягти бажаного результату (Bandura, 1986). Перфекціонізм також відіграє значну роль, оскільки прагнення до ідеального результату часто спричиняє прокрастинацію через невпевненість у здатності досягти високих стандартів (Burns, 1980). Низький рівень самоорганізації ускладнює планування та управління часом, що безпосередньо сприяє прокрастинації (Steel, 2007).

Сучасні дослідження підтверджують важливість аналізу прокрастинації з точки зору когнітивних, емоційних та поведінкових аспектів (Ferrari, Johnson, McCown, 1995). Такий підхід дозволяє краще зрозуміти природу прокрастинації та створити більш ефективні стратегії її подолання [4].

Емпіричне дослідження

В емпіричному дослідженні взяли участь 80 студентів віком від 19 до 22 років, які пройшли комплексне психологічне опитування. Для аналізу прокрастинації та її психологічних чинників було використано сім психодіагностичних методик. Зокрема, дослідження дозволило оцінити рівень прокрастинаційної поведінки, рівень інтернальності чи екстернальності у сприйнятті контролю над життєвими подіями, визначити рівень емоційного вигорання та орієнтації на досягнення. Також вивчалася здатність до самоконтролю та саморегуляції, а також часові орієнтації учасників. Комплексний підхід до збору даних дозволив виявити основні психологічні чинники, що впливають на прокрастинацію у студентів.

Результати емпіричного дослідження показали, що прокрастинація є поширеним явищем серед студентів. 75% учасників продемонстрували середній рівень прокрастинації, 25% - низький, і не було зафіксовано жодного випадку високого рівня прокрастинації. Аналіз даних виявив значущі зв'язки між прокрастинацією та психологічними характеристиками учасників. Зокрема, студенти з високим рівнем перфекціонізму продемонстрували схильність до відкладання складних завдань, що пояснюється прагненням уникнути недосконалого результату та страхом невдачі.

Також була виявлена позитивна кореляція між прокрастинацією та емоційним виснаженням, що свідчить про те, що стрес і відчуття втоми можуть посилювати прокрастинацію. Навпаки, самоменеджмент і саморегуляція були негативно пов'язані з прокрастинаційною поведінкою, що підтверджує роль навичок самоорганізації у зменшенні прокрастинації.

Крім того, прокрастинація була пов'язана з часовими орієнтаціями: студенти, які мали позитивний погляд на майбутнє і внутрішній локус контролю, показали нижчий рівень прокрастинації, тоді як ті, хто зосереджувався на минулих негативних подіях або покладав відповідальність на зовнішні фактори, були більш схильні до цього явища.

Отримані результати підтвердили, що прокрастинація є багатофакторним явищем, яке потребує врахування індивідуальних

психологічних особливостей для її розуміння та подолання. Це створює підґрунтя для розробки рекомендацій, спрямованих на підвищення самоорганізації, мотивації та зниження стресу у студентів.

За результатами дослідження сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на зниження рівня прокрастинації серед студентів. Одним із ключових напрямків є розробка та впровадження тренінгу з тайм-менеджменту, який допоможе студентам ефективно планувати свій час, розставляти пріоритети та уникати прокрастинації.

Також рекомендується впроваджувати програми, спрямовані на підвищення самооцінки та внутрішньої мотивації. Ці програми можуть включати вправи на розвиток позитивного ставлення до власних досягнень, а також техніки когнітивної реструктуризації, які допоможуть студентам подолати ірраціональні переконання, пов'язані зі страхом невдачі або невідповідності очікуванням.

Особливу увагу варто приділити індивідуальному психологічному супроводу студентів, що дозволить глибше зрозуміти особистісні характеристики, які сприяють прокрастинації, та запропонувати персоналізовані стратегії її подолання. Поєднання цих заходів створить умови для підвищення академічної продуктивності студентів та сприятиме їхньому психологічному благополуччю.

Висновки: Прокрастинація є серйозною перешкодою на шляху до академічного успіху студентів, оскільки негативно впливає на успішність навчання, підвищує рівень стресу та емоційного виснаження. Це явище, яке спричинене низкою психологічних факторів, таких як низька самооцінка, страх невдачі, перфекціонізм та недостатня самоорганізація, потребує комплексного підходу до його розуміння та подолання.

Використання індивідуальних та групових підходів, таких як тренінги з тайм-менеджменту, програми підвищення самооцінки та мотивації, персоналізована психологічна підтримка, можуть суттєво зменшити прояви прокрастинації серед студентів. Впровадження таких заходів сприятиме покращенню академічної успішності, розвитку самостійності та підвищенню психічного благополуччя студентів.

Таким чином, результати дослідження підкреслюють важливість системного підходу до роботи з прокрастинацією з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їхніх потреб та потенційних ресурсів для подолання цього явища.

Список використаних джерел та літератури:

1. Журавльова О. В. Журавльов О. А. Когнітивно-поведінковий підхід до тлумачення сутності поняття «прокрастинація». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, серпень 2019. № 9. С. 4–8.

2. Burka J. B., Yuen L.M. *Procrastination: Why you do it, what to do about it*. Cambridge: Da Capo Press, 2008.
3. Milgram N., Tenne R. Personality correlates of decisional and task avoidant procrastination. *European Journal of Personality*. 2000. Vol. 14, No. 2. P. 141–156.
4. Журавльова О. В. Конструювання афективно-мотиваційного виміру моделі особистості прокрастинатора. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2020. Вип. 10. С. 22–26.

Ботнаренко Віолета Сергіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Велика Катерина Ігорівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

**ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ ПСИХОЛОГІВ: ПСИХОЛОГІЧНЕ
ВИГОРАННЯ ТА ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ**

Парадоксально, але навіть ті, хто допомагає іншим справлятися з емоційними труднощами, самі піддаються впливу тих самих ризиків через постійне навантаження. На жаль, жодна людина, навіть працівники психологічної сфери, не може повністю уникнути ризику виникнення психологічних проблем. Працівники сфери психології, які допомагають іншим впоратися з емоційними і психологічними труднощами, самі не застраховані від ризику розвитку психологічних проблем. Їхня професія передбачає постійний контакт з чужими проблемами, стресами та травмами, що поступово може виснажувати внутрішні ресурси. Це призводить до того, що психологи, незважаючи на їхній професійний досвід, можуть відчувати ті ж самі проблеми, з якими стикаються їхні клієнти.

Центром наукових досліджень професійного вигорання в Україні (керівник, професор С. Д. Максименко) визначено, що професійне вигорання є «реакція, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності» й водночас підсумком третьої стадії перебігу

стресового процесу, для якої характерний стійкий і не контрольований рівень збудження [1].

Найбільша небезпека в тому, що розвивається цей синдром поступово, не квапливо, день за днем. Якщо ігнорувати його перші ознаки, то почуття задоволення від добре виконаної роботи ставатиме все меншим, а бажання покинути раніше улюблену діяльність буде стрімко збільшуватись.

Професійне вигорання - це є одна з найбільш поширених проблем в психологічній практиці та науці. В більшості сучасних компаній та організаціях, де діяльність співробітників тісно пов'язана з необхідністю здійснення емоційно-напружених контактів, спостерігається, в тій чи іншій мірі, схильність до вигорання. Вигорання, як захисна реакція, виникає на основі стресового впливу. Воно дає негативний ефект на психофізичне здоров'я і дієвість діяльності фахівців, зайнятих в соціальній сфері. Проявляється в почутті виснаження, в зниженні мотиваційної сфери, щодо виконання своїх професійних обов'язків, особистісної відстороненості від суб'єктів психологічної діяльності та деперсоналізація.

Деперсоналізація є одним із ключових компонентів синдрому професійного вигорання. Вона характеризується розвитком байдужого, відстороненого і навіть негативного ставлення до людей, з якими психолог взаємодіє в професійному контексті. Відносини з клієнтами стають формальними, відчуженими, втрачається емоційний зв'язок і здатність до співпереживання. Є можливість виникнення негативних установок, що можуть спочатку мати прихований характер і виявлятися у стримані внутрішнього роздратування, яке може призвести до майбутніх конфліктів.

Соціально-психологічний напрямок вивчення феномену вигорання, зокрема дослідження К. Маслач, надає особливого значення впливу соціального контексту на розвиток цього явища. К. Маслач та її колеги визначили такі ключові ситуативні чинники, які сприяють вигоранню в професійній діяльності значна кількість клієнтів, наявність негативного зворотного зв'язку від клієнта та відсутність особистісних ресурсів для подолання стресу [2].

Це ті фактори, що демонструють, наскільки важливою є профілактика вигорання на рівні організації робочого процесу. Це про необхідність забезпечувати психологам не тільки адекватні умови праці, але й можливості для відпочинку та комфортного навчання.

Вперше на проблему психічного вигорання звернули увагу американські фахівці у зв'язку зі створенням і масовим поширенням соціальних служб в США у другій половині ХХ століття. Люди, які працюють в галузі психологічної і соціальної допомоги, за посадовими обов'язкам зобов'язані проявляти співчуття та емпатію, тривалий час контактуючи з клієнтами та їх життєвими проблемами, більш ніж фахівці інших професій піддаються ризику емоційного вигорання. На сучасному етапі розвитку зарубіжної науки феномен вигорання досліджується в психології стресових станів (вигорання як результат стресу), в межах психології професійної діяльності (вигорання як

форма професійної деформації) та екзистенційної психології (вигорання як стан фізичного і психічного виснаження, що виникло в результаті довготривалого перебування в емоційно напружених ситуаціях) [3].

Під час психологічного консультування психолог враховує тісний зв'язок між психічним станом людини та його фізичними проявами у різних симптомах. Психосоматичні симптоми виникають, коли емоції та слова не проговорюються, коли асоціальні думки, фантазії, прагнення переходять у несвідоме, а потім впливають на загальний стан організму людини у вигляді конкретних симптомів: головний біль, кашель, свербіж тощо. Це, в свою чергу, впливає на психоемоційний стан фахівця психолога-психосоматолога, що може призвести до професійного вигорання.

Серед розглянутих факторів (Т.В. Зайчикової [4] та К.О. Малишевої [5]), що гіпотетично в комплексі можуть призвести до професійного вигорання психолога-психосоматолога, є такі типи чинників, як біологічні – включають такі фактори навколишнього середовища, як температура, освітлення, волога, задуха тощо. Наступний чинник має назву медичний – стан здоров'я фахівця, загострення хронічних захворювань під дією факторів навколишнього середовища та психологічного стресу. Психологічні чинники – пристосування особистості до умов діяльності, високого рівня відповідальності. Соціальними чинниками називають пристосування до умов нового для особистості соціального інституту, комунікація з іншими членами колективу, конфлікти в колективі, несхвальне відношення сім'ї та близьких до діяльності фахівця. Й останні чинники матеріальні – недостатнє грошове забезпечення, відсутність власного житла та/або відсутність можливості винаймати орендоване житло/кабінет.

За умов ускладнення змісту і процесу професійної та кваліфікованої діяльності людини погіршується діяльність системи управління, що призводить до виникнення вірогідних патологій, відхилень, ексцесів, порушень, збоїв. Імовірність виникнення відхилень та патологій у процесі професійної діяльності значно зростає, коли людина знаходиться в особливих, незвичних умовах із високою вірогідністю стресових станів.

Професійне вигорання виникає при певних умовах: коли внутрішні й зовнішні вимоги постійно переважають над психологічними і матеріальними ресурсами, через що у фахівця надання психологічних порушується стан рівноваги та балансу функціонування систем управління власною діяльністю. На розвиток та формування у працівника професійного вигорання впливає комплекс та певне поєднання детермінант, що є взаємопов'язаними, хоча умовно й розподіляються на три групи – професійні, організаційні, індивідуальні.

Професійне вигорання є винятково небезпечним, оскільки впливає на всі сфери життєдіяльності людини та без проведення профілактичної роботи здатне швидко прогресувати. Синдром вигорання проявляється перш за все в ситуаціях, коли потрібна міжособистісна взаємодія. Професія психолога в цьому аспекті найбільш показова [6].

Феномен «професійне вигорання» має яскраві негативні наслідки не лише на професійну діяльність фахівця, а й негативно впливає на різні сфери життя особистості: на сімейні стосунки, особисті взаємини тощо. Починаються з'являтися конфліктні ситуації не тільки зі співробітниками, але й удома, в сім'ї [7; 8]. Крім цього, наслідки синдрому вигорання проявляються не тільки на рівні окремого співробітника, але і на рівні всієї організації в цілому.

Синдром вигорання має ряд певних, заздалегідь визначених ознак та характеристик: – психофізичні прояви – відчуття сталої втоми вранці та протягом певного часу, зниження сприйняття і реактивності у зв'язку зі змінами зовнішнього середовища, загальна слабкість, зниження рівня активності; – соціально-психологічні прояви – байдужість, апатія, нудьга, смуток, пасивність, безініціативність, хаос і депресія (знижений емоційний тонус, відчуття пригніченості), підвищена роздратованість та нестриманість поведінкових реакцій на незначні події тощо; – поведінкові прояви – почуття марності, скептицизм, невіра в поліпшення, зниження енергії та ентузіазму до професійної діяльності та праці взагалі, байдужість до результатів, апатія, зловживання алкоголем, збільшення кількості часу паління, застосування слабких наркотичних засобів [9]. Синдром трансформується і може об'єднувати декілька стадій, які характеризуються різким переходом від звичайної втоми до розчарування, апатії та навіть повної втрати інтересу та зацікавленості до своєї професійної діяльності, яка раніше надихала.

У підсумку можна констатувати, що робота психолога пов'язана з великим емоційним навантаженням, що вимагає постійної емпатії та включеності в проблеми клієнтів. Постійне занурення в чужі емоційні стани може спричиняти хронічний стрес. Одним із головних ризиків професії є вигорання, що проявляється як емоційне, фізичне та інтелектуальне виснаження. Воно виникає через тривалу роботу без достатнього відпочинку і порушення балансу між роботою та особистим життям. Також постійний контакт з емоційними проблемами клієнтів може призвести до емоційної втоми. Це викликає байдужість до проблем інших людей, відчуття безсилля та зниження професійної ефективності. І психологічне вигорання часто призводить до зниження інтересу до роботи, втрати мотивації, а також до появи негативного ставлення до клієнтів та колег.

Список використаних джерел та літератури:

1. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: тендерні аспекти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. К. : Міленіум, 2004. 264 с.
2. Maslach C. & Leiter M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103–111. doi: [10.1002/wps.20311](https://doi.org/10.1002/wps.20311)

3. Вознюк Н. Феномен вигорання практичного психолога, його причини та способи подолання. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*. XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. URL: <https://oldconf.neasmo.org.ua/node/2942> (дата звернення: 27.11.2024)
4. Зайчикова Т. В. Чинники прояву та передумови формування синдрому «професійного вигорання» у вчителів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць*. Київ, 2020. Вип. 11 (56). С. 57–56. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11\(56\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11(56).05)
5. Малишева К. О. Синдром емоційного вигорання психолога-консультанта: психологічні чинники, профілактика та корекція [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.04 / Малишева Каріне Олегівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2003. 205 арк. арк. 174-192.
6. Білера Н. В. Основні напрями профілактики синдрому професійного вигорання у військовослужбовців. *Медицина третього тисячоліття : матеріали міжвузівської конференції молодих вчених та студентів*, Харків : ХНМУ, 22–24 січня 2018 р. С. 285. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstreams/9a5d6c62-7d0e-4bea-926f-0bff708e911d/download>
7. Дьоміна Г. А. Конфлікт як причина посттравматичного стресу. *Посттравматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни: міжнародне науково-практичне видання*. Варшава-Київ : ПАН Гнозис, 2018. Том I. С. 225–234.
8. Melnychuk O. The psychological peculiarities of the emotional intelligence of future social sphere professionals. *The advanced science journal*, 2015. PP. 107–112.
9. Дьоміна Г. А. Психологічні особливості розвитку вольових якостей майбутніх фахівців соціальної сфери. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія : Збірник наукових праць*. Київ, 2014. Вип. 31. С. 118–123

Бурхович Ярослава Владиславівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського)) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цілісність особистості — це ключовий чинник, що впливає на ефективність професійної діяльності психолога. У професії психолога важливою є здатність зберігати внутрішню гармонію, оскільки робота з клієнтами вимагає високої емоційної стабільності, самоконтролю та етичної відповідальності. Цілісність особистості означає гармонійне поєднання емоційної, когнітивної та поведінкової сфер. Цілісність особистості в психології розглядається як багатокомпонентна система, де всі елементи особистості взаємодіють гармонійно. Психологи, які досягли цілісності, здатні керувати не тільки професійними ситуаціями, але й власними внутрішніми конфліктами. Це сприяє їхній здатності досягати кращих результатів у взаємодії з клієнтами. [1]

Психолог повинен мати здатність до самоконтролю, емоційної витримки та вміння зберігати спокій в умовах стресу. Емоційна стабільність психолога дозволяє йому не проектувати власні проблеми на клієнтів та залишатися ефективним у наданні допомоги. Емоційна стабільність є критичним фактором для підтримання професійної дистанції під час терапії, зменшення ризику емоційного вигорання та уникнення трансферу особистих емоцій на клієнта. Техніки емоційного саморегулювання, такі як медитація, глибоке дихання та вправи для заземлення, допомагають психологу підтримувати емоційну рівновагу в процесі роботи. Психологи, які працюють у кризових центрах, часто зустрічаються з сильними емоціями клієнтів (плакання, гнів). Емоційно стабільний фахівець може утримати нейтральну позицію та конструктивно підтримати клієнта, замість того щоб емоційно «включатися» в ситуацію. [2]

Самоусвідомлення є важливим для того, щоб уникати професійних деформацій та втрати ефективності. Психологу необхідно постійно аналізувати свої реакції, емоції та ставлення до клієнтів, що сприяє підтриманню етичних та професійних стандартів. Самоусвідомлення допомагає психологу розуміти власні обмеження, а також моменти, коли виникає необхідність у супервізії чи додатковій консультації. Рефлексія — це здатність постійно аналізувати свої дії та емоції під час роботи з клієнтом. Це

також є механізмом запобігання професійній деформації та емоційному вигоранню. [2]

Конкретні техніки рефлексії:

- 1) Ведення рефлексивного щоденника.
- 2) Використання методики «внутрішнього діалогу» для аналізу своїх реакцій.
- 3) Регулярна супервізія з більш досвідченим колегою.

Цілісність включає дотримання професійних етичних стандартів, які забезпечують безпеку та конфіденційність для клієнтів. Дотримання етичних принципів допомагає психологу зберігати професійну репутацію та забезпечувати якісну психологічну допомогу. Психологічна практика передбачає чітке дотримання етичних норм, які регулюються кодексами професійної етики. Етичні дилеми можуть виникати в роботі з уразливими групами клієнтів або в умовах конфлікту інтересів, де важливо зберігати моральні принципи та діяти в інтересах клієнта.

Етичні стандарти:

- 1) Конфіденційність та захист даних клієнта.
- 2) Повага до автономії клієнта, недопустимість нав'язування особистих поглядів або цінностей.
- 3) Справедливість у наданні послуг незалежно від соціального статусу чи фінансового становища клієнта. [3]

Когнітивна гнучкість та адаптивність є важливими аспектами психолога. Психологи повинні бути готові змінювати підходи та методи в залежності від потреб клієнта. Це особливо важливо у випадках роботи з різними віковими або культурними групами, де важливо уникати стереотипів та шаблонного мислення. Психолог повинен бути гнучким у своїх підходах, вміти адаптувати методики відповідно до потреб клієнта та специфіки його проблем. Когнітивна гнучкість дозволяє фахівцеві швидко адаптуватися до нових ситуацій, виявляти творчі підходи до вирішення проблем і знаходити нові підходи до кожного клієнта. Гнучкість мислення сприяє ефективнішій роботі з різними типами клієнтів і проблем. [2]

Автентичність психолога означає бути відкритим, чесним та щирим у стосунках із клієнтом, водночас зберігаючи професійну дистанцію. Автентичний психолог справжній у своїх емоціях і висловлюваннях, що допомагає клієнту відчувати підтримку та довіру. Автентичний підхід сприяє кращій довірі з боку клієнтів і створює безпечне середовище для терапії. Важливо зберігати автентичність, але при цьому дотримуватися професійних меж. Психолог, працюючи з підлітком, може відкрито визнати свої труднощі у розумінні специфічної культури клієнта, але водночас показати готовність до навчання та адаптації, що створює довірливі стосунки. [1]

Безперервна освіта, саморефлексія та робота над собою є основою для підтримки цілісності особистості психолога. Це дозволяє психологу залишатися актуальним у своїй професії, уникати вигорання та бути ефективним у довгостроковій перспективі. Ефективний психолог постійно

розвивається, відвідуючи тренінги, семінари, супервізії та оновлюючи свої знання. Самовдосконалення також включає роботу над власним емоційним інтелектом, пошук нових методик та технік, які допомагають краще розуміти клієнтів і надавати їм якісніші послуги. Психолог, який регулярно бере участь у професійних тренінгах, наприклад, з когнітивно-поведінкової терапії, може швидко впроваджувати нові підходи у свою практику, що сприяє більш ефективній допомозі клієнтам. [4]

Список використаних джерел та літератури:

1. Олександра Гринчук «Психологічна готовність майбутніх офіцерів-психологів до професійної діяльності: основні критерії та показники» / Збірник наукових праць: психологія. Випуск 22. 2018 р. DOI: <https://doi.org/10.15330/psp.22.106-115>
2. Матійків І. (2019). Формування готовності психолога до майбутньої професійної діяльності. Педагогіка і психологія професійної освіти. (1). 46-55. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/22185186.2019.1.05>
3. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога : навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута. 2007. URL: [Етичний кодекс психолога.pdf](#)
4. Халік О. О. (2022). Врахування специфіки майбутньої професії студентів при викладанні курсу «Загальна психологія». Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 4. С. 130–136. <https://doi.org/10.31812/psychology.v4i.7440>

Бурхович Ярослава Владиславівна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

завідувач кафедри психології,

кандидат психологічних наук, доцент

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Прокрастинація — це схильність до відкладання важливих справ або завдань на пізніше, яка супроводжується почуттям провини, тривогою та зниженням ефективності. На думку С. Джонсона, прокрастинація є однією з основних слабкостей, що міцно вкорінилася в людській суті. [1]

У підлітковому віці це явище набуває особливого значення, оскільки цей період характеризується суттєвими фізіологічними, емоційними та

соціальними змінами. Підлітки часто зіштовхуються з викликами, пов'язаними з адаптацією до нових вимог і очікувань суспільства, що створює сприятливий ґрунт для прокрастинації.

У сучасному світі, де інформація надходить до нас з усіх боків, підлітки зазнають великого тиску. Вони мають встигати усе зробити: навчатися, займатися спортом, відвідувати додаткові заняття, проводити час з друзями та родиною. Цей постійний стрес викликає нестабільність емоційного стану, що може призводити до прокрастинації. [2]

Коли підліток відкладає справи на потім, його психологічний стан погіршується. Він відчуває постійний стрес і тривогу, що впливає на його емоційну стабільність. Відкладання справ стає пасткою, з якої важко вийти, і це призводить до негативних наслідків.

Одним з наслідків прокрастинації є зниження самооцінки підлітка. Він відчуває розчарування в собі, бо не встигає виконувати завдання вчасно. Це може вплинути на його самоповагу та віру у власні здібності.

Також, прокрастинація може призводити до появи психологічних проблем. Підліток може почувати себе винним, стресованим, постійно хвилюватися і не знаходити спокою. Це може призвести до розвитку тривожних розладів та депресії.

Тому прокрастинація має безліч наслідків:

1. Особистісні передумови прокрастинації [2]

1.1. Низька самооцінка

Підлітки з низькою самооцінкою часто сумніваються у своїх здібностях і компетенціях. Страх невдачі або осуду з боку дорослих чи однолітків стає основною причиною відкладання завдань. Вони можуть уникати виконання важливих справ, щоб не стикатися з можливою критикою, навіть якщо ця критика є лише уявною.

1.2. Перфекціонізм

Перфекціонізм — це прагнення до досягнення ідеальних результатів. Для багатьох підлітків це стає перешкодою, адже вони відчувають страх зробити щось неідеально. Перфекціоністи часто відкладають початок роботи над завданням, оскільки бояться, що результат не відповідатиме їхнім високим стандартам.

1.3. Високий рівень тривожності

Тривожність часто супроводжує підлітковий період через численні зміни та нові вимоги. Висока тривожність щодо результатів роботи може призводити до паралічу дій. Підлітки, які постійно відчувають тиск, відкладають виконання завдань, щоб уникнути стресу, пов'язаного із самим процесом діяльності.

1.4. Низька мотивація

Відсутність чіткого розуміння важливості завдань або їхньої ролі у досягненні життєвих цілей також є важливою передумовою прокрастинації. Якщо підліток не бачить сенсу в тій чи іншій діяльності, він схильний обирати

альтернативи, які приносять миттєве задоволення, наприклад, спілкування в соціальних мережах або перегляд відео.

2. Соціальні фактори [2]

2.1. Конфлікти в сім'ї

Сімейне середовище відіграє ключову роль у формуванні поведінки підлітків. Якщо в сім'ї постійно виникають конфлікти, підлітки можуть втрачати внутрішній баланс і здатність до концентрації. Висока емоційна напруга вдома стає причиною уникнення будь-якої діяльності, що вимагає значних зусиль.

2.2. Тиск з боку дорослих

Надмірні очікування з боку батьків або вчителів можуть призводити до прокрастинації. Підлітки можуть сприймати ці очікування як надто високі або нездійсненні, що викликає у них почуття безпорадності. У деяких випадках вони відкладають виконання завдань на знак протесту проти надмірного тиску.

2.3. Вплив однолітків

Соціальне середовище, особливо однолітки, значно впливають на поведінку підлітків. У багатьох випадках вони схильні проводити більше часу в компанії друзів, обираючи активності, які здаються більш приємними, ніж виконання обов'язків. У той же час, прагнення відповідати соціальним нормам серед однолітків може викликати стрес і підсилювати прокрастинацію.

3. Емоційні передумови [2-3]

3.1. Емоційна незрілість

У підлітків ще не повністю розвинуті механізми саморегуляції емоцій. Вони часто не можуть контролювати тривогу, страх або розчарування, що перешкоджає початку роботи над завданнями. Замість того, щоб вирішувати проблеми, підлітки відкладають їх на потім.

3.2. Стрес і перевантаження

Період підліткового віку супроводжується великим навантаженням: навчання, позашкільні активності, особисті переживання. Перевантаження може викликати почуття безпорадності, через яке підлітки обирають уникати складних завдань.

3.3. Схильність до імпульсивності

У підлітковому віці мозок ще перебуває в стадії розвитку, що обумовлює імпульсивність. Підлітки часто обирають миттєве задоволення, наприклад, ігри чи соціальні мережі, замість виконання важливих завдань, які вимагають довгострокових зусиль.

4. Когнітивні особливості [3]

4.1. Недостатній розвиток планування

Планування і навички тайм-менеджменту в підлітків ще тільки формуються. Відсутність чіткого плану дій або розуміння, як розподілити завдання за пріоритетністю, часто призводить до хаосу у виконанні справ.

4.2. Ілюзія часу

У підлітків спостерігається схильність недооцінювати час, необхідний для виконання завдань. Вони часто відкладають справи, переконуючи себе, що встигнуть усе зробити пізніше.

5. Вплив сучасних технологій [4]

5.1. Соціальні мережі

Сучасні технології створюють постійні відволікання. Підлітки проводять багато часу в соціальних мережах, що зменшує їхню здатність концентруватися на завданнях.

5.2. Надмірна інформація

Інформаційне перевантаження також може стати причиною прокрастинації. Підлітки не завжди здатні ефективно обробляти великий обсяг інформації, що призводить до відкладання важливих завдань.

Подолання прокрастинації у підлітковому віці

Допомога підліткам у створенні розкладу, визначенні пріоритетів і розподілі часу на виконання завдань сприятиме подоланню прокрастинації. Використання чек-листів, додатків для планування або встановлення часових меж може бути ефективним. [5]

Батьки та вчителі можуть стимулювати мотивацію підлітків, пояснюючи значення завдань для їхнього майбутнього. Також важливо нагороджувати підлітків за виконання завдань, щоб створити позитивне підкріплення. [5]

Психологічна підтримка, спрямована на розвиток емоційної регуляції, допоможе підліткам долати страхи та тривожність, пов'язані із завданнями. Техніки релаксації, медитації та когнітивно-поведінкова терапія можуть бути корисними. [2, 3, 5]

Обмеження часу, проведеного в соціальних мережах, створення сприятливого середовища для навчання без відволікань також сприятиме зменшенню прокрастинації. [5]

Прокрастинація у підлітковому віці є багатофакторним явищем, що включає особистісні, соціальні, емоційні та когнітивні передумови. Для подолання цієї проблеми потрібен системний підхід, який включає розвиток самосвідомості, навичок планування, підтримку мотивації та управління емоціями. Важливу роль у цьому процесі відіграють батьки, вчителі та психологи, які можуть створити умови для гармонійного розвитку особистості підлітка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вайда Т. С. Прокрастинація як компонент поведінки працівників ОВС та її профілактика під час професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України. Юридичний бюллетень. Випуск 2. 2016. С. 197-211.
2. Іванух В. А. Психологічні чинники прокрастинації. Психологічні проблеми сучасності: тези X науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (11-12 квітня). Львів, 2013. С. 24-26.
3. Мотрук Т. О. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішної особистості». Актуальні питання сучасної психології: матеріали

- І Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2014. С. 292-297.
4. Зоряна Оніпко, канд. політ. наук, викл. Феномен прокрастинації в сучасній психології: теоретична засади дослідження. Вісник: Психологія 2 (12). Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». м. Київ. 2020. С. 66-71.
 5. Лугова В. М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. Психологічні науки. Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна). 2020.

Велика Катерина Ігорівна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Внутрішній світ та самосвідомість людини завжди привертала увагу вчених. Свідомість та самосвідомість є одними з центральних питань філософії, психології та соціології. Її важливість визначається тим, що вчення про свідомість та самосвідомість становить методологічну основу не тільки для вирішення багатьох важливих теоретичних проблем, але й практичних завдань, пов'язаних із формуванням життєвої позиції людини. Самосвідомість і самопізнання є винятковою властивістю людини, в якій вона усвідомлює, що є суб'єктом спілкування та дії. Кінцевим продуктом процесу самопізнання є динамічна система думок про себе. Поєднуючи емоційно забарвлені самооцінки та поведінкові реакції, така система визначається як «Я-концепція» [1].

Проблема «Я-концепції» є сьогодні однією з найважливіших та актуальних тем у психологічній науці. Дослідження показують, що формування достатньої «Я-концепції» є передумовою гармонійного розвитку особистості та соціально-психологічної адаптації, а також є одним із стандартів психічного та психічного здоров'я. Це адекватна «Я-концепція», яка сприяє внутрішній узгодженості особистості та визначає характер інтерпретації людиною переживань та очікувань. Вплив «Я-концепції» на

характер взаємовідносин, задоволеність собою та життям загалом незаперечний.

У науковій літературі поняття «Я-концепція» виникло у зв'язку з необхідністю вивчення та опису глибинних психологічних структур та процесів особистості. Воно вживається разом із такими поняттями, як «самосвідомість», «самооцінка», «самообраз», «я», «самообраз», «самообраз» тощо. буд., і нерозривно пов'язані з них. «Я-концепція» — це структурована система понять, образів та оцінок, що існують у свідомості людини та пов'язані з самою людиною. Традиційно вчені розрізняють когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти «Я-концепції» та виділяють її основні функції: сприяння досягненню внутрішньої узгодженості всередині особистості, інтерпретація досвіду, вплив на людські очікування.

Однак зміст та обсяг поняття «Я-концепція» досі залишаються спірними. Багато вчених зробили свій внесок у вивчення цього явища, акцентуючи увагу на проблемі індивідуальної самосвідомості та проводячи дослідження з різних точок зору (А. Г. Абдуллин, Л. С. Виготський, І. С. Кон, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, С. Л. Рубінштейн, О. Т. Соколова, В. В. Столін, О. Г. Шмельов, Р. Бернс, У. Джеймс, Ч. Кулі, К. Роджерс, С. Стейнс, Х. Хартманн та ін.) [2].

Сучасні дослідження показують, що «образ себе» виникає в людини не відразу, а формується протягом її життя під впливом численних соціальних впливів та внутрішніх переконань. На формування «Я-концепції» впливає безліч факторів, одним із яких є гендерні особливості особистості. Завдання побудови «Я-концепції» у різному віці вирішується по-різному, і у хлопчиків і дівчаток ці процеси протікають по-різному.

«Я-концепція» формується в процесі соціальної взаємодії людини, є неминучим і завжди унікальним продуктом його психологічного розвитку. до старості.

Вона накладає неабиякий відбиток на всі життєві прояви людини – з самого дитинства до глибокої старості. Первинна залежність «Я-концепції» від зовнішніх впливів беззаперечна, але надалі вона відіграє самостійну роль у житті кожної людини [2].

Проблема «Я-концепції» стала об'єктом уваги багатьох дослідників і представників різних напрямів у психологічній науці як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Значний внесок у вивчення цього феномену зробили такі науковці, як Б.Г. Анан'єва, Р. Бернса, Л.С. Виготського, У. Джеймса, Е. Еріксона, І.С. Кона, Ч. Кулі, Дж. Г. Міда, А.М. Прихожан, Х. Ремшмідта, Т. Шибутані.

Майже всі психологи розглядають ранню юність як критичний період формування самосвідомості і вважають, що розвиток самосвідомості є стрижневим психологічним процесом при переході від дитинства до дорослого життя. Зростання самосвідомості та інтересу до власного «Я» у юнаків та дівчат призводить до формування та структурних змін погляду на «Я». У ранній юності стійка «Я-концепція» формується як частина

формування нових рівнів самосвідомості. Розрізняють позитивні та негативні «Я-концепції» за змістом. Юність (15-17 років) – період, коли людина з невпевненого та нестабільного підлітка виростає у справжньої дорослої людини.

У ранній юності продовжується формування людини як особистості, що проходить складний шлях онтогенетичної ідентифікації та асиміляції інших, набуваючи соціально значущих якостей особистості, здатність до співпереживання, позитивне моральне ставлення до інших і позитивне ставлення до себе. , на природу тощо. У молодості людина прагне право на самовизначення як людини і як людини, що бере участь у суспільній виробничій та трудовій діяльності. За цей відносно короткий період необхідно розробити життєвий план — вирішити, ким бути (професійне самовизначення) та ким стати (особистісне чи моральне самовизначення) [3].

Стійкість самосвідомості та образу «Я» є важливим аспектом психологічного розвитку підлітків. У період юності одним із ключових досягнень є усвідомлення власного внутрішнього світу, який, хоча й відкриває нові можливості для саморозуміння, водночас супроводжується тривожними і драматичними переживаннями. Формування особистості неможливе без становлення відносно стабільного образу «Я», що представляє собою інтегроване уявлення індивіда про себе. Образ «Я» виступає складним і багатогранним психологічним феноменом, який має суттєве значення для самовизначення і розвитку особистості.

Теорія соціального навчання підкреслює придбання власної системи цінностей у вигляді процесу ідентифікації, інтерналізації та підкріплення. Через підкріплення ми дізнаємося про різні способи, якими соціальний вплив поряд з батьківським впливом сприяє засвоєнню певних цінностей.

На думку е. Еріксона, важливим завданням, що стоїть перед молодими людьми, є утвердження своєї ідентичності у близьких відносинах з оточуючими та на роботі. Формування ідентичності – це безперервний процес. У міру того, як їх внутрішній та зовнішній світ змінюються, дорослі повинні конструювати та реконструювати свою особисту, професійну та сімейну ідентичність. Хоча багато аспектів дорослої ідентичності можуть сформуватися ще до початку дорослого життя, очікується, що інші його аспекти ще сформулюються [4].

Проблему становлення ідентичності також вивчали дослідники соціальної психології, зокрема А.А. Бандура, який підкреслював, що засвоєння моральних цінностей і соціальних норм відбувається через механізми ідентифікації та моделювання поведінки [5].

На думку Е. Хоффмана, побудова та переоцінка системи цінностей є основним процесом морального розвитку підлітка. Одним з найважливіших етапів морального розвитку є ознайомлення дитини з моральними основами суспільства, виховання у нього шанобливого ставлення до системи духовних цінностей, що склалася, і правил соціального гуртожитку, а потім їх засвоєння [5;6].

Процес вибору кар'єри є складним і багатогранним, що зумовлює труднощі для багатьох молодих людей. На думку М. Гінзберг, вибір професійного шляху являє собою довготривалий процес, який включає низку, на перший погляд, незначних рішень. Кожне з цих рішень впливає на подальші етапи та звужує можливості для майбутнього вибору. Згідно з її концепцією, процес вибору кар'єри поділяється на три основні етапи: фантазійний (до 11 років), гіпотетичний (11–17 років) і реалістичний (від 17 років і старше). На професійне самовизначення впливає широкий спектр чинників, серед яких: думка батьків, однолітків, освітян; інтелектуальні можливості та особисті здібності; інтереси й наявні вакансії; рівень матеріальної винагороди та моральне задоволення від роботи; соціально-економічний статус; престижність професії; національні традиції тощо [7].

Розуміння часу та розробка життєвого плану вимагають від старшокласників впевненості у собі, своїх силах та здібностях. Самооцінка учнів цього віку відзначається відносною стійкістю, розширеністю, низьким рівнем конфліктності та достатністю. Для цієї вікової групи характерний оптимістичний погляд на себе та свої можливості, що супроводжується помірним рівнем тривожності. Ці особливості тісно пов'язані з процесом формування самооцінки та зростаючою потребою у самовизначенні [8].

Важливо, що самовизначення значною мірою впливає на зміну навчальної мотивації. В ранньому молодому віці основною діяльністю є освітня та професійна діяльність, при цьому старшокласники починають розглядати освіту як необхідну умову для майбутньої професійної кар'єри. Зокрема, їх інтереси зосереджуються на предметах, що безпосередньо пов'язані з майбутньою професією, а успіх у навчанні стає важливим чинником для досягнення цих цілей. Реалізація базових потреб у цей період сприяє відносній стабільності особистості та формуванню «Я-концепції» і світогляду. Важливими аспектами є професійне та особисте самовизначення, які стають центральними для розвитку особистості. В юнацькому віці також формується усвідомлене ставлення до навчання (А.В. Петровський), що дозволяє знайти сенс життя на цьому етапі розвитку.

Тому основною характеристикою цієї вікової групи є професійне та особистісне самовизначення, що включає потребу молодих людей зайняти внутрішню позицію дорослих та визначити своє місце у світі. Це процес осмислення власних здібностей і можливостей, а також розуміння свого соціального статусу і життєвих цілей, що є основою формування потреб у трудовій діяльності [9].

Дослідження показали, що основними детермінантами формування «Я-концепції» особистості є:

1. Поведінка батьків (стиль сімейного виховання).
2. Роль значущих інших.
3. Взаємозв'язок самооцінки з соціально-психологічним статусом дитини.
4. Зв'язок самооцінки з педагогічною оцінкою.

Отже, «Я-концепція» являє собою сукупність уявлень людини про себе, що включає її переконання, оцінки та поведінкові тенденції. Вона є важливою складовою самосвідомості, активно залученою в процеси саморегуляції та самоорганізації, визначаючи інтерпретацію життєвого досвіду і стаючи джерелом очікувань особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горбунова В. В. Структура психосемантичного дослідження. Соціальна психологія. 2007. №1. С. 170-178. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4031/1/13.pdf>
2. Гуменюк О. Психологія Я-концепції. Навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 310 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія. Навчальний посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с.
5. Подоляк Л. Г. Психологія раннього юнацтва. Психологічні особливості організації та порівняння ігор у курсі «Психологія сім'ї». №9. 2006.
6. Вікова та педагогічна психологія: [навч. посіб.] / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська та ін. К. : Каравелла, 2006. 344 с.
7. Шевчук Т. Вікова динаміка уявлень про сім'ю. Гендерна проблематика соціокультурної сфери: Збірник студентських наукових робіт. Житомир, 2008. С. 372-378.
8. Левенець А. Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / А. Є. Левенець ; [Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова]. К., 2006. 20 с.
9. McLeod S. A. (2008). Self Concept. Retrieved from URL: <http://www.simplypsychology.org/self-concept.html>

Ільхман Яна Вікторівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Салюк Марина Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ САМОДОСТАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Особистість сьогодні постійно піддається інформаційному і психологічному впливу шляхом активних маніпуляцій її свідомістю через різні засоби масової інформації. Надмірний психологічний тиск може спричинити втрату нею здатності до самостійного вибору та розмивання кордонів «Я». Через це у сучасній психологічній практиці наростає потреба у дослідженні питань формування самодостатності особистості, як її властивості бути гнучкою й швидко адаптуватися до змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі, зберігаючи при цьому власну цілісність і автономність. Самодостатність як риса особистості пов'язана з високим рівнем самоконтролю, автономії, впевненості у власних силах, а також із вмінням приймати рішення і відповідати за свої дії.

Для визначення рівня самодостатності використовуються різні методики дослідження, зокрема такі:

- тест-опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості (Н. В. Каргіна);
- опитувальник структурних компонентів самодостатності (А. С. Бугайцова);
- опитувальник часової перспективи особистості» Р. Zimbardo (в адаптації О. Сенюк);
- опитувальник психологічної ресурсності особистості» (О. С. Штепа);
- методика вивчення фундаментальних припущень (базових переконань) Р. Янов-Бульмана.

Розглянемо ці методики дослідження психологічних особливостей прояву самодостатності особистості детальніше.

Тест-опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості (Н. В. Каргіна) спрямований на вимірювання суб'єктивного благополуччя особистості через оцінку кількох ключових компонентів: позитивного сприйняття себе, самореалізації, емоційного балансу та міжособистісних стосунків. Опитувальник складається із 11 шкал психологічного благополуччя: психофізичної, соціально-економічної,

етнокультурологічної, екзистенційної, світоглядної, ціннісної, емоційної, поведінкової, когнітивної, вольової [1, с. 65]. З метою нівелювання соціальної бажаності й інших негативних ефектів авторкою було передбачено одинадцять шкалу – шкалу неправди.

Дана методика складається з 120 індикаторів-тверджень, які реципієнту потрібно оцінити за ступенем їх відповідності поведінці, реагуванню, емоційним переживанням і його повсякденному життю за семибальною шкалою Лайкерта. Отримані відповіді оцінюються від 1 до 7 балів, причому варіанти відповідей на «зворотні» твердження оцінюються навпаки. Додавши усі бали за усіма ствердженнями, можна отримати загальний показник психологічного благополуччя особи [1, с. 66]. Підрахунок «сирих» балів здійснюється відповідно до ключа. Вищі бали свідчать про більш високий рівень психологічного благополуччя у відповідній сфері:

- вище 40 балів – високий рівень психологічного благополуччя.
- 25–39 балів – середній рівень благополуччя, можливі окремі проблеми або незадоволеність певними аспектами життя;
- 24 бали і менше – низький рівень благополуччя, необхідність звернення уваги на внутрішній стан і життєві обставини.

Оцінка психологічного благополуччя за допомогою опитувальника Н. В. Каргіної дозволяє визначити загальний рівень задоволеності життям та внутрішньої гармонії особистості. За результатами можна розробити рекомендації для роботи з індивідуальними проблемами, що впливають на самореалізацію, емоційний баланс та міжособистісні стосунки.

Опитувальник структурних компонентів самодостатності» (А. С. Бугайцова) спрямований на оцінку основних компонентів самодостатності особистості, таких як автономність, впевненість у собі, самоконтроль та здатність до саморегуляції. Опитувальник містить кілька шкал, кожна з яких відповідає окремому компоненту самодостатності. Респондент відповідає на запитання, використовуючи шкалу від 1 (не згоден) до 5 (цілком згоден). В опитувальнику використовуються такі показники структурних компонентів самодостатності: незалежність, самоефективність; цілеспрямованість; дистанціювання; автономність; саморозуміння [2, с. 6].

Респонденту пропонується відповісти на запитання опитувальника, обираючи відповідь, яка найкраще описує його відчуття чи поведінку. Відповіді оцінюються за п'ятибальною шкалою, де 1 – «зовсім не згоден», 5 – «цілком згоден».

Кожна шкала оцінюється окремо, підраховуються суми балів за кожним компонентом. Вищий бал свідчить про більший розвиток певного компонента самодостатності:

- 36–45 балів – високий рівень самодостатності, який вказує на те, що особистість добре розвинена в усіх аспектах самодостатності, здатна приймати самостійні рішення, контролювати емоції і впевнено рухатися до мети;

– 25–35 балів – середній рівень самодостатності, особистість має достатню автономію і впевненість у собі, але може відчувати незначні труднощі у певних аспектах саморегуляції чи емоційної стабільності;

– менше 24 балів – низький рівень самодостатності, що може свідчити про потребу у додатковій роботі над розвитком автономії, самоконтролю чи впевненості у собі.

Результати опитувальника А. С. Бугайцової допомагають виявити сильні і слабкі сторони респондента щодо самодостатності та розробити індивідуальні рекомендації для розвитку таких навичок, як саморегуляція, самоповага та автономність, що сприятимуть підвищенню загального рівня самодостатності особистості.

Опитувальник часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (в адаптації О. Сенюк), розроблений професором Ф. Зімбардо з метою дослідження того, як особистість сприймає час. Опитувальник часової перспективи особистості Ф. Зімбардо використовується у психологічній практиці для виявлення проблем із тимчасовою орієнтацією, що можуть впливати на психологічне благополуччя та поведінкові моделі людини. Він допомагає зрозуміти, як минулий досвід, поточні життєві установки та очікування майбутнього впливають на поведінку та рішення особистості [3].

Автор цієї методики стверджує, що вимірювана часова перспектива впливає на різні важливі судження, рішення та дії особистості. Для прикладу, переважаючий вплив на поведінку особистості може мати її минуле через згадування подібних минулих ситуацій, співвідношення затрат та винагород від прийнятого у минулому рішення. Такі спогади можуть бути ностальгічними, позитивними, негативними, травматичними, сумними, і вони можуть точно відтворюватися чи спотворюватися. Подібне фокусування особистості на минулому може суттєво впливати на її інтерпретацію та відповіді на теперішню життєву ситуацію.

Для інших осіб прийняття рішення може залежати від очікувань, сконструйованих за рахунок уявного подовження теперішнього у майбутнє та підрахунку витрат у теперішній ситуації і можливих винагород у майбутньому. Індивідуальна тенденція особистості акцентувати певну часову рамку виробляє у неї стійке часове уподобання, в результаті якого окремі особи будуть більше орієнтовані на майбутнє, а інші – на теперішнє або минуле [3].

Методика складається з 56 тверджень, які відтворюють п'ять основних факторів опитувальника:

– негативне минуле, що відображає загальне негативне, відразливе сприйняття особистістю свого минулого. За рахунок реконструктивної природи минулого, це негативне відношення до власного минулого може бути зумовлене як реальним досвідом травмуючих чи неприємних моментів, так і негативною реконструкцією життєвих ситуацій, чи поєднанням обох цих варіантів;

– гедоністичне теперішнє – відображає гедоністичне, ризиковане відношення до власного часу життя та передбачає насолоду особою теперішнім моментом, незважаючи на майбутні наслідки своєї поведінки;

– майбутнє, яким вимірюється загальна майбутня орієнтація. Дана шкала передбачає, що у поведінці особи домінує докладання зусиль для досягнення поставлених цілей та отримання можливих винагород у майбутньому;

– позитивне минуле відображає сентиментальне, тепле відношення до власного минулого, коли набутий досвід та минулі часи згадуються приємними, з ноткою ностальгії;

– фаталістичне теперішнє – виявляє безпомічне, фаталістичне ставлення до життя, особи з такою часовою орієнтацією вірять в долю та впевнені, що не можуть вплинути ні на теперішні, ні на майбутні події свого життя.

Респондентам пропонується оцінити, наскільки вони погоджуються з кожним твердженням, використовуючи 5-бальну шкалу, де 1 – «зовсім не згоден», 5 – «цілком згоден».

Результати опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо можуть бути використані для аналізу того, як респондент сприймає час і які установки домінують у його житті. Наприклад, особи з високою оцінкою за майбутню перспективу можуть бути більш відповідальними та орієнтованими на досягнення довгострокових цілей, але ризикують втратити задоволення від теперішнього моменту. Високі бали за теперішню перспективу можуть вказувати на те, що респондент живе заради задоволення тут і зараз, однак може нехтувати майбутніми наслідками своїх дій.

Опитувальник психологічної ресурсності особистості (О. С. Штена) призначений для діагностики психологічних ресурсів особистості, які забезпечують її здатність до адаптації, подолання стресу та досягнення життєвих цілей, а також сформованості вмінь ними користуватися. Психологічні ресурси особистості відображають її внутрішній потенціал, здатність мобілізувати сили в складних ситуаціях і протистояти зовнішнім викликам. Опитувальник психологічної ресурсності особистості містить 67 тверджень, на які респондент повинен відповісти, обравши одну із відповідей «+», якщо погоджуються, і «-», якщо не погоджуються із твердженнями.

За ключем опитувальника визначаються вияви таких ресурсів, як «впевненість в собі», «доброта до людей», «допомога іншим», «успіх», «любов», «творчість», «віра у добро», «прагнення до мудрості», «робота над собою», «самореалізація у професії», «відповідальність», «знання власних ресурсів», «уміння оновлювати власні ресурси», «уміння використовувати власні ресурси». За загальною сумою балів робиться висновок по рівень психологічної ресурсності:

– до 56 балів – дуже низький, коли психологічна ресурсність не діагностується взагалі;

– 57-69 балів – низька;

- 70-92 – середня;
- 93-106 – висока;
- 107-112 балів – дуже висока, однак дані є сумнівними для інтерпретації, потребують уточнення та запобігання «соціальної бажаності» відповідей, коли респондент був не щирий [4, с. 389].

Отже, дана методика допомагає визначити особисті ресурси особистості, які вона може використовувати для досягнення життєвих цілей і подолання труднощів, що дозволяє краще зрозуміти, в яких сферах їй необхідно працювати для розвитку стійкості та адаптивності.

Методика вивчення фундаментальних припущень (базових переконань) Р. Янов-Бульмана (адаптація Г. Чайки) призначена для діагностики базових переконань людини, які формують її світогляд і впливають на те, як вона сприймає себе та навколишній світ. Кожній особистості властиві свої фундаментальні припущення (базові переконання), які допомагають їй жити, і бути впевненою в собі. Вони глибоко вкорінені у свідомості особи, базуються на її ранньому досвіді і допомагають їй відчувати довіру до світу і до себе, бути впевненими в тому, що «світ доброзичливий», «світ має сенс», «Я (особистість) – гідна людина».

Дана методика включає 32 твердження, на які респондент має відповісти, обравши один з варіантів відповіді, що позначаються варіантами «зовсім не згоден» до «цілком згоден». При обробці відповідей підраховуються сума балів за всіма питаннями за субшкалами (8 субшкал), що відображають базові переконання. Далі вони аналізуються в інтегральних формах, що відображають такі базові переконання:

- уявлення про доброзичливість навколишнього світу (середнє арифметичне між балами за субшкалами «Прихильність світу» і «Доброта людей»);

- уявлення про наявність сенсу в житті (середнє арифметичне між проявами за субшкалами «Справедливість світу», «контрольованість світу» та зворотнім значенням за субшкалою «Випадковість» (вираховується за формулою: «4 – випадковість»).

- уявлення про власну гідність (середнє арифметичне між «цінністю «Я», «самоконтролем» і «Везінням») [5, с. 20].

Високі або низькі показники за певними шкалами можуть вказувати на потенційні труднощі або проблеми, зокрема у подоланні стресу чи адаптації до життєвих змін. Методика Янов-Бульман часто використовується для вивчення реакцій на травматичні події та допомагає зрозуміти, як такі переконання можуть впливати на психологічний стан і поведінку людини після травми.

Всі розглянуті методики можна використовувати для проведення якісного дослідження психологічних особливостей прояву самодостатності особистості. Різні дослідники розглядають феномен самодостатності з різних ракурсів і тому використовують різні комбінації методик в залежності від напрямку дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Каргіна Н. В. Феномен психологічного благополуччя особистості: особливості діагностики. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Психологія»*. 2015. Том 20. Випуск 4 (38). С. 63–73.
2. Бугайцова А. С. Самотність як бар'єр та ресурс самодостатності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологія*. 2016. Випуск 1. С. 4-11.
3. Сенюк О. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). 2012. [URL: https://www.researchgate.net/publication/280938555_Adaptacia_opituvanika_a_casovoi_perspektivi_osobistosti_F_Zimbardo_ZTPI](https://www.researchgate.net/publication/280938555_Adaptacia_opituvanika_a_casovoi_perspektivi_osobistosti_F_Zimbardo_ZTPI)
4. Штепа О. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методи. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2022. С. 380-399.
5. Чайка Г.В. Український переклад методики вивчення фундаментальних припущень Р. Янов-Бульман. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74) № 2. С. 18-24.

Киян Анна Олександрівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Салюк Марина Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ ЯК КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У ПІДЛІТКІВ

Почуття гумору — це якість, яка украй необхідна в нашому житті, особливо зараз, за допомогою сміху людина пізнає навколишній світ. Часто гумор допомагає здолати бар'єри і конфлікти в спілкуванні, дозволяє інакше поглянути на поставлені завдання, створити атмосферу невимушеності спілкування.

Дослідження особливостей прояву гумору в підлітковому віці (періоду активної соціалізації, входження в світ дорослих і самоствердження в середовищі однолітків, зміни в особливостях взаємодії один з одним,

самоствердження, відвойовування прав, свободи) може допомогти в розумінні багатьох проблем і особливих турбот підлітків, їх потреби, інтереси, рівень розвитку, емоції. Порівняння результатів дослідження особливостей почуття гумору підлітків дозволить підтвердити специфічність та відмінність гумору у різних вікових періодах [2, с. 58 – 62].

Збереження психічного здоров'я, розвиток психологічної культури сучасного суспільства стали завданнями №1 у всьому світі. Сучасній людині часто бракує знань та умінь подолання складних життєвих ситуацій конструктивними способами, навичок саморегуляції, здатності розуміти і перетворювати свій емоційний стан, здібностей до рефлексії – тобто всього того, що у своїй сукупності визначає психологічну культуру особистості [6, с. 207-225].

Розуміння гумору, його функцій та потенціалу зацікавлює вчених уже протягом тривалого часу. Серед дослідників, що займалися феноменом гумору, варто відзначити Фрейда, Лука, Меткалфа та Фелібла, Розова та інших. Також А. Маслоу виділив «філософське, невороже почуття гумору» як одну з характеристик самоактуалізованих людей.

Якщо звернутися до вітчизняних психологів, то можна виявити низку цікавих досліджень. Так, Ю. Ільїна, І. Бідюк, М. Скуб, К. Смешко вивчали поняття копінг-стратегії та класифікації захисних механізмів, Е. Носенко, О. Зайва досліджували використання почуття гумору як механізму подолання, Т. Титаренко, Т. Яценюк розглядали використання гумору в психотерапії.

Мета дослідження: емпірично дослідити особливості використання гумору як копінг-стратегії в підлітковому віці.

Гіпотези дослідження:

- 1) досліджувані, що демонструють більш високі показники за стилями афіліативного та самопідтримуючого гумору, схильні демонструвати більш високі показники суб'єктивного благополуччя особистості аніж у осіб з високими показниками;
- 2) досліджувані, що демонструють більш високі показники за стилями агресивного та самопринижуючого гумору, схильні демонструвати нижчі показники суб'єктивного благополуччя особистості аніж у осіб з низькими показниками.

У процесі емпіричного дослідження будуть використані психодіагностичні методики, що відібрані відповідно до мети та завдань дослідження:

- 1) Опитувальник «Шкала використання гумору як ресурсу подолання стресу» (CHS) (R. Martin);
- 2) Опитувальник стилей гумору (HSQ) (R. Martin);
- 3) Опитувальник «Шкала суб'єктивного благополуччя (ШСБ)»;

База дослідження: було продіагностовано 124 особи (де 41 хлопців та 83 дівчини). Вік досліджуваних від 11 до 17 років. Тестування проводилося на базі «Дніпровського ліцею № 28 » Дніпровської міської ради.

Результати кореляційного аналізу за всією вибіркою досліджуваних підлітків між показниками стилів гумору та суб'єктивного благополуччя наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції r-Спірмена між показниками стилів гумору та суб'єктивного благополуччя

Шкали Опитувальника діагностики суб'єктивного благополуччя	Шкали методики «Опитувальник стилів гумору» (HSQ)				Опитувальник «Шкала використання гумору як ресурсу подолання стресу»
	Афіліатив ний	Самопідтри муючий	Агресивн ий	Самоприни жуючий	
Напруженість та чутливість	-,205*	-,272**	,078	,351**	-,123
Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику	-,103	-,216*	,112	,352**	-,017
Зміни настрою	-,435**	-,523**	-,033	,169	-,386**
Самооцінка здоров'я	-,340**	-,405**	,023	,369**	-,197*
Значимість соціального оточення	-,222*	-,424**	-,108	,243**	-,226*
Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю	-,200*	-,366**	-,039	,194*	-,295**

Примітка: * - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,05$

** - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,01$

Як бачимо з наведених даних, афіліативний та самопідтримуючий стилі гумору негативно корелюють з такими шкалами суб'єктивного благополуччя особистості як «Напруженість та чутливість», «Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику», «Зміни настрою», «Самооцінка здоров'я», «Значимість соціального оточення», «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю». Тоді як самопринижуючий стиль гумору позитивно корелює зі шкалами суб'єктивного благополуччя підлітків: «Напруженість та чутливість», «Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику», «Самооцінка здоров'я», «Значимість соціального оточення», «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю».

Кореляційний аналіз між показниками «Шкали використання гумору як ресурсу подолання стресу» та шкалами суб'єктивного благополуччя дозволив отримати статистично значущі негативні кореляції між показниками за шкалами «Зміни настрою», «Самооцінка здоров'я», «Значимість соціального оточення», «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю».

В таблиці 2 представлено результати кореляційного аналізу між показниками стилів гумору та Шкалою використання гумору як ресурсу подолання стресу.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції r-Спірмена між показниками стилів гумору та Шкалою використання гумору як ресурсу подолання стресу

Шкали «Опитувальник стилів гумору» (HSQ)	методики стилів	Опитувальник «Шкала використання гумору як ресурсу подолання стресу»
Афіліативний		,433**
Самопідтримуючий		,665**
Агресивний		,092
Самопринижуючий		,213*

Примітка: * - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,05$

** - коефіцієнти кореляції статистично значущі при $p < 0,01$

Афіліативний, самопідтримуючий (на рівні $p < 0,01$) та самопринижуючий (на рівні $p < 0,05$) стилі гумору позитивно корелюють зі схильністю підлітків використовувати гумору як ресурсу подолання стресу.

Отримані дані частково підтверджують висунені гіпотези. Також можна зробити висновок, що переживання у підлітковому віці мають значний вплив на розвиток особистості та формування молоді людини. Вони можуть виявлятися у вигляді емоційної нестабільності, пошуку свого місця у світі, страхів, сумнівів та конфліктів з оточуючими. Однак, цей період також надає можливостей для самореалізації, самовизначення та формування власної ідентичності.

На результати, на нашу думку, має вплив ситуація в Україні, де наразі населення загалом переживає більше стресу, особливо молодь. Також може бути цікавим порівняння даних з подібним дослідженням, яке можна провести після закінчення війни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бідюк І. А. Скуб М. Г. Особливості копінг-стратегії у підлітків з різним типом психологічних захисних механізмів. Науковий вісник Херсонського державного університету Том 2. №2. 2018. Серія «Психологічні науки». С. 20-25.
2. Дусавицький О. К., Журавель В. С. Психологічні особливості почуття гумору підлітків : Вісник Харківського національного університету

- імені В. Н. Каразіна. Серія психологія. Випуск № 43 (м. Харків 2010 р.) [Електронний ресурс] /ред. колегія : О. Ф. Іванова, О. К. Дусавицький, С. Г. Яновська (відп. за випуск) та ін. Харків : ХНУ, 2010. С. 58-62.
3. Ільїна Ю. Ю., Петрова А. С. Використання гумору як механізму ви психологічного захисту особистості для підвищення якості життя. [Електронний ресурс]. Національний університет цивільного захисту України, м. Харків.
 4. Рибальченко О. В. Використання гумору як засобу самореалізації творчого потенціалу в підлітковому віці. Актуальні проблеми психології : [зб. наук. пр.]. Т. 12. Проблеми психології творчості. Вип. 7 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України; [редкол. : Моляко В. О., Коваленко А. Б., Мойсеєнко Л. А. та ін. ; відп. секр. Н. В. Медведєва]; за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 261-267.
 5. Смешко К. О. Гумор як засіб подолання стресу. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : зб. наук праць за матеріалами VIII Усеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Соціально-психологічні технології розвитку особистості» (м. Херсон, 07 квітня 2023 р.) [Електронний ресурс] / ред. колегія: І. Р. Крупник, І. С. Попович, Н. І. Тавровецька, О. М. Танасійчук (відп. за випуск) та ін. Херсон : Херсон; Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. С. 143-147.
 6. Філатова Н. В. Гумор як засіб оптимізації психофізіологічного стану особистості. Менеджмент підприємницької діяльності: навч. посіб. для професійної підготовки військовослужбовців ЗС України звільнених у запас. Проект «Норвегія-Україна». Вип. 8. 2020. [Електронний ресурс] / рецензенти: Т. А. Коляда, Пічугіна Ю. В. Одеса: Одеса: Видавничий дім «Гельветика. 2020. С. 207-225.

Козакевич Геннадій Вікторович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ТИПИ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення типів прив'язаності в контексті подружніх стосунків є надзвичайно важливим, оскільки стиль прив'язаності, сформований у ранньому дитинстві, суттєво впливає на емоційний клімат у стосунках дорослих. Прив'язаність визначає те, як людина сприймає себе, інших та світ, що безпосередньо впливає на її здатність встановлювати емоційні зв'язки, долати конфлікти та будувати гармонійні стосунки.

У сучасних умовах, коли зростає кількість стресових факторів, зокрема через економічну нестабільність, трансформацію соціальних ролей та зростання рівня індивідуалізації, питання якісних подружніх стосунків набуває особливої актуальності. Гармонія у шлюбі не тільки сприяє емоційному благополуччю обох партнерів, але й слугує основою стабільності сім'ї як соціального інституту.

Типи прив'язаності (безпечна, уникаюча, тривожно-амбівалентна, дезорганізована) визначають, як партнери поведуться в кризових ситуаціях, сприймають відторгнення чи виявляють підтримку один одному. Наприклад, безпечний тип прив'язаності формує основу для довіри, емпатії та відкритого спілкування, які є ключовими факторами успішного шлюбу. У той же час, уникаючий та тривожно-амбівалентний стилі можуть призвести до зниження емоційної близькості, підвищення конфліктності та ризику розриву стосунків.

З теоретичної точки зору, вивчення стилів прив'язаності дозволяє глибше зрозуміти психологічні механізми, які лежать в основі формування міжособистісних стосунків. Це сприяє розробці інтегративних моделей, що поєднують знання з психології розвитку, міжособистісної комунікації та емоційного інтелекту. Практичне значення вивчення цієї проблеми полягає у створенні ефективних методів діагностики стилів прив'язаності та розробці психокорекційних програм, що сприяють гармонізації подружніх стосунків та попередженню конфліктів.

Таким чином, дослідження типів прив'язаності в контексті подружніх стосунків є актуальним як для розвитку наукового знання в галузі психології,

так і для його практичного застосування в сімейному консультуванні та психотерапії. Це дозволяє розробляти інноваційні підходи до роботи з подружніми парами, спрямовані на покращення їх емоційного благополуччя та створення стабільного соціального середовища.

Аналіз досліджень проблеми: Теорія прив'язаності, започаткована Дж. Боулбі, є фундаментом для розуміння стилів прив'язаності та їхнього впливу на міжособистісні стосунки. Боулбі підкреслював, що прив'язаність є базовою потребою людини, яка формується в дитинстві та визначає характер взаємин у дорослому житті [1]. Основні положення цієї теорії були розширені в роботах М. Ейнсворт, яка вперше класифікувала типи прив'язаності на безпечний, уникливий і тривожно-амбівалентний [2].

Подальший розвиток концепції належить К. Хазан і Ф. Шейверу, які адаптували теорію прив'язаності до романтичних стосунків дорослих. Вони підкреслювали, що тип прив'язаності впливає на поведінку партнерів у стосунках, рівень довіри, комунікації та здатності долати конфлікти [3].

Сучасні дослідження, зокрема роботи Б. Леме і К. Бартомоло, додали до класифікації дезорганізований тип прив'язаності, який характеризується суперечливими проявами близькості й уникання [4]. Інші дослідження підтверджують, що стиль прив'язаності значною мірою визначає якість подружніх стосунків. Наприклад, результати досліджень Л. Кіркпатріка та Н. Коллінса свідчать про те, що безпечний тип прив'язаності сприяє гармонійним взаєминам, тоді як уникливий та тривожно-амбівалентний – підвищують ризик конфліктів [5; 6].

В українському контексті проблематика типів прив'язаності та їхнього впливу на шлюбні стосунки була висвітлена у роботах Т. Титаренко, яка розглядала вплив соціокультурних чинників на формування моделей взаємин у подружжі. Крім того, О. Титаренко і Г. Чабан звертали увагу на необхідність адаптації західних моделей до української культурної специфіки [7].

Практичний внесок у цю галузь зробили також дослідники, які аналізували психологічні чинники задоволеності шлюбом. Зокрема, О. Проскурняк і Н. Папушак виявили, що тип прив'язаності є одним із ключових факторів, які визначають стабільність шлюбних стосунків у перші роки спільного життя [8].

Отже, результати численних досліджень підтверджують значущість типів прив'язаності як визначального чинника якості подружніх взаємин. Подальший розвиток цієї теми вимагає врахування культурних особливостей і розробки адаптованих до них інтервенційних програм.

Дослідження включало 60 осіб, що представляли 30 подружніх пар віком від 21 до 50 років. Усі учасники добровільно дали згоду на участь, що забезпечило відповідність етичним нормам, включаючи гарантування конфіденційності отриманих даних та принцип добровільності. Основна мета полягала в аналізі впливу типів прив'язаності на якість подружніх стосунків та суб'єктивне відчуття успішності у шлюбі.

Отримані результати свідчать про значний вплив типів прив'язаності на характер подружніх взаємин. Найпоширенішим серед респондентів був надійний тип прив'язаності (51,7%), який сприяє високому рівню довіри, емоційної підтримки та гармонійності у стосунках. Інші типи, такі як тривожно-амбівалентний (10%), уникливий (13,3%) та боязливий (25%), асоціювалися з труднощами у взаємодії між партнерами, включаючи емоційну нестабільність, зниження рівня довіри та схильність до конфліктів.

Аналіз характеристик подружніх стосунків за допомогою методик ПЕА А. М. Волкової, шкали любові і симпатії З. Рубіна, шкали Т. Казанцевої та FACES-3 Д. Олсона підтвердив високий рівень гармонійності серед учасників із надійним типом прив'язаності. Ці пари демонстрували найвищі показники емоційної близькості, довіри та стабільності стосунків.

Кореляційний аналіз підтвердив, що надійний тип прив'язаності має позитивний вплив на довіру, емоційну близькість, гармонійність і стабільність подружніх стосунків ($p < 0.05$). Водночас тривожно-амбівалентний тип асоціювався зі зниженням довіри та стабільності ($p < 0.01$), уникливий тип демонстрував страх перед емоційною залежністю ($p < 0.01$), а боязливий тип мав зворотний зв'язок із єдністю цінностей у шлюбі ($p < 0.01$).

На основі отриманих даних була розроблена психокорекційна програма, спрямована на гармонізацію подружніх стосунків. Її концепція базувалася на теорії прив'язаності Дж. Боулбі, емоційно-фокусованій терапії Сью Джонсон і елементах когнітивно-поведінкової терапії. Програма складалася з трьох етапів: діагностичного, корекційного та підсумкового. Перший етап включав оцінку типів прив'язаності, рівня довіри та гармонійності стосунків. Другий етап передбачав проведення тренінгів, рольових ігор, дискусій та рефлексивних вправ для покращення комунікативних навичок і зміцнення емоційного зв'язку. Заключний етап включав оцінку ефективності програми за допомогою повторної діагностики.

Результати програми показали значне підвищення рівня емоційної близькості (до 90%) та гармонійності стосунків (92,8%). Учасники експериментальної групи демонстрували зниження рівня емоційного уникання та тривожності. Також спостерігалось значне покращення взаєморозуміння та довіри між партнерами.

Практичне значення дослідження полягає у використанні розробленої програми в роботі сімейних психологів для гармонізації стосунків у парах, які стикаються з емоційними чи комунікативними труднощами. Програма є ефективним інструментом для покращення якості взаємодії та зміцнення стосунків у подружніх парах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bowlby J. Attachment and Loss. New York: Basic Books, 1980.
2. Ainsworth M. Object relations, dependency and attachment: a theoretical review of the infant-mother relationships. Child Development. 1969. P. 969-1025.

3. Hazan C., Shaver P. Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 52. № 3. P. 511–524.
4. Bartholomew K. Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*. 1990. P. 147-178.
5. Kirkpatrick L., Hazan C. Attachment styles and close relationships: A four-year prospective study. *Personal Relationships*. 2001. V. 1. P. 123-142.
6. Collins N., Feeney B. A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2000. V. 78. No. 6. P. 1053-1073.
7. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
8. Проскурняк О. П., Папушак Н. Л. Психологічні чинники, що впливають на успішність шлюбу. *Психологічний часопис*. 2017. № 1. С. 112-123.

Кононова Вікторія

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ВПЛИВ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, глобальними викликами та кризовими ситуаціями, які суттєво впливають на психологічний стан людей. У цьому контексті резильєнтність особистості набуває особливої ваги, адже вона допомагає адаптуватися, протистояти стресу та відновлюватися після труднощів. Формування цієї якості є динамічним процесом, що залежить як від внутрішніх (особистісних) факторів, так і від зовнішніх, серед яких особливу роль відіграють медіа.

Медіа мають значний вплив на життя сучасної людини, будучи потужним джерелом інформації, емоційного впливу та соціальної взаємодії. Завдяки своїй здатності поширювати ідеї, формувати суспільні настрої та впливати на індивідуальну свідомість, медіа можуть як сприяти розвитку резильєнтності, так і створювати ризики для її формування. Вплив медіа може бути як позитивним — через поширення підтримуючого контенту та ресурсів

для подолання труднощів, так і негативним — через надмірне нагнітання тривоги, поширення дезінформації або формування почуття безпорадності.

Аналізуючи статтю [3] та враховуючи сьогоденні умови, в яких знаходяться населення України, ми можемо зробити висновок, що населення знаходиться в безперервному потоку інформації та перевантаження новинами про бойові дії, жертви та гуманітарні проблеми, що звичайно можуть викликати відчуття безвиході й занепокоєння. Коли людина щодня стикається з такими повідомленнями, це може призвести до емоційного виснаження, що ускладнює адекватну реакцію на виклики сучасності.

Крім того, регулярне споживання негативних новин може підвищити рівень стресу і тривоги. Це особливо небезпечно в умовах війни, коли багато людей вже відчувають значний психологічний тягар. Надмірне сприйняття тривожних новин може стати поштовхом для розвитку психосоматичних захворювань, що ще більше ускладнює адаптацію до нових умов життя.

Окрім негативних аспектів, медіа здатні сприяти формуванню резильєнтності особистості в складних умовах, оскільки є потужним джерелом інформації, емоційного впливу та соціальної взаємодії. Вони мають можливість поширювати стратегії подолання стресу, техніки релаксації та інші корисні ресурси, які допомагають людям знайти ефективні способи подолання труднощів.

Розглянемо більш детально поняття резильєнтності особистості:

Резильєнтність особистості — це психологічна здатність індивіда адаптуватися до важких ситуацій, стресу, травм або змін, при цьому зберігаючи або відновлюючи емоційну стабільність та ефективність у повсякденному житті [1, 27].

Цей термін походить від англійського слова *resilience*, яке можна перекласти як "гнучкість", "пружність" або "здатність до відновлення". У психології резильєнтність розглядається як динамічний процес, що залежить від поєднання внутрішніх якостей особи, зовнішнього оточення та соціальної підтримки.

Пункти теорії резильєнтності, розробленим G. Richardson та його колегами [4; 5]:

1. Активація резильєнтності виникає з екосистеми особистості.
2. Резильєнтність — це вроджена здатність, притаманна кожній людині.

Сучасні дослідники підходять до вивчення резильєнтності з більш широкою перспективи. Зокрема, представник конструктивістського підходу D. Hellerstein виділяє цей феномен через дві основні складові [1, 30-31]:

1. **Фізична резильєнтність** – це показник стійкості до стресу та здатності адаптуватися в складних обставинах.
2. **Психологічна резильєнтність** – охоплює різні аспекти, такі як формування і підтримка соціальних зв'язків, отримання та використання соціальної підтримки, пошук сенсу в кризових ситуаціях, підвищення освітнього рівня та освоєння психотехнологій, спрямованих на подолання наслідків стресу та особистісний зріст.

Всі визначення резильєнтності можна звести до здатності людини відновлюватися після важких життєвих ситуацій. Водночас серед науковців існують різноманітні підходи до розуміння цього явища.

Деякі дослідники, такі як J. R. T. Davidson, V. M. Payne, K. M. Connor, вважають резильєнтність сталим аспектом особистості, що є притаманним конкретній людині.

В інших, наприклад, у D. Cicchetti, N. Garmezy, S. S. Luthar, A. Masten, резильєнтність розглядається як змінний процес, що залежить від обставин. Цей підхід підкреслює, що формування резильєнтності проходить через три основних етапи:

1. Взаємодія з несприятливими подіями або ризиковими факторами.
2. Активація захисних елементів, які взаємодіють із вразливими аспектами.
3. Результат цієї взаємодії, що може призвести до розвитку резильєнтності або, навпаки, до негативних реакцій психіки.

Дослідник S. Neshmat виокремлює вісім основних компонентів, що формують особистісну резильєнтність [2, 192-193]. По-перше, це наявність значущої мети, яка може викликати стрес і дискомфорт у короткостроковій перспективі, проте в довгостроковій перспективі надає сенс. По-друге, впевненість у собі, що проявляється у креативному підході та гнучкості при вирішенні проблем. Третьою складовою є когнітивна гнучкість — уміння приймати обставини та адаптуватися до стресових ситуацій. Четверта складова — це особистісне зростання через переживання, де невдачі розглядаються як можливості для навчання та розвитку.

Крім того, важливою є здатність до дій, яка допомагає подолати власні обмеження та вести повноцінне життя. Регулювання емоцій — ще один ключовий аспект, що полягає у вмінні контролювати свої думки та уявляти позитивне майбутнє. Воля, яка дозволяє діяти незалежно та встановлювати особисті життєві цілі, також є невід'ємною частиною резильєнтності. На завершення, соціальна підтримка відіграє важливу роль у зменшенні тривожності.

Рівень розвитку резильєнтності варіюється у різних людей і залежить від багатьох чинників. Проте її можна тренувати, щоб покращити здатність протистояти стресу і успішно відновлюватися після травматичних подій. Розвинена резильєнтність допомагає регулювати вплив стресових ситуацій на емоційний стан особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 14. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26 – 64.

2. Ключко А. О. Резильєнтність як ресурс особистості в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни. Міжнар. науково-практ. онлайн-конф. м. Біла Церква, 13 квіт. 2013 р.
3. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny>
4. Richardson G. E., Neiger B., Jensen S., Kumpfer K. The resiliency model. Health Education. 1990. N. 21. P. 33-39.
5. Richardson G. The metatheory of resilience and resiliency / Glenn E. Richardson. Journal of clinical Psychology. 2002. Vol. 58 (3). P. 307-321. DOI 10.1002 / jclp. 20020

Марусенко Світлана Володимирівна
ад'юнкт
Національного університету цивільного
захисту України

Науковий керівник:

Похілько Діана Сергіївна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії екстремальної
та кризової психології науково-дослідного
центру
Національного університету цивільного
захисту України

ЕКСТРЕМАЛЬНІ ФАКТОРИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному спорті, де конкуренція досягає максимального рівня, перед спортсменами постають задачі, вирішення яких, вимагає прикладання зусиль та мобілізації внутрішніх сил спортсмена. Важливою умовою для досягнення високих результатів є розуміння впливу екстремальних факторів на організм спортсмена та вміння справлятися з чинниками, які можуть негативно впливати на стан і в подальшому на спортивний результат.

Під час підготовки до змагань такі фактори, як високий рівень стресу, великі фізичні та психічні навантаження, емоційні переживання, неналежні умови тренувань не лише впливають на результативність спортсменів, але й становлять загрозу для їхнього психічного та фізичного здоров'я.

В кожному виді спортивної діяльності існують свої специфічні стресогенні чинники, які, так чи інакше, можуть викликати значні зміни в

організмі й психіці спортсменів. Хочемо зазначити, що екстремальними умовами в спортивній діяльності можна вважати, ті які потребують мобілізації звичайних «буферних», а іноді й «аварійних» резервів організму [1; 2].

Дослідженням екстремальних чинників, що зустрічаються у спортивній діяльності займалися такі науковці, як І.О. Бейгул, В.І. Воронова, М.Г. Самойлов.

В своїх роботах Самойлов М.Г. виділяє фактори, які впливають на ступінь екстремальності спортивної діяльності. Всі існуючі чинники він поділив на два види: фізичні та ситуаційні [3].

Самойлов М.Г. під фізичними параметрами розуміє чинники, які мають велику силу, швидкість та значний час впливу екстремальних факторів на спортсмена.

Ситуаційні чинники характеризуються Самойловим М.Г. як такі, що несуть в собі значний рівень невизначеності або надлишок різноманітної інформації. До ситуаційних чинників відносяться: ступінь вірогідності травматизації; підвищені складнощі (рухові, інтелектуальні, вольові); значна кількість невідомих ситуацій; обмежений час на відповідні дії; несподівана поява екстремальної ситуації; неможливість контролю (некерованість ситуацією); дискомфортні погодні умови; загроза здоров'ю та життю (високий ступінь ризику) тощо.

Можна зробити проміжний висновок, що від кількості дії чинників залежить ступінь екстремальності спортивної діяльності. Але екстремальність залежить не лише від об'єктивних характеристик самої ситуації, а й від особливостей суб'єктивного сприйняття кожним спортсменом ситуації спортивної діяльності. Фактори, які для одного спортсмена будуть сприйматися як звичайні, для іншого – матимуть значний стресогенний вплив, тобто стануть екстремальними.

В будь якому разі, хочемо зазначити, що ступінь екстремальності не є абсолютним показником, і має ймовірнісну основу. Дія зовнішніх (фізичних і ситуаційних) параметрів обов'язково проходить через заломлення внутрішніх параметрів (спадкових даних). Внутрішніми параметрами також при цьому виступають індивідуально-психологічні якості та властивості особистості. Також, на ступінь заломлення зовнішніх параметрів впливає: досвід спортсмена; спортивна кваліфікація; умови виховання і соціалізації; але й, що надзвичайно важливим для спортсменів, від рівня їх психологічної підготовленості [3].

В своїх роботах Шаріпова Д.С. говорить, що стан спортсменів в ситуаціях змагального характеру залежить від «величини перешкод» і «труднощів перешкод». Вона характеризує «величину перешкод», як явище об'єктивне, не залежне від спортсмена, яка визначається розмірами фізичних і психічних зусиль, необхідних для подолання майбутніх труднощів [4]. Трудність перешкоди, при цьому Шаріповою Д.С., визначається як явище суб'єктивне, похідне від величини перешкоди і можливостей спортсмена.

Трудність перешкоди виражається у відношенні величини перешкоди до реальних можливостей спортсмена [4].

Аналізуючи існуючі наукові роботи можна всі ситуації змагального характеру, які в своїй основі вже несуть екстремальний компонент, поділити на чотири загальні групи: зовнішні перешкоди і внутрішні перешкоди, об'єктивні та суб'єктивні труднощі. Більш детальний опис виділених екстремальних факторів, які впливають на спортсмена під час спортивної діяльності, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Екстремальні фактори спортивної діяльності.

	Об'єктивні	Суб'єктивні
	Фактори, що пов'язані з умовами зовнішнього середовища	Фактори, що мають зовнішнє походження, але їх вплив залежить від суб'єктивного сприйняття
Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> ● Екстремальні погодні умови; ● Зміна часового поясу, місцевості змагань; ● Невідповідні тренувальні та змагальні умови; ● Ризик фізичної травми; ● Вплив організаторів змагань, спортивних федерацій, спонсорів. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Соціальний тиск, стрес від відповідальності (очікування тренера, команди, глядачів, медіа, спонсорів); ● Конкуренція; ● Зовнішній вплив організаторів змагань; ● Непередбачувані ситуації (зміна правил змагань, тактики суперників); ● Чинник «чужого поля».
	Фактори, які визначають можливості спортсмена:	Фактори, що залежать від внутрішнього стану та сприйняття ситуації:

Внутрішні	<ul style="list-style-type: none">● Фізіологічні труднощі (зневоднення, перегрів, кисневий дефіцит, втома і виснаження);● Стан здоров'я (хвороби, травми);● Недостатня підготовка (фізична та технічна неспроможність виконати завдання);● Дефіцит відновлення (між тренуваннями та змаганнями);● Надмірна тривалість навантаження.	<ul style="list-style-type: none">● Психологічний стан (тривожність, «предстартовий мандраж», страх перед невдачею);● Мотивація (надлишок, або нестача);● Неадекватна оцінка своїх можливостей чи рівня складності завдання;● Емоційна нестабільність (ейфорія через вдалу спробу чи перемогу, сум через поразку);● Внутрішні сумніви.
-----------	---	--

Таким чином, можна сказати, що знання цих факторів та вміння ефективно управляти ними є необхідною умовою для досягнення високого спортивного результату та збереження здоров'я спортсменів.

Аналізуючи екстремальні фактори спортивної діяльності, стає зрозуміло, що на спортсмена та його успішний виступ на змаганнях впливає не лише фізична підготовка, а й ряд внутрішніх психологічних станів та процесів (вміння ефективно справлятися з надзвичайними та непередбачуваними ситуаціями; вміння володіти собою та управляти своїм напруженням).

Екстремальні фактори, які діють на спортсмена бувають як об'єктивні (фізичні і ситуаційні), так і суб'єктивні, що залежать від особистісних характеристик спортсмена та його сприйняттям ситуації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бейгул І.О. Вплив екстремальних умов діяльності на психологічний стан дзюдоїстів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць*. Вип. 1 (25). 2014. С. 62-65.
2. Бейгул І.О. Психотравмуючі чинники в екстремальних ситуаціях у спорті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 6 (137). 2021. С. 32-36.
3. Самойлов М.Г. Класифікація видів спорту за ступенем екстремальності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Вип. 3. Част. 2. С. 240-245.
4. Шаріпова Д.С. Особливості психічної ригідності в системі емоційних переживань професійних спортсменів з кульової стрільби: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2015. С. 33-39.

Павловська Марина Сергіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровський гуманітарний університет

Станчуляк Ельвіра Юріївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ ТА СТРЕСОМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА: ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ

У професійній діяльності психолога управління конфліктами та стресом є невід'ємною складовою його роботи. Постійна взаємодія з клієнтами, які можуть перебувати в складних емоційних станах, вимагає від психолога не лише професійних знань і навичок, а й здатності ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями та попереджати конфлікти. Стрес є невід'ємною частиною життя кожної людини, і в умовах швидкоплинних соціально-економічних змін його рівень зростає. Психологи часто зустрічаються з пацієнтами, які страждають від тривалого впливу стресових факторів, що призводить до емоційного виснаження, підвищеної тривожності та конфліктогенності.

У професійному контексті стресові ситуації можуть виникати як під час роботи з клієнтами, так і внаслідок міжособистісних відносин всередині колективу або організації. Конфлікти, які виникають через незадоволеність, нерозуміння або різні погляди, також є частиною професійної діяльності психолога. Саме тому важливо не тільки володіти навичками управління стресом для підтримки власної емоційної рівноваги, але й знати ефективні методи управління конфліктами для забезпечення гармонійної роботи як з клієнтами, так і в професійному середовищі [1].

Сучасні науковці не мають єдності в розумінні природи конфлікту як соціального явища. Одні дослідники вважають конфлікт природною і неминучою частиною соціального життя, порівнюючи його з явищем, без якого суспільство не може функціонувати. Інші ж вчені розглядають конфлікт як негативне явище, соціальну патологію, яку необхідно усунути.

Незважаючи на різні підходи, факт існування конфліктів визнається всіма, оскільки сучасне життя характеризується їх зростанням. Це особливо важливо для професійної діяльності психолога, де конфлікти можуть виникати

як у взаємодії з клієнтами, так і в колективі. Тому конфлікти потребують глибокого вивчення з метою розробки рекомендацій щодо їх ефективного управління та мінімізації негативних наслідків.

Сучасна конфліктологія зосереджується на трьох ключових завданнях:

1) *Виявлення природи конфліктів, їх причин, стадій розвитку та учасників.* Потрібно зрозуміти, що саме спричиняє конфлікти, які фактори до цього призводять. Наприклад, у професійній діяльності психолога конфлікти можуть виникати через різницю в цінностях, особистісних особливостях або через стресові ситуації. Стадії розвитку конфлікту допомагають визначити, на якому етапі він перебуває: від початкового напруження до повномасштабного зіткнення, а також зрозуміти роль кожного учасника в конфлікті. Це дозволяє психологам краще зрозуміти, як і коли втручатися для його розв'язання.

2) *Розробка методів і стратегій для регулювання конфліктів та запобігання їх виникненню.* Після того як визначено причини та стадії конфлікту, необхідно розробити ефективні методи управління конфліктними ситуаціями. У контексті психологічної діяльності це може включати активне слухання, медіацію, роботу з емоціями або розробку стратегій вирішення конфліктів між клієнтами чи в колективі. Цей пункт також охоплює заходи профілактики, які дозволяють попередити виникнення конфліктів, наприклад, завчасне розв'язання напружених ситуацій, навчання навичкам комунікації чи стрес-менеджменту.

3) *Визначення форм і типології конфліктів.* Конфлікти можуть бути різними за формою і характером: міжособистісні, внутрішньогрупові, міжгрупові, організаційні тощо. Типологія конфліктів дозволяє систематизувати їх та використовувати спеціальні методи для управління кожним видом. Наприклад, конфлікти, що виникають у професійній діяльності психолога, можуть бути між колегами, з керівництвом або клієнтами. Знання типів конфліктів допомагає психологу використовувати відповідні стратегії для їх вирішення, оскільки підходи до міжособистісних конфліктів можуть відрізнятися від підходів до організаційних. [2].

Управління конфліктами та стресом у професійній діяльності психолога є одним із ключових аспектів ефективної роботи з клієнтами та всередині колективу. Конфлікти можуть виникати в процесі взаємодії психолога з клієнтами або іншими фахівцями через різницю у поглядах, цілях чи підходах до вирішення проблем. Якщо не вживати заходів щодо вирішення таких ситуацій, це може призвести до емоційного напруження, погіршення якості надання психологічної допомоги та загального зниження продуктивності.

Проте правильно налагоджена робота з конфліктами може бути корисною для розвитку як самого психолога, так і його оточення. Зокрема, конфлікти можуть стимулювати до вдосконалення комунікативних навичок і сприяти позитивним змінам у роботі. Для цього важливо знати та застосовувати практичні методи управління конфліктами та стресовими ситуаціями.

1. *Розуміння причин конфліктів.* Психологу необхідно вміти ідентифікувати джерела конфлікту, які можуть бути пов'язані з емоційним

вигоранням, невизначеністю в професійних цілях чи міжособистісними проблемами. Об'єктивний аналіз ситуації дозволяє визначити, як краще впливати на неї для розв'язання конфлікту.

2. Забезпечення відкритої комунікації. Відкрите та конструктивне спілкування між психологом і клієнтами або колегами є основним інструментом для запобігання та вирішення конфліктів. Це дозволяє уникнути непорозумінь і вчасно виявляти проблеми, що можуть призвести до конфлікту.

3. Використання конфліктів для позитивних змін. Конфлікти можуть бути показником необхідності змін у роботі чи стосунках. Для психолога важливо використовувати такі ситуації для покращення методів роботи, розвитку навичок взаємодії з іншими та підвищення якості психологічної допомоги.

4. Розвиток навичок управління конфліктами. Психолог повинен постійно вдосконалювати свої навички управління конфліктами, що включає вміння слухати інші сторони, знаходити спільні цілі та шукати компромісні рішення. Це також сприяє зменшенню стресу, викликаного конфліктними ситуаціями.

5. Залучення медіатора. У складних ситуаціях, коли конфлікт стає занадто напруженим, психолог може залучити нейтральну сторону для вирішення проблеми. Посередник допомагає знайти об'єктивне рішення, яке зменшить напругу та дозволить учасникам повернутися до конструктивної взаємодії.

6. Впровадження чітких правил та процедур. Створення зрозумілих правил поведінки та процедур у робочому процесі допомагає уникнути багатьох конфліктних ситуацій. Чітка структура взаємодії з клієнтами та колегами зменшує ймовірність виникнення непорозумінь і допомагає психологу ефективніше управляти робочими процесами.

7. Запобігання конфліктам. Найкращим способом уникнути конфліктів є їхнє попередження. Створення сприятливого робочого середовища, де кожен має можливість висловити свої думки та отримати підтримку, допомагає знизити рівень стресу та мінімізувати ризик конфліктів. Психолог може ініціювати колективні обговорення проблемних питань і шукати спільні рішення, які задовольняють усіх учасників процесу.

Швидкі зміни в економічній, соціальній та політичній сферах держави так чи інакше накладають свій відбиток на різні галузі, які, в свою чергу, також зазнають перетворень. При цьому, як свідчить досвід інших країн, такі явища й процеси сприяють тому, що персонал організацій, а особливо таких, що перебувають під постійним впливом людського фактору, зазнає великого психологічного навантаження. Як наслідок, у значній кількості працівників організацій виникають ознаки професійного стресу.

Професійний стрес являє собою набутий стереотип емоційної, найчастіше професійної поведінки. Стрес являє собою значною мірою функціональний стереотип, оскільки дозволяє людині дозувати і ощадливо витратити енергетичні ресурси. У той же час можуть наступати його дисфункціональні наслідки, коли стрес негативно позначається на виконанні професійної діяльності. Таким чином, вивчення професійного стресу у контексті аналізу виконання психологами професійної діяльності має значну актуальність [4].

Психотерапевт Трунов Д.Г. стверджує, що не можна односторонньо підходити до явища професійного стресу. Він представляє симптоми «стресу» як зовнішні прояви деяких природних процесів, що відбуваються у працівника під час виконання ним посадових обов'язків. Він позитивно ставиться до симптомів «стресу», як до сигналів, що йдуть із «внутрішньої сфери» в «сферу свідомості», як способу комунікації між «схованим» й «зрозумілим», неусвідомленим і усвідомленим. Якоюсь мірою - це друзі професіонала, які допомагають йому зрозуміти, що з ним щось відбувається. Сприйняття цих сигналів як ворогів означає відмову від можливості більш глибокого розуміння себе і своєї діяльності.

Інший аспект «позитивності» професійного стресу полягає в тому, що процеси, що відбуваються в людині й виражаються ззовні в симптомах стресу, не є патологічними і навіть можуть виконувати позитивну роль. Іншими словами, ці процеси дають можливість психологу зрозуміти, що з ним відбувається й, виходячи із цього, вирішити, що робити далі, можливо, змінити професію або образ життя, намагатися скорегувати прояви стресу.

Таким чином, при аналізі проблеми професійного стресу постає питання профілактики і корекції даного явища. Треба відзначити, що професійний стрес - процес досить підступний, оскільки людина, яка переживає стрес, часто мало усвідомлює його симптоми. Вона не може побачити себе зі сторони і зрозуміти, що відбувається, тому вона потребує підтримки і уваги, а не конфронтації та обвинувачення. К. Маслач вважає, що стрес не є неминучим. Скоріше повинні бути розпочаті профілактичні кроки, які можуть запобігти, послабити або виключити його виникнення. Вона підкреслює, що багато факторів професійного стресу стосуються не лише особистісних особливостей людей, але й так само певних соціальних і ситуативних впливів [4].

Найпоширенішим засобом для вирішення вищезазначеної проблеми є безперервна самоосвіта психолога, підвищення його кваліфікації. Це пов'язано з тим, що знання, отримані в період навчання у ВНЗ, швидко застарівають. У закордонній літературі фігурує навіть одиниця виміру старіння знань фахівця - так званий «період напіврозпаду компетентності», що включає час після закінчення ВНЗ, коли в результаті старіння отриманих знань, у міру появи нових знань і нової інформації компетентність фахівця знижується на 50%.

Важливим аспектом у професійній діяльності психолога є саморегуляція. Необхідність саморегуляції виникає тоді, коли психолог зіштовхується з новою, незвичайною, складною для нього проблемою, що не має однозначного розв'язання або передбачає декілька альтернативних варіантів. Це стосується ситуацій, коли психолог знаходиться у стані підвищеної емоційної й фізичної напруги, що спонукає його до імпульсивних дій, або у випадку, якщо він перебуває в ситуації оцінювання з боку дітей, колег, інших людей.

У цей час для саморегуляції психічних станів використовується так зване нейролінгвістичне програмування. У руслі даного напрямку Г. Дьяконовим був розроблений цикл вправ, орієнтованих на відновлення ресурсів

особистості. Знаючи себе, свої потреби й способи їхнього задоволення, людина може ефективніше, раціональніше розподіляти свої сили на протязі кожного дня [5].

Аутогенне тренування використовується в таких видах діяльності, які викликають у людини підвищену емоційну напруженість. Робота психолога пов'язана з інтенсивним спілкуванням як з пацієнтами, так і з їхніми родичами, що вимагає від психолога емоційно-вольової регуляції. Сам аутотренінг являє собою систему вправ для саморегуляції психічних і фізичних станів. Він заснований на свідомому застосуванні людиною різних засобів психологічного впливу на власний організм і нервову систему з метою їхньої релаксації й активізації. Використання прийомів аутотренінгу дозволяє людині цілеспрямовано змінити настрій, самопочуття, що позитивно відбивається на її працездатності, здоров'ї.

Широко використовується психокорекція як сукупність психологічних прийомів, застосовуваних психологом для здійснення психологічного впливу на поведінку здорової людини. Психокорекційна робота проводиться з метою поліпшення адаптації людини до життєвих ситуацій; для зняття повсякденних зовнішніх і внутрішніх напружень; для попередження й вирішення конфліктів, з якими зіштовхується людина. Психокорекція може здійснюватися як індивідуально, так і у групі. Групи людей, створювані із психокорекційними цілями, можуть бути наступних видів:

- Т- групи;
- групи зустрічей;
- гештальт-групи;
- групи психодрами;
- групи тілесної терапії;
- групи тренінгу вмінь.

Основна мета групи тренінгу вмінь - вироблення зовнішніх форм поведінки. Корисно використовувати при виробленні професійних комунікативних умінь психологів.

Ще одна важлива умова полягає в наявності розподілу часу між роботою й домом, між професійним і приватним життям. Стрес підсилюється щораз, коли межі між ними починають зникати, і робота займає більшу частину життя. Для психологічного благополуччя психологів необхідно обмежувати їхню роботу межами розумного. Сімейні проблеми, що є наслідком стресу, можуть бути полегшені «зниженням рутинності», коли люди цілеспрямовано беруть участь у спеціальних заходах, повністю не пов'язаних з роботою, які дозволяють їм розслабитися, перестати думати про роботу, на певний час [5].

Таким чином, ефективне управління конфліктами та стресовими ситуаціями є невід'ємною складовою роботи психолога, яка допомагає забезпечити професійний розвиток, психологічний комфорт та якісну допомогу клієнтам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Управління конфліктами і стресами в колективі. Провідний бібліотекар НМВ НБ ХНУ. Хмельницька обл. Чорна, Л. П.— Хмельницький, 2015 р. с. 1-2.
2. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. Галицький економічний вісник, (2), 79-83. Новікова, Н.— 2023, с. 2
3. Управління конфліктами та стресовими ситуаціями в організації (Doctoral dissertation, Тернопіль)— Лаврушко, А. П. 2024 р. с.10-11.
4. Особливості профілактичної роботи по попередженню професійного стресу у психологів. Стаття. УДК 159.9. С.М. Дмитрієва – Житомир, 2018 р.
5. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 324 с.

Пайос Тетяна Василівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Салюк Марина Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцентка кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПАТОХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ РИС ХАРАКТЕРУ

Стилі виховання формують основу для розвитку дитячої особистості. Серед найвпливовіших науковців, які досліджували типи виховання, виділяють Є.Г. Ейдемільера, який підкреслював розподіл на гіперпротекцію, гіпопротекцію, а також варіанти потурання, ігнорування потреб дитини. Також відома класифікація А. Лічко, що описує виховання від гіперопіки до сімейної тиранії чи “кумирства”. Ці стилі можуть стати основою для виникнення патологічних рис у характері.

Авторитарний стиль виховання характеризується суворістю, домінуванням, обмеженням свободи дитини, жорсткими вимогами, які не піддаються дискусії. Дослідження показують, що така форма взаємодії з дитиною сприяє розвитку агресивності, внутрішнього напруження і страху перед покаранням, що може стати основою для формування агресивних тенденцій і патохарактерологічних рис характеру. Діти таких батьків часто стають ворожими до однолітків і мають проблеми із соціалізацією.

Демократичний стиль, на відміну від авторитарного, спрямований на розвиток самостійності, відповідальності та ініціативності дитини. Батьки встановлюють межі, але також дозволяють дитині брати участь у прийнятті рішень. Такий стиль сприяє гармонійному розвитку характеру, оскільки діти вчаться самоконтролю і здатності приймати відповідальність за свої дії, що запобігає розвитку патохарактерологічних тенденцій.

Відсутність уваги і байдужість до емоційних потреб дитини, що характерно для індиферентного стилю виховання, призводить до того, що діти часто почуваються покинутими і непотрібними. Це може провокувати розвиток емоційної холодності, недовіри до оточуючих, а також агресивних або відчужених моделей поведінки. Такі діти схильні до соціальних девіацій і можуть розвинути в собі патохарактерологічні риси.

Діти, які виростили в умовах гіперопіки, тобто надмірного контролю, часто мають труднощі з розвитком самостійності та незалежності. Постійний контроль з боку батьків призводить до того, що дитина не вчиться приймати рішення самостійно, а також може демонструвати агресивні реакції на найменші виклики або тиск з боку оточення, що в подальшому може сприяти розвитку патохарактерологічних рис, таких як нестриманість та імпульсивність.

Потураючий стиль виховання, за якого дитина отримує необмежену свободу дій, призводить до того, що в неї формується надмірне его, відсутність самоконтролю і схильність до маніпуляції оточуючими. Діти, які не знають обмежень, не розвивають вміння враховувати інтереси інших, що веде до порушення соціальної адаптації і виникнення патологічних рис, зокрема егоцентризму та зневаги до соціальних норм.

Серед основних факторів, що сприяють розвитку патохарактерологічних рис у дітей, можна виділити: стиль сімейного виховання, соціальні умови в сім'ї (відсутність довіри, підтримки, емоційного контакту між батьками та дитиною), психоемоційні травми, пережиті у дитячому віці, а також наявність агресії у сімейних взаєминах.

Для профілактики розвитку патологічних рис характеру важливо звертати увагу на формування гармонійних взаємин у сім'ї, створення умов для емоційної підтримки і тепла в стосунках з дитиною. Рання корекція проблемних форм поведінки через психологічну допомогу, участь батьків у навчанні дітей соціальним навичкам та емоційної регуляції є ключовими методами запобігання розвитку патохарактерологічних рис.

Список використаних джерел та літератури:

1. Левін К. Вирішення соціальних конфліктів. 2000. 408с. URL: <https://obuchalka.org/20210913136293/razreshenie-socialnih-konfliktov-kurt-levin-2000.html>
2. Мицкан Т. С. Агресивна поведінка дітей дошкільного віку: причини виникнення та профілактика : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 /; Нац. ун-т "Остроз. акад.". Острог, 2013. 20 с.

3. Сатир В. Ви та Ваша сім'я. Посібник з особистісного зростання. 2015. 288 с. URL : <http://loveread.ec/contents.php?id=47844>
4. Сатир В. Як будувати себе та свою родину. 1992. 190 с. URL : <https://coollib.com/b/460239-virdzhiniya-satir-kak-stroit-sebya-i-svoyu-semyu>
5. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія. Полтава : АСМІ, 2015 389 с.

Рябова Тетяна Володимирівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Салюк Марина Анатоліївна

кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ІЗ РОЗВИТКОМ РИС ОСОБИСТОСТІ

Здатність людини спокійно переносити психологічні навантаження, зберігати спокій у критичних ситуаціях суттєво впливає як на фізичне і психічне здоров'я, міжособистісну взаємодію, так і в цілому якість життя. Низька стресостійкість призводить до погіршення здоров'я, негативних наслідків у соціальній, поведінковій та професійній сферах життя. Висока стресостійкість забезпечує людині спроможність якісно виконувати професійні обов'язки, зберігати працездатність тривалий час без шкоди для здоров'я, навіть після впливу екстремальних факторів зовнішнього середовища. Тому вивчення особливостей стійкості особистості до впливу стресогенних факторів є важливим завданням сучасної психології.

Для дослідження взаємозв'язку рівня стресостійкості та психологічних особливостей особистості можна використовувати такі психодіагностичні методики:

- для визначення рівня стресостійкості («Аналіз стилю життя» (Бостонський тест стресостійкості);
- типології особистості («Методика вивчення типології особистості» (К.Г. Юнг);
- локусу контролю («Рівень суб'єктивного контролю» (Дж. Роттер);
- рівня тривожності («Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк).

Вибірка емпіричного дослідження складалась з представників двох вікових категорій: 40 осіб у групі *пізньої юності* (17 – 23 роки) – I група та 40 осіб у групі *середньої дорослості* (40 – 60 років) – II група.

Аналіз результатів опитування за *Бостонським тестом стресостійкості* [1] показав, що більшість респондентів віку *пізньої юності* (46%) має середній рівень стресостійкості, а більшість респондентів віку *середньої дорослості* (51%) має середньо-високий рівень стресостійкості. Таким чином, стресостійкість респондентів віку *середньої дорослості* вища, ніж у віці *пізньої юності*, що вже частково підтверджує одну з гіпотез, а саме – рівень стресостійкості у респондентів віку *середньої дорослості* вище, ніж у респондентів у віці *пізньої юності*.

Таблиця 3.1 – Рівень стресостійкості респондентів віку *пізньої юності* та *середньої дорослості*

Рівень	Результати у %	
	Група віку <i>пізньої юності</i> (I)	Група віку <i>середньої дорослості</i> (II)
низький	11	-
середній	46	30
середньо-високий	24	51
високий	19	19
Всього	100	100

Отримані результати за «*Методикою вивчення типології особистості*» [2] показують, що в обох групах найбільшу частку складають амбіверти: I група – 53%, II група – 40%. Інтровертів в обох вікових категоріях однакова кількість, по 30% в кожній групі. Стільки ж екстравертів і у групі *середньої дорослості* – 30%. А от серед юнаків екстравертів значно менше – лише 17%.

Таблиця 3.2 - Показники типології особистості респондентів віку *пізньої юності* та *середньої дорослості*

Тип особистості	Результати у %	
	Група віку <i>пізньої юності</i> (I)	Група віку <i>середньої дорослості</i> (II)
Екстраверти	17	30
Амбіверти	53	40
Інтроверти	30	30
Всього	100	100

За результатами тестування опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» [3] було виявлено, що серед досліджуваних групи пізньої юності найбільший відсоток складають люди без вираженого локусу контролю - 46%. Інша частина юнаків розподілена порівну між людьми з інтернальним локусом – 27% та екстернальним – 27%. Результати досліджуваних віку середньої дорослості розподілені дещо інакше – хоча переважна більшість (52%) і має невиражений локус контролю, як і в I групі, однак людей із інтернальним локусом набагато більше, ніж у юнаків – 40%. Найменшу кількість складають екстернали – 8%.

Таблиця 3.3 – Рівень суб'єктивного контролю респондентів віку пізньої юності та середньої дорослості

Локус контролю	Результати у %	
	Група віку пізньої юності (I)	Група віку середньої дорослості (II)
Інтернальний	27	40
Невиражений	46	52
Екстернальний	27	8
Всього	100	100

За результатами діагностики «Самооцінки психічних станів» [1], було встановлено, що у групі середньої дорослості кількість досліджуваних з низьким рівнем тривожності достатньо висока – 40%. Майже половина має середній рівень тривожності - 51%, а висока тривожність встановлена лише у 9% респондентів. У групі пізньої юності розподілення дещо інше: низький рівень тривожності має значно менша кількість досліджуваних, ніж у II групі, а саме – 27%, основній кількості притаманний середній рівень – 61%, а високий рівень зустрічається у 12%.

Таблиця 3.4 – Рівень тривожності у респондентів віку пізньої юності та середньої дорослості

Рівень тривожності	Результати у %	
	Група віку пізньої юності (I)	Група віку середньої дорослості (II)
Низький	27	40
Середній	61	51
Високий	12	9
Всього	100	100

Обробка результатів емпіричного дослідження проводилась за допомогою математично-статистичних методів: кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена), непараметричний критерій U-Манна-Уїтні для пошуку відмінностей між групами.

За результатами кореляційного аналізу було виявлено, що найбільш значущим кореляційним зв'язом є позитивний зв'язок між рівнем тривожності та рівнем стресостійкості ($r = 0,427$ на рівні середньої сили статистичної значущості $p < 0,01$) у групі середньої дорослості. При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявленна кореляція між рівнем тривожності та рівнем стресостійкості $r = - 0,296$ при $p < 0,05$.

Між рівнем інтернальності та рівнем стресостійкості виявлено наявність від'ємного зв'язку ($r = - 0,370$ при $p < 0,05$) у віковій категорії пізньої юності. При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявленна більш значуща кореляція ($r = - 0,360$ при $p < 0,01$).

Також був встановлений кореляційний зв'язок між рівнем стресостійкості та рівнем екстравертованості особистості ($r = - 0,339$ при $p < 0,05$) для вікової категорії середньої дорослості. При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявлена більш значуща кореляція ($r = - 0,318$ при $p < 0,01$).

За результатами статистичної обробки за допомогою U-критерія Манна-Уїтні було здобуто такі результати: 1) нульову гіпотезу про однакове розподілення досліджуваних за рівнями стресостійкості в I і II групах було відхилено при статистично значущих відмінностях ($p = 0,008$). Маємо розбіжність і за показниками середнього арифметичного – 31,108 у I групі та 25,595 у II групі, що вказує на більш високий рівень стресостійкості у групі віку середньої дорослості; 2) нульову гіпотезу про однакове розподілення досліджуваних за типом особистості в I і II групах було прийнято. Значущих відмінностей не виявлено ($p = 0,631$). Середнє арифметичне у I групі – 47,162, а у II групі – 49,135, що вказує на більш високий рівень екстравертованості у групі середньої дорослості; 3) нульову гіпотезу про однакове розподілення досліджуваних за рівнем суб'єктивного контролю в обох групах було відхилено ($p = 0,017$). Середнє арифметичне I групи – 55,432, а у II групи – 63,243, що вказує на більш високий рівень інтернальності у групі середньої дорослості; 4) нульову гіпотезу про однакове розподілення досліджуваних за рівнем тривожності в обох групах було прийнято, бо рівень розбіжностей було встановлено на рівні $p = 0,259$. Середнє арифметичне у I групі – 9,892, а у II групі – 8,811, що вказує на більш низький рівень тривожності у групі середньої дорослості.

В процесі дослідження було виявлено й інші кореляційні зв'язки, а саме: 1) між рівнем екстравертованості особистості та рівнем інтернальності особистості було встановлено додатній кореляційний зв'язок в обох групах: у групі пізньої юності $r = 0,355$ при $p < 0,05$ та у групі середньої дорослості $r = 0,385$ при $p < 0,05$. При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявленна більш значуща кореляція ($r = 0,355$ при $p < 0,01$); 2) між рівнем інтернальності особистості та рівнем тривожності було встановлено від'ємний кореляційний

зв'язок в обох групах: у групі пізньої юності $r = -0,421$ при $p < 0,01$ та у групі середньої дорослості $r = -0,548$ при $p < 0,01$. При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявлено більш значуща кореляція ($r = -0,488$ при $p < 0,01$); 3) між рівнем тривожності та рівнем екстравертованості було встановлено від'ємний кореляційний зв'язок у групі середньої дорослості: $r = -0,372$ при $p < 0,05$. У групі пізньої юності кореляційного зв'язку не виявлено, але значення наближується до рівня $0,05$ ($r = -0,317$ при $p < 0,056$). При об'єднанні респондентів обох груп в одну виявлено більш значуща кореляція ($r = -0,357$ при $p < 0,01$).

В результаті аналізу було виявлено, що концептуальна гіпотеза про те, що існує певний зв'язок між стресостійкістю особистості, її віковими та індивідуально-психологічними властивостями повністю доведена.

- 1) перша емпірична гіпотеза, що полягала в припущенні, що чим вище рівень екстравертованості особистості, тим вищий рівень її стресостійкості, підтвердилась повністю;
- 2) друга емпірична гіпотеза, що полягала в припущенні, що чим вищий рівень інтернальності особистості, тим вищий рівень її стресостійкості, підтвердилась повністю;
- 3) третя емпірична гіпотеза, що полягала в припущенні, що чим нижчий рівень тривожності особистості, тим вищий рівень її стресостійкості, підтвердилась повністю;
- 4) четверта емпірична гіпотеза, що полягала в припущенні, що рівень стресостійкості у осіб віку середньої дорослості вище, ніж у осіб пізнього юнацького віку, підтвердилась повністю.

Ми сподіваємось, що результати нашої роботи можуть бути використані у роботі практичними психологами, працівниками психологічних служб, військовими психологами, а також для розробки програм, пов'язаних із підвищенням стресостійкості у людей різних вікових категорій при вирішенні завдань консультування, психокорекції та психотерапії.

Також отримані результати можуть бути застосовані у викладанні таких дисциплін як «Життєві кризи особистості», «Психологія сім'ї».

Подальші перспективи дослідження полягають у більш глибокому теоретичному дослідженні взаємозв'язку стійкості особистості до стресу з її віковими та індивідуально-психологічними властивостями, у збільшенні кількості вікових груп і чисельності вибірки дослідження, у збільшенні кількості психодіагностичних методик для виявлення інших особливостей та розробці психокорекційних програм для підвищення рівня стресостійкості особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ефективні технології розвитку та відновлення стресостійкості/життєстійкості у дітей та дорослих. Методичний посібник для практичних психологів, соціальних педагогів / укл. Д.Д. Романовська., М.Г. Ящук. Чернівці, 2018. 180 с.

2. Пляка Л.В., Огарь С.В. Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента: практ. Посібник. Х. : НФаУ, 2016. 124 с.
3. Практикум з психології: психодіагностичні методики для самопізнання / упорядник Періг І.М. Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. 116 с.

Серченко Оксана Володимирівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Спіріна Ірина Дмитрівна

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Синдром емоційного вигорання був вперше описаний американським психіатром Г. Фрейденбергом в 1974 році, викликаний тривалим стресом і постійним емоційним навантаженням при роботі з людьми і характеризується трьома основними ознаками:

Постійна втома: З'являється не тільки фізична втома, але й відчуття нестачі енергії, яке не зникає після відпочинку.

З'являється сарказм і негативне ставлення до роботи і оточення, це може проявлятися як відчуження, апатія до професійної діяльності, скептицизм колег і клієнтів.

Зниження ефективності і почуття некомпетентності буде відчуватися як, відчуття, що навіть значні зусилля не приносять задоволення, а бажаний результат посилює стрес і фрустрацію.

Фрейденберг розглядав синдром емоційного вигорання, як проблему не тільки для окремих фахівців, але і для системи всієї організації. Він стверджував, що надмірні вимоги до співробітників, недостатня підтримка з боку колег і керівництва, неефективне використання ресурсів і неясні цілі створюють сприятливі умови для формування синдрому. Водночас він показав важливість профілактики. Це можуть бути регулярні перерви, соціальна підтримка, навчання ефективному управлінню часом та стресом. Ідеї Фрейденберг послужили теоретичною основою для подальших досліджень і розробок в області подолання емоційного вигорання, сприяючи розумінню його походження і методів профілактики [1].

Крістіна Маслач, яка також досліджувала проблему емоційного вигорання, виділила три ключові елементи цього стану.

По-перше це емоційна втома. Характеризується постійним відчуттям втоми і перевтоми, яке ускладнює ефективне виконання професійних обов'язків. Для волонтерів це може означати зменшення ентузіазму та енергії, що є важливим при надання допомоги іншим.

По-друге- дегуманізація. Дегуманізація як, відчуження і навіть цинічне ставлення до людей, з якими людина взаємодіє. У волонтерській діяльності це призводить до втрати щирого інтересу до проблеми людей, яким надається допомога, і, отже, до зниження якості підтримки.

По-третє зниження особистих досягнень. Тобто відчуття неефективності і нереалізованості. Волонтери, які відчувають, що їхні зусилля не приносять бажаних результатів, можуть втратити мотивацію, самоповагу та віру у свою здатність допомогти [2].

Важливість цих складових для волонтерів полягає в тому, що їх діяльність часто пов'язана з емоційно-напруженими ситуаціями і завищеними очікуваннями. У таких ситуаціях ознаки вигорання можуть швидко накопичуватися, знижуючи якість волонтерської підтримки, та психоемоційне самопочуття самих волонтерів.

Д. Едерідж вважає, що емоційне вигорання-це динамічний процес, який розвивається поступово, проходячи ряд послідовних стадій [3].

В першій стадії, яка має назву-ентузіазм, спочатку є впевненість у своїх силах, мотивації, бажанні допомогти і своєму впливі на ситуацію.

У другій стадії - застій: з часом ентузіазм зменшується, а діяльність вже не приносить задоволення. Енергія зменшується, волонтер продовжує працювати, але емоційний підйом поступово згасає.

Фрустрація - це третя стадія, де йде накопичення розчарування і незадоволення, з'являються негативні емоції, почуття безнадії, невідповідність очікувань реальності. Це може проявлятися у втраті інтересу до роботи і помітному зниженні працездатності.

Апатія: заключна стадія, на якій втрачається мотивація, починається процес емоційного виснаження. Робота, яка раніше викликала задоволення втрачає сенс і викликає відчуття пригніченості.

Емоційне вигорання не є раптовим, це поступовий процес з чітко визначеними стадіями, які поступово проявляються.

Розуміння розвитку синдрому емоційного вигорання дозволяє виявити його перебіг на початковому етапі і вжити профілактичних заходів.

Забезпечення належних умов праці, емоційна та професійна підтримка можуть уповільнити або навіть запобігти переходу на більш пізній, більш руйнівний етап. Усвідомлення динамічної природи емоційного вигорання важливо не тільки для розуміння внутрішніх переживань волонтерів, а й для підтримки емоційних ресурсів і періоду активної діяльності.

Наслідки емоційного вигорання охоплюють як психологічну, так і професійну сферу діяльності. Погіршення психічного здоров'я проявляється в

підвищеному ризику до розвитку депресії і тривожних розладів, а також в загальному зниженні емоційної стабільності. Постійна фізична втома, емоційна перевтома, цинічне ставлення до роботи поступово підбивають віру в свої сили і доцільність своїх дій.

Також це негативно позначається на якості та ефективності волонтерської діяльності. Замість того, щоб приносити користь своєю справою, волонтери відчують апатію і розчарування, що знижує їх продуктивність. Через емоційне вигорання у них може пропадати бажання продовжувати брати участь в проекті, що призводить до значного зниження активної діяльності і прояву ініціатив, які вони можуть реалізувати.

Таким чином емоційне вигорання- це процес який розвивається поступово, та має певні стадії, які характеризуються наростанням втоми, розчаруванням і зниженням мотивації. Емоційне вигорання знижує мотивацію, працездатність і загальну якість волонтерської допомоги. це в свою чергу призводить до зниження активності у роботі при виконання завдань, та втрати інтересу. Високий рівень емоційного навантаження та робота з постраждалими створюють додатковий ризик для волонтерів, підвищуючи ймовірність вигорання через частий контакт із стресовими ситуаціями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Freudenberger H. J. Staff burn-out / H. J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30. – P. 159–165
2. Maslach, C., & Jackson, S. E. «The measurement of experienced burnout.» Journal of Occupational Behaviour, 1981
3. Edelwich J. Burn-out: Stages of Disillusionment in the Helping Profession / J. Edelwich, A. Brodsky. – NY: Human Sciences Press, 1980. – 255 p.

Станчуляк Ельвіра Юріївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Козачок Анастасія Сергіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Агапова Ірина Миколаївна

старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ВПЛИВ РІВНЯ РИГІДНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність проблеми. Критичне мислення – одна з ключових навичок, яка допомагає людині аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та формувати власні погляди. Це когнітивний процес, який відповідає за здатність людини здійснювати пошук інформації, аналізувати її та приймати рішення на основі цього.

Вперше дане поняття почали згадувати в 1910 році, а ввів цей термін у використання американський філософ, психолог та реформатор освіти Джон Дьюї. На його погляд, сумнів є рушійною силою критичного мислення. Прийняття першої ж думки без обмірковування та намагання обґрунтувати або спростувати її є ознакою некритичного та пасивного мислення. Ідея Д. Дьюї про рефлексивне мислення, яке самоорганізується, дисциплінує людину, є свідомим, самостійним і цілеспрямованим процесом, підхопили інші відомі дослідники та науковці.

М. Ліпман, відомий американський філософ та педагог, розглядає критичне мислення як самокоригувальний процес, що базується на стандартах об'єктивності, практичності та послідовності [5]. На думку Дж. Хейбера, у системі освіти на заміну заучуванню має прийти виховання людей з критичним мисленням, попит на яких від роботодавців на сьогоднішній день є найвищим [4]. Феномен критичного мислення досліджували також Дж. Брунер, Д. Клустер, С. Метьюз, Р. Пауль, Д. Халперн та ін. Серед українських учених - С. Терно, І. Бондарчук, О. Тягло та інші науковці. Разом з тим, на розвиток цієї важливої навички можуть впливати певні чинники, серед яких можна виділити ригідність особистості.

У психології поняття «ригідність» (від лат. rigidus – жорсткий, твердий) розглядається як складність або нездатність людини до змін у визначеній діяльності, коли умови вимагають перебудови наміченої особистістю

програми дій. Розрізняють три типи ригідності: *когнітивна (інтелектуальна) ригідність*, тобто труднощі в перебудові сприймань та уявлень в уже зміненій ситуації; *афективна ригідність*, тобто складнощі зміни своїх емоційних реакцій на змінені об'єкти емоцій і *мотиваційна ригідність*, тобто труднощі у побудові системи переконань та спонукань у змінених обставинах, що вимагають гнучкості і зміни характеру поведінки [3; с. 144-145].

Когнітивна ригідність безпосередньо пов'язана з пізнавальними процесами, зокрема мисленням. Вона часто стає перешкодою для розвитку творчого або дивергентного мислення, яке є основою інноваційних підходів до вирішення завдань. Людина, схильна до ригідності в афективній сфері, може відрізнятись надмірним застряганням у тих або інших емоціях, що негативно впливає на здатність до адекватного реагування та прийняття оптимальних рішень. Ригідність мотиваційної сфери передбачає небажання особистості виконувати певні дії, розвиватися, вдосконалювати себе, доповнювати власну систему мотивів відповідно обставин.

У сучасній психологічній науковій літературі ригідність визначають як *властивість особистості* і відносять до найбільш значущих. Рівень такої ригідності обумовлений взаємодією особистісних характеристик та характеристик середовища, тобто складністю завдань, наявністю небезпеки і ризику, привабливістю діяльності тощо.

Загалом ригідність розуміється як *системна якість*, що є *інтегральним показником* відкритої психологічної системи людини та обґрунтовує ряд особистісних проявів, тобто схильність до змін, мобільність, суб'єктивність та стійкість.

Якщо критичне мислення передбачає відкритість до нових ідей та здатність передивлятися свої переконання, маючи нові докази, то ригідність, навпаки, пов'язана з фіксованими формами поведінки [1; с.25] та супротивом до змін. Тож, можна сказати, що критично мислячі люди здатні робити обґрунтовані висновки, які ґрунтуються на всебічному аналізі інформації. Ригідність може обмежувати цю здатність, оскільки особистість може робити висновки на основі застарілих або неповних даних, формулювати хибні судження та ставати жертвами інформаційних маніпуляцій.

Враховуючи значущість та актуальність теми, було проведено дослідження серед студентської молоді. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що існує безпосередній зв'язок між рівнем ригідності та рівнем прояву критичного мислення.

Дослідження. У дослідженні прийняли участь 64 студента-психолога бакалаврського рівня Дніпровського гуманітарного університету віком 18-20 років: 16 юнаків та 48 дівчат. Для виявлення рівня ригідності було обрано методика «Діагностика ригідності» Г. Айзенка. Рівень критичного мислення вимірювався за допомогою тесту «Критичне мислення» Л. Старкі (адаптація О. Л. Луценко) [2; с. 437-444].

Аналіз результатів. Отримані результати за першою методикою та їх розподіл між учасниками дослідження наведені на діаграмі (рис. 1):

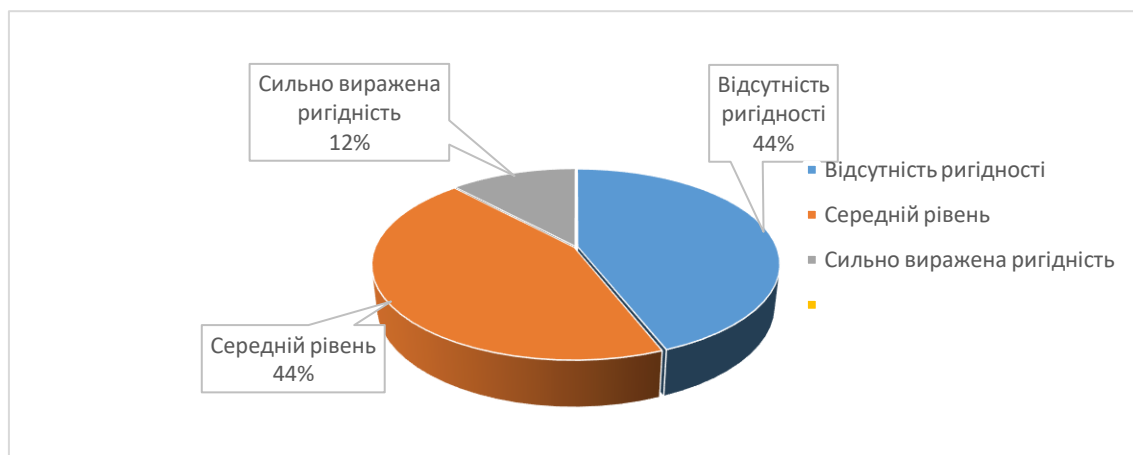

Рис. 1. Результати учасників дослідження за методикою «Діагностика ригідності» (Г. Айзенк)

Згідно отриманих результатів, 44% учасників здатні легко перемикатися з однієї установки на іншу і ще 44% мають середні показники ригідності, що свідчить про помірне переключення та меншу вірогідність справитися з ситуацією, якщо різко змінилися обставини. При цьому, кожний восьмий студент (12%) має сильно виражений рівень ригідності. Для таких студентів переключення з однієї установки на іншу дається особливо важко. Вони можуть відчувати дискомфорт при впровадженні нових освітніх технологій, мати складнощі під час дискусій та групової роботи, а також знижену здатність до творчого мислення.

Дослідження рівня критичного мислення за тестом Л. Старкі дало наступні результати (рис. 2):

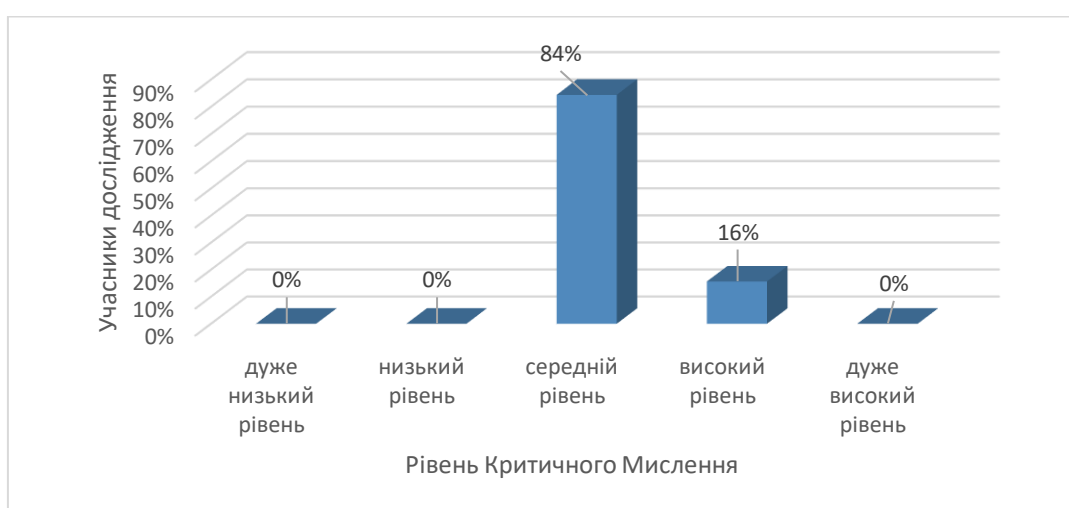

Рис. 2. Результати учасників дослідження за методикою «Критичне мислення» (Л. Старкі)

Розподіл отриманих результатів свідчить, що:

- жоден з учасників не виявив як відсутність критичного мислення, так і найвищий показник критичного мислення;
- у більшості студентів-психологів (84%) середній рівень критичного мислення, тобто, вони мають значну кількість (від 30 до 70%) навичок критичного мислення;
- високий рівень критичного мислення мають лише 16% учасників - дані студенти володіють більшістю (80–90%) навичок критичного мислення.

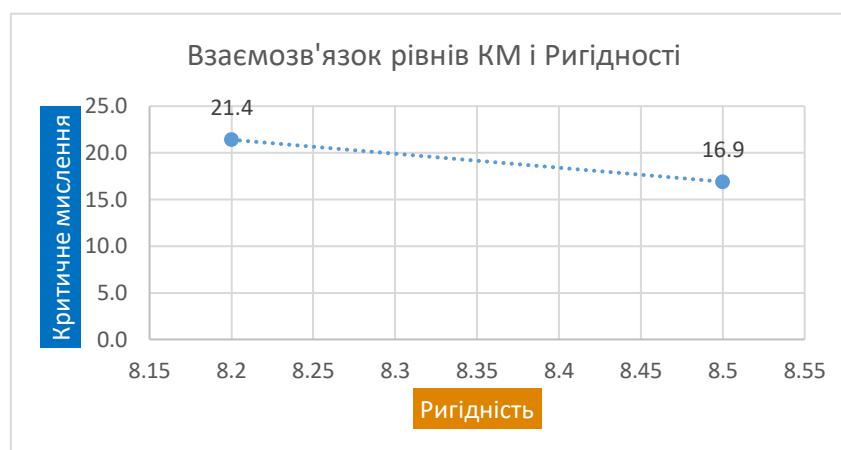

Рис. 3. Співвідношення результатів учасників дослідження за двома методиками.

Поєднання результатів за двома методиками (рис. 3) на одній площині для наочності демонструє, що:

- існує зворотній взаємозв'язок між рівнем ригідності та рівнем критичного мислення – чим вищий рівень ригідності (8,5), тим нижчі показники рівня критичного мислення (16,9) і навпаки.

Крім того, розподіл результатів за статтю показав: дівчата мають вищий рівень ригідності, ніж юнаки (9,1 і 6,3 відповідно), і нижчий рівень критичного мислення (17,6 і 18,1), що може вказувати на гендерні особливості прояву.

Висновки.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що критичне мислення – одна з найважливіших навичок сучасного світу і її актуальність тільки зростає, особливо в системі освіти. Розвиток критичного мислення – динамічний процес, на який можуть впливати різні чинники.

Дослідження серед студентів-психологів свідчить про те, що існує зворотній зв'язок між рівнем ригідності і рівнем критичного мислення, що підтверджує гіпотезу дослідження. Опитувані з меншим рівнем ригідності мають більш розвинене критичне мислення. Вони легше приймають інноваційні ідеї, готові переглядати свої погляди і адаптуватися до нової інформації. Висока критичність мислення сприяє гнучкості у прийнятті

рішень і здатності адаптуватися до нових обставин, в тому числі у майбутній професійній діяльності психолога.

Список використаних джерел та літератури:

1. Думбрава О. Взаємозв'язок психічної ригідності та негативних психічних станів. *Вісник національного університету оборони України. Питання психології*. 1(51). 2019. С. 24-30.
2. Луценко О.Л. Закономірності психологічної адаптації людини на сучасному етапі еволюції : дис. ... докт. псих. наук : 19.00.01 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 449 с.
3. Мельчук О.Б. Особистісна ригідність в контексті проблем ставлення професійного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. Херсон, 2016. Вип. 2(2). С. 143-147.
4. Хейбер Дж. Критичне мислення. ArtHuss, 2023. 198 с.
5. Lipman M. *Thinking in Education*. Cambridge : Cambridge University Press, 1991. 256 p.

Топчило Анна Валеріївна

ад'юнкт зі спеціальності «Психологія»
Національного університету
цивільного захисту України

Науковий керівник:

Маргієва Яніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
начальник навчально-наукової
лабораторії екстремальної та кризової
психології науково-дослідного центру
Національного університету
цивільного захисту України

**ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОДИНИ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС,
ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ**

Після початку повномасштабного вторгнення Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС) зіткнулася з новими викликами під час виконання завдань за призначенням. Розпочалися постійні цілеспрямовані обстріли ворога по персоналу ДСНС під час ліквідації наслідків руйнувань

спричинених попередніми атаками цивільної інфраструктури. Співробітники, які залучаються до порятунку, дуже часто стають «мішенями» для ворога, що призводить до численних поранень та важких втрат [2, с. 59-65].

У випадках отримання поранень під час лікування, реабілітації та відновлення кожного співробітника супроводжує психолог ДСНС. Це вкрай необхідно для забезпечення емоційного, психологічного та соціального благополуччя співробітника, який отримав поранення, що сприяє його швидшій реабілітації та поверненню до нормального життя. Психолог ДСНС забезпечує психологічний супровід пораненого через всі стадії переживання шоку, заперечення, гніву, депресію та прийняття. У зв'язку з адаптацією до нового стану у співробітника після поранення може виникати непорозуміння зі своєю родиною, як наслідок виникають сварки та відчуження. Близьким людям, в свою чергу, дуже важко бачити страждання пораненого, але і у них виникає потреба в психологічній допомозі. [4, с. 42-49].

Якісна психологічна підтримка допомагає родині адаптуватися до можливих змін у житті, наприклад, у разі тимчасової чи постійної втрати працездатності чоловіка. Також дуже часто психологи працюють з почуттям провини членів родини, які звинувачують себе, що вони не передбачили поранення або не змогли захистити кохану людину.

Підтримка родини пораненого співробітника ДСНС, який отримує послуги з психологічного відновлення, може включати в себе такі ключові заходи, які можуть допомогти родині під час цього складного періоду:

1. Інформаційна підтримка. Надати родині інформацію про травми, психологічну допомогу та процес відновлення. Провести навчальні сесії для членів родини, щоб вони могли краще зрозуміти, як підтримувати свого рідного.

2. Емоційна підтримка. Перенаправити до групи підтримки для родичів, де вони можуть ділитися досвідом та отримувати емоційну підтримку від інших, хто переживає схожі ситуації. Заохочувати відкриті розмови про відчуття та переживання, допомагаючи родині виражати свої емоції.

3. Сприяння комунікації. Допомогти родині налагодити ефективну комунікацію зі співробітником, який відновлюється, щоб уникнути непорозумінь. Підказати прості способи підтримки, такі як слухання без осуду та запитування про потреби.

4. Психологічні консультації для родичів. Запропонувати родичам можливість отримати психологічну допомогу або консультації, щоб вони могли справитися зі стресом та емоціями, пов'язаними з пораненням. Це може бути особливо корисно для тих, хто відчуває труднощі в адаптації до нової ситуації.

5. Програми відновлення/реабілітації для всієї родини. Рекомендувати направлення на медико-психологічну реабілітацію родиною, яка допоможе

всім членам сім'ї залучитися до процесу відновлення, зокрема курси розвитку навичок, заходи на свіжому повітрі та спільні активності.

6. Забезпечення практичної допомоги. Допомогти родині в організації побуту під час відновлення, зокрема у вирішенні побутових питань і забезпеченні необхідних ресурсів. Підтримка в догляді за дітьми або іншими членами родини, які потребують уваги.

7. Фінансова допомога. Поранення співробітника впливає і на сімейний бюджет. Матеріальна допомога або соціальна підтримка допомагають знизити фінансовий стрес для родини.

8. Навчання способам підтримки. Психологи можуть навчити членів родини, як правильно поводитися з пораненим, щоб не посилювати його емоційні чи фізичні труднощі.

9. Моніторинг прогресу. Регулярно перевіряти стан справ у родині та готовність до змін, адже стан здоров'я може впливати на динаміку стосунків.

Ці заходи можуть допомогти родині підставити надійне плече підтримки під час складних ситуацій, пов'язаних з відновленням.

Список використаних джерел та літератури

1. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. – 122 с.
2. Коқун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 175 с.
3. Наказ МВС України від 31.08.2017, № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17/page>. (дата звернення 25.02.2024)
4. Психологічний супровід незламних: методичні рекомендації по роботі з військовослужбовцями, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій / Т. В. Карамушка, Л. Ю. Полівко, О. Ю. Вісіч [та ін.]. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 60 с.
5. Посібник з навчального курсу з молодіжної роботи, інформованої про травму, проєкт (2022) / Назарій Боярський, Юлія Єлфімова, Наталія Макієнко, Олена Черних. Доступ: <https://rm.coe.int/posybnik-trauma-informed-youth-works-ukr-digital-yfduii/1680a8ec2f>
6. Протоколи надання першої ї допомоги військовослужбовцям Національної гвардії України в екстремальних умовах діяльності.

Тронь Олександра Валентинівна

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Салюк Марина Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

**ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО
ВІЙСЬКОВОГО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Значний вплив на формування суспільного сприйняття та образу військових в умовах російсько-української війни має медіаконтент, який продукують засоби масової інформації. Крім того, ЗМІ створює певні наративи, узагальнюючи сприйняття образу військового. Стигматизація військових з позитивним відтінком чи негативним буде залежати від подачі матеріалу та контексту, який закладають журналісти під час висвітлення певної події, що сталася за участю військових, та/або розповіді особистої історії військовослужбовця. Образ буде формуватися під впливом редакційної політики, суспільних очікувань та культурних стереотипів тощо.

Так, образ українського військового в ЗМІ можна розглядати як сукупність характеристик, що відображають професійні, морально-етичні та особистісні риси з ключовими компонентами, такими як патріотизм, героїзм, людяність та гендерна рівність.

Канадський філософ Маршалл Маклюен [1] відомий як один з видатних дослідників впливу медіа як засобів комунікації на широку аудиторію. У своїх роботах він досліджував як ЗМІ впливають на формування людини і суспільства. Дослідник наголошував, що медіа відіграють чималу роль у розширенні наших чуттєвих можливостей, а також щодо зміни уявлень про простір, час і міжособистісні зв'язки під впливом споживання інформації. Його концепції сприяли розвитку нових досліджень у галузі ЗМІ, комунікацій та культурології, що дозволило по-новому осмислити вплив медіа на суспільство.

Разом з тим інші дослідники (Ю. Горбань [5], Т. Ісакова [2], В. Конах [4]) також звертали увагу у своїх роботах на проблеми, які пов'язані зі зростанням

ролі інформаційних технологій у сприйнятті певної інформації у суспільстві, впливу мас-медіа на формування особистості.

Психологічне сприйняття образу військових формується через медіа, які задають певні наративи та символи для створення бажаного враження.

В українському суспільстві образ військових змінювався впродовж останніх 10 років на різних етапах російсько-української війни. Він є багатограним і значною мірою залежить від медіа, досвіду війни та суспільного контексту.

На початку 2014 року та окупації Криму образ військового в Україні трансформувалася з байдужої до суспільства фігури на символ національної єдності та боротьби за свободу. ЗМІ та соціальні мережі активно поширювали історію добровольців, які пішли на фронт і стали на захист країни [3].

Згідно із соціологічним дослідженням, в Україні більшість українців позитивно ставляться до військових, вважаючи їх героями. Так, у 2023 році 79% респондентів заявили, що суспільство поважає ветеранів, хоча в порівнянні з січнем 2023 року цей показник знизився, тоді він склав 91%. Це пов'язується із розчаруванням у державній підтримці ветеранів, адже тільки 33% громадян вважають, що держава виконує свої зобов'язання перед ними [6].

В дослідженні від грудня 2024 року «Двадцять четверте загальнонаціональне опитування «Україна в умовах війни». Образ ветеранів в українському суспільстві», більша частина респондентів, 64%, сприймають образ ветеранів/ветеранок в українських ЗМІ переважно позитивним. Лише 4% опитуваних висловилися про негативний образ ветеранів у ЗМІ. Водночас 36% зазначили, що образ військових в реальному житті не відповідає тому, що вони бачать у медіа. Протилежної ж думки дотримуються 58% [10].

Так само як і у 2014, після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 році образ військових у ЗМІ здебільшого був героїзованим, особливо коли йшлося про жінок, які пішли служити, підкреслюючи їхню самопожертву та внесок у боротьбу. Проте згодом медіа мали тенденцію створювати узагальнені образи (стигматизувати військових), що не завжди відображає індивідуальні виклики військовослужбовців [7]. Тож градус з позитивного формування образу військовослужбовців під час російсько-української війни поступово зміщувався у бік негативного, зокрема йдеться про виклики післявоєнного часу. У ЗМІ підіймається тема і щодо соціалізації ветеранів. Зокрема про те, що після повернення військові матимуть психоемоційну нестабільність, труднощі з адаптацією, зокрема в контексті медичних, соціальних і психологічних викликів. Можемо припустити, що хтось з аудиторії сприйме це в більш позитивному чи нейтральному ключі, розуміючи необхідність реабілітації ветеранів. Водночас інша частина може сприйняти це як те, що військові будуть небезпечні для цивільних, які не

мають досвід бойових дій. Цьому, зокрема, сприяють повідомлення у ЗМІ про підриг гранати військовим або ДТП за участі військовослужбовців.

Загострилася ситуація із сприйняттям військового, як потенційної загрози, у другій половині 2024 року після прийняття закону «Про мобілізацію». У засобах масової інформації та мережі почали з'являтися матеріали про діяльність ТЦК та скандали, пов'язані з ними. Наприклад, в матеріалі Інституту масової інформації його авторка, Ганна Калаур, розбиралася, як українські ЗМІ підсилили російську інформаційну атаку на ТЦК [8]. Такі резонансні історії, що тиражують ЗМІ, дискредитують в очах суспільства імідж як самих ТЦК, так і Збройних сил України, в структуру яких входять територіальні центри комплектування. Як міра запобігання поширенню паплюження образу військових Нацрада з питань телебачення та радіомовлення закликала ЗМІ до коректного та професійного підходу у висвітленні чутливих тем, зокрема процесу мобілізації та діяльності ТЦК [9].

Формування образу українського військового в ЗМІ є багатограним конструктом, що залежить від багатьох чинників. Журналісти та медіа від форми, змісту і політики редакції беруть безпосередню участь не тільки у створенні цього образу, але й мають прямий (часом опосередкований) вплив на суспільне сприйняття військовослужбовців та формуванні громадської думки щодо армії загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Marshall M. The global village: transformations in world life and media in the 21st century. New York: Oxford University Press, 1989. 220 p.
2. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема інформаційного українського простору. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>
3. Дев'ять місяців повномасштабної війни в Україні: думки, переживання, дії. Дослідження, ГО Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/devyat-misyacziv-povnomasshtabnoyi-vijny-v-ukrayini-dumky-perezhyvannya-diyi/>
4. Конах В.К. Сутність, головні підходи та принципи державного регулювання розвитком медіа-простору: наукове осмислення проблеми. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 99. С. 356-363.
5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_99_89
6. Горбань Ю.О. Сучасні виклики інформаційного простору для демократичної держави. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2013. Вип. 2. С. 36-41.
7. "Двадцять четверте загальнонаціональне опитування «Україна в умовах війни». Образ ветеранів в українському суспільстві" - Соціологічна група Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnona

- [c_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_obraz_veteran_v_v_ukrainskomu.html](#)
8. Висвітлення образів військовослужбовців в українських медіа в період російсько-української війни. Ukr. socium, 2023, 2(85): 145-167.
 9. URL:<https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/2-85-2023/vysvitlennia-obraziv-vijskovosluzhbovyts-v-ukrainskykh-media-v-period-rosijsko-ukrainskoi-vijny/>
 10. Ганна Калаур «У гонитві за хайпом: як українські медіа приєдналися до російської інформаційної атаки на ТЦК». Стаття, Інститут масової інформації (ІМІ), 23.04.2024.
 11. URL:<https://imi.org.ua/blogs/u-gonytvi-za-hajpom-yak-ukrayinski-media-pryyednalysya-do-rosijskoji-informatsijnoyi-ataky-na-ttsk-i60874>
 12. Мобілізація та діяльність ТЦК: Національна рада закликала медіа до коректного висвітлення теми. Національна рада з питань телебачення та радіомовлення. Заява д.п.15.10.2024.
 13. URL:https://webportal.nrada.gov.ua/mobilizatsiya-ta-diyalnist-ttsk-natsionalna-rada-zaklykala-media-do-korektnogo-vysvitlennya-temy/?fbclid=IwY2xjawF7NIBleHRuA2FlbQIxMAABHc3T5x9OJGmXKan0YA6HcUGOs0aUV88pdAGJtEp74l9XDnMQc1NcRGWzLg_aem_taVpMaBSGWCRIZs5ftpBvA
 14. Образ ветеранів в українському суспільстві: грудень 2024. Соціологічна група Рейтинг, дослідження, д. п.: 19.12.2024.
 15. URL:https://ratinggroup.ua/research/ukraine/the_image_of_veterans_in_ukrainian_society.html

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Матеріали

V Всеукраїнської науково-практичної конференції

(26 грудня 2024 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

